

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

SEPTEMBAR 1963. GODINA VII

9

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VII
Septembar 1963.

Urednički odbor:

Predsednik NIKOLA MINČEV, *članovi:* BOŽIDAR ĐUROVIĆ, LJUBICA MIHIĆ,
ANTE NOVAK, VOJO RAKIĆ, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA.

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

IZDAVAČ: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

SADRŽAJ

PRIVREDA

Crna metalurgija	331—339
Struktura korišćenja poljoprivrednog zemljišta	340—344
Ekonomije zemljoradničkih zadruga	345—349
Proizvodnja, prerada i izvoz duvana	350—353
Živinarstvo	354—359
Ambalaža	360—364

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Streljaštvo	365—369
Učešće opština u finansiranju fizičke kulture van škola	370—372

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija na XXXVI zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN	373—374
--	---------

CRNA METALURGIJA

Brz razvoj industrije u celini, a naročito onih grana koje prerađuju čelik, uticao je i na razvoj kapaciteta za proizvodnju sirovog gvožđa i čelika. Tako, na primer, dok je industrijska proizvodnja u periodu 1952—1962. rasla prosečno godišnje za 12,7%, a proizvodnja u metalnoj industriji za 13,5%, brodograđnji za 14,4% i elektroindustriji za 22,6%, koje su intenzivni potrošači čelika, dotle je crna metalurgija imala prosečan rast od 16% godišnje.¹ Pri tome je karakteristično da je stopa rasta crne metalurgije bila veoma neujednačena. Naime, u odnosu na uspostavljeni desetogodišnji trend kretanja fizičkog obima, prosečna varijacija proizvodnje u crnoj metalurgiji bila je relativno visoka i iznosila je 12,6%,² što predstavlja najviše zabeleženo odstupanje u okviru industrijske proizvodnje u ovom razdoblju (znatno više od varijacija proizvodnje kod intenzivnih potrošača čelika).

Ovakvo kretanje proizvodnje crne metalurgije stvorilo je određene teškoće u snabdevanju privrede čelikom, naročito poslednjih godina. Osetno manja ulaganja u crnu metalurgiju od 1956. naovamo³ znatno su usporila porast proizvodnje čelika u kasnijem periodu, tako da je došlo do pojačanog pritiska na uvoz čelika i bilans plaćanja.⁴

SIROVINSKA BAZA

U periodu 1957—1962. preduzeti su obimni istraživački radovi u cilju daljeg pronalaženja ruda i utvrđivanja rudnih rezervi gvožđa. Istraživana su i nalazišta ostalih sirovina potrebnih crnoj metalurgiji.

Prema podacima Saveznog geološkog zavoda, ukupne bilansne rezerve u železnim rudama iznosile su krajem 1962:

Kategorija rezervi*	Ruda u hiljadama tona	Učešće u ukupnim rezervama rude u %	Fe metal u hiljadama tona	Prosečan sadržaj Fe metala u %
A + B	257.500	58	88.000	34,2
C ₁	103.937	23	35.078	33,7
C ₂	82.799	19	28.056	33,9
Ukupno	444.286**	100	151.133**	34,0

* Industrijsko-ekonomski značaj datih kategorija je: A rezerve služe kao baza za izradu tehničkih projekata, B i C₁ rezerve za planiranje i izvođenje dubokog bušenja u cilju utvrđivanja rasprostranjenosti polja, a C₂ rezerve kao osnova za perspektivno planiranje geoloških istraživanja i merenja.

** Prema podacima rudnika, rezerve železnih ruda su znatno veće, a postupak za njihovu verifikaciju je u toku.

¹ Prosečne stope su obračunate na bazi eksponencijalnog trenda.

² Prema Komunikacionom materijalu Saveznog zavoda za privredno planiranje, Serija B, br. 12. od 6. V 1963.

³ Prema Dokumentacionom materijalu br. 2. i 5. Jugoslovenske investicione banke »Investicije 1947—1958« i »Investicije 1958—1959«, udeo investicija u crnu metalurgiju u ukupnim industrijskim investicijama opao je od 16% u periodu 1952—1956. na 3,7% u periodu 1957—1960.

⁴ O razvoju crne metalurgije do 1957. vidi: »Crna metalurgija«, »Jug. pregled«, 1957, januar, str. 30—32 (6—8).

Koncentrisanost rudnih rezervi po basenima je sledeća:

Rudnik	Ruda u hiljadama tona	Učešće u %	Fe metal u hiljadama tona	Učešće u %
Vareš	195.888	44	62.498	41
Ljubija	104.856	24	35.807	24
Kičevski basen	129.295	29	47.121	31
Ostali	14.247	3	5.707	4
Ukupno	444.286	100	151.133	100

Struktura raspoloživih železnih ruda po vrstama je:

Sideriti	oko 37%
Šamozitno-sideritne rude	oko 28%
Limoniti i brand	17%
Hematiti	8%
Ostale rude	10%

Utvrđene rezerve železnih ruda, pri današnjem stepenu eksploatacije ruda i proizvodnje sirovog gvožđa, obezbeđuju rad sadašnjih kapaciteta za oko 130—150 godina, a imajući u vidu potrebe razvijanja kapaciteta crne metalurgije one obezbeđuju rad kapaciteta za 30 do 40 godina. Međutim, rudnici u eksploataciji nisu još definisani u pogledu veličine rezervi, a ležišta van eksploatacije su neistražena. To potvrđuje i činjenica da su rudne rezerve gvožđa posle oslobođenja iznosile na bazi procene oko 200, a na osnovu prve dokumentacione procene iz 1954. godine 230 miliona tona. U periodu 1954—1958. one su povećane na 320 miliona tona, pri čemu su intenzivna istraživanja za utvrđivanje rezervi vršena samo u Makedoniji, dok je u Varešu i Ljubiji vršeno samo prevođenje ruda iz nižih kategorija u više. Tek u periodu 1959—1962. dolazi do nešto intenzivnijih istraživanja i do daljeg povećanja na sadašnji nivo (444 miliona tona). Karakteristično je da su u ovom periodu znatno povećane rezerve rude u Ljubiji — najkvalitetnije jugoslovenske rude.

Od ukupno utrošenih sredstava za istražne radove na rudama gvožđa u iznosu od oko 5,8 milijardi din.,⁵ na period 1959—1962. otpada oko 55%, što ukazuje da su utvrđene rezerve u funkcionalnoj zavisnosti od sredstava utrošenih za istraživanja.

Prosečan kvalitet železnih ruda u zemlji iznosi oko 34% Fe, dok prosečan kvalitet utvrđenih svetskih ruda gvožđa iznosi (prema podacima Komiteta za čelik Evropske ekonomske komisije UN) oko 40,8% Fe, pri čemu oko 56% ukupnih rezervi ima sadržaj Fe metala ispod 36%. (Neki veliki proizvođači čelika, na primer SSSR i Severna Amerika, imaju prosečan sadržaj Fe metala u rudama od oko 35%.)

PROIZVODNJA

U odnosu na desetogodišnji period 1953—1962. u crnoj metalurgiji je poslednjih godina došlo do osetnijeg usporavanja rasta proizvodnje. Prosečan godišnji porast proizvodnje grane u celini⁶ prema fizičkom obimu proizvodnje u periodu 1957—1962. iznosio je 9%, dok je posmatrano po osnovnim proizvodima⁷ najveći porast zabeležen u proizvodnji sirovog čelika. (Tabela 1.)

⁵ Podatak Udruženja jugoslovenskih železara.

⁶ Prosečna stopa rasta dobivena je iz jednačine eksponencijalnog trenda na bazi indeksa grane.

⁷ U prikazivanju statističkih podataka za crnu metalurgiju postoje izvesne teškoće koje proističu delimično iz složenosti materije (tehnoški povezanih faza), a delimično iz toga što još nije u potpunosti precišćena nomenklatura proizvodnje, niti zvanično prihvaćena nomenklatura usvojena u međunarodnoj statistici (sistem toplo valjane robe bez uključivanja proizvoda prerađivačkih pogona). Zbog toga statistika krije u sebi nerazlikovanje ukupne i robne proizvodnje valjaonica i ne pruža podatke o robnoj proizvodnji grane. Zato su neki podaci kojima se u prikazu operiše izvedeni.

TABELA 1 — PROIZVODNJA CRNE METALURGIJE PO OSNOVNIM GRUPAMA PROIZVODA 1957—1962.

(U hiljadama tona)						
Grupa proizvoda	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ruda gvožđa	1.876	1.997	2.095	2.200	2.184	2.190
Sirovo gvožđe	714	748	863	972	997	1.050
Sirovi čelik	1.049	1.119	1.299	1.442	1.532	1.595
Valjani proizvodi	664	744	861	972	1.009	1.057
Vučeni proizvodi	52	60	67	74	84	82
Kovani proizvodi	16	18	22	27	27	25
Odlivci od čelika	15	17	20	23	27	28
Indeks grane (lančani)	125	110	114	112	104	103

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 4/1963.

U periodu 1957—1962. proizvodnja crne metalurgije nije se razvijala ravnomerno. Od 1957. do 1960. ona je u celini intenzivno rasla, kao posledica aktiviranja kapaciteta u koje su izvršena ulaganja u prethodnom periodu, dok u poslednje dve godine dolazi u red industrijskih delatnosti sa najnižom stopom godišnjeg rasta, jer je aktiviranje uloženi sredstava iz ranijih perioda već završeno, a korišćenje kapaciteta u celini nalazi se na gornjoj granici, s obzirom da je jače korišćenje ograničeno nizom uskih grla.

Proizvodnju crne metalurgije iz sadašnjih kapaciteta karakteriše relativna rascepanost, što pokazuje pregled učešća pojedinih železara u ukupnoj proizvodnji sirovog čelika i ukupnoj vrednosti realizovane proizvodnje po izdatim fakturama. (Tabela 2.)

TABELA 2 — UČEŠĆE ŽELEZARA U UKUPNOJ PROIZVODNJI SIROVOG ČELIKA I VREDNOSTI REALIZACIJE UKUPNE PROIZVODNJE U 1962.

Železare	U č e š ć e	
	u ukupnoj proizvodnji sirovog čelika	u vrednosti realizovane proizvodnje po izdatim fakturama
Zenica	51	37
Jesenice	22	21
Sisak	8	14
Nikšić	7	7
Ravne	4	7
Smederevo	5	5
Štore	2	4
Ostali	1	5

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 4/1963; za vrednost realizovane proizvodnje po izdatim fakturama završni računi železara za 1962.

Relativno mala proizvodnja sirovog čelika od oko 1,6 miliona tona godišnje podeljena je na:

— jedno preduzeće sa integralnim ciklusom rada kapaciteta: od koksara, pa preko proizvodnje sirovog gvožđa i sirovog čelika, do finalnog proizvoda — čelika;

— tri preduzeća koja proizvode sirovo gvožđe, sirovi čelik i gotove čelične proizvode;

— tri preduzeća koja proizvode samo sirovi čelik i imaju valjaonice; i

— dva preduzeća koja proizvode samo sirovo gvožđe (jedno u elektropćima, a jedno u visokim pećima).

Pored toga, postoje i dva preduzeća koja imaju samo valjaonice (valjaonica lima i valjaonica žice).

U okviru ovakvog rasporeda delimično je izvršena i specijalizacija proizvodnje. Tako je, na primer, jedna železara orijentisana na masovnu proizvodnju svih vrsta komercijalnih čelika, jedna na proizvodnju cevi, a dve na proizvodnju visokolegiranih i specijalnih vrsta čelika.

Sa stanovišta tehničke opremljenosti sadašnji kapaciteti crne metalurgije ne zadovoljavaju. Kapaciteti građeni pre rata su uglavnom zastareli, a oni koji su izgrađivani posle

oslobođenja ostali su nedograđeni u nizu proizvodnih faza (Zenica, Sisak, Vareš i dr.). Radi otklanjanja ovih disproporcija razrađen je program rekonstrukcija i modernizacije kapaciteta, čije je izvođenje u toku.

PROIZVODNJA CRNE METALURGIJE PO OSNOVNIM FAZAMA u periodu 1957—1962. rasla je različitim tempom. Najviše je rasla proizvodnja sirovog čelika, zatim sirovog gvožđa, a najsporije rude gvožđa.

Ruda gvožđa. Kapaciteti za proizvodnju sirovog gvožđa građeni su uglavnom za rad na bazi domaće rude. Glavni snabdevači železara rudom gvožđa su danas rudnici Vareš i Ljubija. Pored njih, u snabdevanju manjim delom učestvuju mali rudnici kvalitetne rude iz Srbije i Bosne, kao i uvozna ruda.

Prosečna stopa rasta proizvodnje rude gvožđa u periodu 1957—1962. iznosi oko 4%. Najveći porast proizvodnje zabeležen je u rudniku Ljubija. (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA RUDE GVOŽĐA PO POJEDINIM RUDNICIMA 1957—1962.

(U hiljadama tona)						
Rudnik	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ukupno	1.876	1.997	2.095	2.200	2.184	2.190
Vareš	1.123	1.208	1.254	1.341	1.261	1.151
Ljubija	667	718	772	785	835	919
Ostali rudnici	86	71	69	74	58	120

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku br. 4/1963; raspodela po rudnicima prema »Statističkom biltenu« Udruženja jugoslovenskih železara za 1962.

Prosečan kvalitet ruda u ovom razdoblju kretao se kod rudnika Vareš: 33,5%—35,3% Fe, 3%—3,6% Mn i 10,1%—14,5% SiO₂, a kod rude iz Ljubije: za limonit 47,3%—49,6% Fe, 1,9%—2,1% Mn i 10,4%—11,9% SiO₂, a za siderit 39,6%—40,4% Fe, 1,8%—1,9% Mn i 5,9%—8,5% SiO₂.

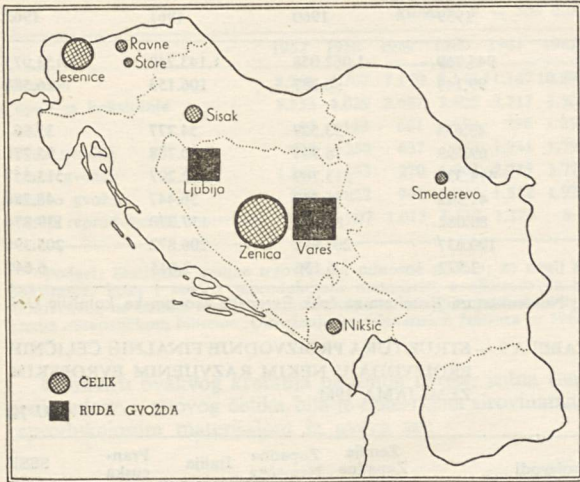
Relativno nizak sadržaj Fe metala u vareškoj rudi i nepovoljan odnos metala prema silicijum dioksidu (SiO₂) traži za ekonomičniju preradu ove rude dobru pripremu, tj. njeno obogaćivanje pre prerade (separiranje, aglomerisanje). Međutim, vareška ruda se u ovom periodu nije obogaćivala, što je imalo za posledicu nepovoljne pokazatelje ekonomičnosti poslovanja železara, a naročito Zenice (obaranje kapaciteta visokih peći, visok utrošak koksa, visoki troškovi poslovanja, i dr.).

Ljubijska ruda se odlikuje relativno visokim sadržajem Fe metala i dobrom reduktivnošću. Međutim, posle proširenja ovog rudnika, koje je u toku, treba očekivati da se takav kvalitet rude neće moći održati, tako da će se i kod nekih vrsta ove rude morati pristupiti obogaćivanju.

Ostale rude gvožđa koje su u ovom periodu eksploatisane i prerađivane u sirovo gvožđe imaju relativno visok sadržaj Fe metala (45%—50%) i veoma promenljivo učešće ostalih elemenata, ali je njihov udeo u snabdevanju železara neznatan, pa je i njihov uticaj na ekonomičnost rada železara manji.

U okviru programa daljeg proširivanja kapaciteta crne metalurgije razrađeni su investicioni programi rudnika Ljubije, Vareša i separacije Vareš. Realizacija ovih programa biće aktuelna narednih godina. Do podizanja separacije u Varešu ni sadašnji kapacitet rudnika Vareš neće se moći u potpunosti koristiti, s obzirom da je prerada velikih količina sirove i nepripremljene rude neekonomična.

Radi poboljšanja kvaliteta zasipa peći i obezbeđenja potrebnih količina sirovog gvožđa, kao i za frišovanje u čeličanicama, poslednjih godina su uvožene izvesne količine visokokvalitetne rude. Tako je u 1962. uvezeno oko 353.000 tona (prema oko 126.000 u 1959) rude gvožđa sa sadržajem Fe od 55%—60%. Količine Fe metala u uvezenoj rudi gvožđa iznosile su oko 8%—10% ukupnog Fe metala u zasipu. Uvoz rude gvožđa na približno ovom nivou zadržaće se sve do izgradnje separacije u rudniku Vareš.

KARTOGRAM — PROIZVODNJA ČELIKA I RUDE GVOŽĐA
PO PREDUZEĆIMA

Sirovinska baza metala koju eksploatišu rudnici Vreš i Ljubija ne samo da obezbeđuje dug vek ovih rudnika sa današnjim kapacitetom već omogućuje i daleko intenzivnije korišćenje ovih ruda od današnjeg. Pri tome treba imati u vidu da je za intenzivnije korišćenje vareških ruda preduslov da se obogaćuju pre prerade.

Sirovo gvožđe. Prerada rude u sirovo gvožđe vrši se u Jugoslaviji pretežno klasičnim putem — u visokim pećima, a delimično u elektorredukcionim pećima. Prosečan porast proizvodnje sirovog gvožđa u periodu 1957—1962. iznosio je oko 8,8%. (Tabela 4.)

TABELA 4 — STRUKTURA PROIZVODNJE SIROVOG GVOŽĐA
PO POSTUPCIMA PRERADE I VRSTAMA GVOŽĐA
1957—1962.

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
(U hiljadama tona)						
U visokim pećima	691	709	789	875	898	953
U elektorredukcionim pećima	22	38	72	96	97	96
U kupolnim pećima	1	1	2	1	2	1
Ukupno	714	748	863	972	997	1.050
belo sirovo gvožđe	650	665	779	848	872	914
sivo sirovo gvožđe	64	83	84	124	125	136

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 4/1963; raspo dela po postupcima prema »Statističkom biltenu« Udruženja jugo slovenskih železara za 1962.

Za rad kapaciteta za proizvodnju sirovog gvožđa u celini karakteristični su: još uvek visok specifični utrošak koksa, nizak izvadak metala iz zasipa, kao i relativno visoki troškovi proizvodnje sirovog gvožđa. Razlog tome je što rude gvožđa, koje su relativno siromašne, kisele i neujednačenog kvaliteta, idu u preradu bez potrebne pripreme.

Prosečan specifični utrošak koksa (čiji je udeo u ukupnim troškovima domaće proizvodnje sirovog gvožđa blizu 50%) iznosio je u 1962. oko 994 kg na tonu sirovog gvožđa, prema 1.038 kg u 1957. godini.⁸ Visok utrošak koksa je posledica rada sa sirovom, nepripremljenom rudom, jer u rudnicima železne rude ne postoji nikakva rudarska priprema, tako da se isporuke železarama sastoje od rovne, neujednačene rude. Pored toga, i kapaciteti metalurške pripreme u železarama su nedovoljni. Tako je prosečan udeo aglomerata u zasipu iznosio 1957. u proseku svega 35,4%, a 1962. godine 37,3%.⁹

⁸ Obuhvaćen utrošak koksa u visokim pećima i elektorredukcionim pećima, bez utroška u aglomeraciji.

⁹ »Statistički bilten« Udruženja jugoslovenskih železara za 1962.

Železare, uz to, rade i bez bazičnog aglomerata (osim delimično u Štorama i Ilijašu), koji obezbeđuje daleko povoljniji rad topionica. Zato je izvadak metala iz zasipa iznosio u 1957. godini 35,8%, a 1962. godine 36,3%.¹⁰

Proizvodnja gvožđa se dobija u 10 visokih peći i 3 elektorredukcione. Visoke peći u Zenici dolaze u red srednje velikih (800 m³ korisnog volumena), a ostale su u kategoriji malih peći.

Sadašnji kapaciteti za proizvodnju sirovog gvožđa nisu tehnički opremljeni za primenu savremenih metoda vođenja procesa (kauperi ne obezbeđuju visoke temperature, turbo-dualjke ne obezbeđuju primenu visokih pritisaka i određene vlažnosti vazduha, itd.). Zbog toga je u okviru programa proširivanja kapaciteta crne metalurgije razrađen i plan rekonstrukcije postojećih kapaciteta za proizvodnju sirovog gvožđa, pri čemu je naročito vođeno računa o potrebi njihove modernizacije.

Sirovi čelik. Proizvodnja sirovog čelika u Jugoslaviji zasniva se danas na Simens-Martinovom postupku i elektro-postupku. Prosečan rast proizvodnje u periodu 1957—1962. iznosio je nešto preko 10%, dok je odnos proizvedenog čelika po pojedinim postupcima bio različit. (Tabela 5.)

TABELA 5 — OBIM I STRUKTURA PROIZVODNJE SIROVOG
ČELIKA PO POJEDINIM POSTUPCIMA 1957—1962.

Godina	Simens-Martinov		Elektro		Ukupno u hiljadama tona
	hiljada tona	%	hiljada tona	%	
1957	986,2	94,0	63,0	6,0	1.049,2
1958	1.044,6	93,2	75,4	6,8	1.120,0
1959	1.195,7	92,0	103,3	8,0	1.299,0
1960	1.321,7	91,6	120,4	8,4	1.442,1
1961	1.392,6	90,9	139,0	9,1	1.531,6
1962	1.435,3	90,0	159,8	10,0	1.595,1

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 272, »Industrija 1962«.

Udeo sirovog gvožđa u ulošku čeličana kretao se u železarama koje imaju na raspolaganju tečno sirovo gvožđe (Zenica, Sisak) od 52% do 80%, a u ostalim železarama od 40% do 45%.

Kapaciteti za proizvodnju sirovog čelika, kako Simens-Martinovog, tako i elektro, spadaju u kategoriju malih i srednjih peći, pa su i specifični utrošci toplote i vatrostalnog materijala bili veći, a produktivnost relativno niža nego u industrijski razvijenim zemljama.

Kretanje proizvodnje sirovog čelika u ovom periodu pokazuje visok uspon uglavnom zbog puštanja u pogon nekih novih kapaciteta, a delimično i zbog dobrog iskorišćavanja rezervi u ostalim kapacitetima. Dalje forsiranje proizvodnje u sadašnjim kapacitetima ograničeno je uskim grlima, koja u prvom redu čini nedovoljna i nemehanizovana priprema starog gvožđa (Zenica, Jesenice, delimično Sisak), kao i nedovoljna intenzifikacija procesa putem visoko-kaloričnih goriva i kiseonika. Kroz program rekonstrukcija, čije je izvršenje u toku, otklanjanjem ovih uskih grla, znatno će se smanjiti specifična potrošnja toplote i poboljšati ostali uslovi rada.

VALJAONICE I PRERAĐIVAČKI KAPACITETI. Kretanje proizvodnje toplo valjanih proizvoda u periodu 1957—1962. bilo je u stalnom porastu. Prosečan godišnji porast proizvodnje iznosio je u ovom periodu oko 10%. (Tabela 6.)

¹⁰ Izvadak iz zasipa je utoliko viši ukoliko je ruda bogatija u Fe metalu ili obogaćena pripremanjem za preradu. U zemljama koje rade sa dobrim zasipom izvadak dostiže 60%.

TABELA 6 — UKUPNA PROIZVODNJA TOPLO VALJANIH PROIZVODA 1957—1962.

(U tonama)

Proizvodi	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ukupno	728.493	818.256	945.769	1.062.058	1.143.249	1.158.075
Ingoti (za bešavne cevi i prodaju)	71.587	63.764	99.143	96.387	106.153	116.586
Valjani proizvodi						
polufabrikati	65.771	55.718	45.634	33.529	54.277	31.861
železnički materijal	43.698	66.126	69.799	78.944	100.788	95.771
profili	309.920	349.709	414.335	513.709	512.297	513.557
trakasti čelik	27.317	36.849	41.942	36.749	36.447	48.386
valjana žica	55.099	64.281	80.082	87.594	117.370	139.874
lim (debeli i tanki)	153.235	177.955	190.837	208.990	206.872	205.391
valjani bandaži	1.866	3.854	3.997	6.156	9.045	6.649

Podaci: »Statistički bilten« Udruženja jugoslovenskih železara za 1962; Nomenklatura Komiteta za čelik Evropske ekonomske komisije UN.

Železare raspolažu sa 32 *valjaoničke pruge*, od čega je 6 iz reparacija, koje su delimično dopunjene delovima iz domaće proizvodnje. Valjaonice građene pre rata, a i one građene posle rata iz reparacija, dobrim delom su nesavršene i nedovoljno mehanizovane, tako da postoji potreba za njihovom modernizacijom.

Kapaciteti pruga za preradu sirovog čelika i polufabrikata su nedovoljni i ograničeni uskim grlima (naročito kod zagrevnih jedinica, adustaze, pogonskih motora, i dr.). Pored toga, proizvodnja je rascepkana na relativno velik broj valjaoničkih pruga i nedovoljno je specijalizovana, tj. valja se po pojedinim železarama širok asortiman proizvoda po dimenzijama, kvalitetu i obliku, što uslovljava slabiju produktivnost i rentabilnost proizvodnje. Otuda su i postignuti specifični utrošci toplotne energije, električne energije i valjaka, mada u opadanju, još uvek visoki u odnosu na utroške u industrijski razvijenim zemljama. (Tabela 7.)

TABELA 7 — SPECIFIČNI UTROŠAK TOPLOTNE ENERGIJE, ELEKTRIČNE ENERGIJE I VALJAKA 1957—1961.

	1957	1958	1959	1960	1961
Toplotna energija (kcal/t)	807.000	802.000	724.000	700.000	676.000
Električna energija (kWh/t)	73,6	72,0	68,2	67,7	68,5
Valjci (kg/t)	2,35	2,25	2,37	2,06	1,64

Podaci: za energiju Analiza Udruženja jugoslovenskih železara o utrošku energije u jugoslovenskim železarama 1957—1960. i Analiza o radu valjaonica u 1961; za valjke »Statistički bilten« Saveznog zavoda za statistiku, br. 272, »Industrija 1962«.

Struktura valjaonica u železarama ne odgovara zahtevima tržišta, tako da se moraju uvoziti velike količine limova i traka.

U proizvodnji finalnih čeličnih proizvoda naročito je značajan problem *asortimana proizvodnje*, koji karakteriše visoko učešće profila, što je posledica orijentacije posle rata građenih kapaciteta na sortimente koji su strukturno interesantni za intenzivnu investicionu izgradnju odnosno pretežno za investicionu potrošnju. (Tabela 8.)

TABELA 8 — UČEŠĆE POJEDINIH SORTIMENATA U UKUPNOJ PROIZVODNJI FINALNIH PROIZVODA 1957—1962. (U %)

Proizvodi	1957	1959	1961	1962
Čelični proizvodi—ukupno	100	100	100	100
pljosnati materijal	24,7	24,6	21,3	21,8
profili	42,6	43,8	44,8	44,4
valjana žica	7,6	8,5	10,2	12,1
ostalo	25,1	23,1	23,7	21,7

Podaci: »Statistički bilten« Udruženja jugoslovenskih železara za 1962.

Ova struktura znatno odstupa od strukture proizvodnje nekih industrijski razvijenih zemalja. (Tabela 9.)

TABELA 9 — STRUKTURA PROIZVODNJE FINALNIH ČELIČNIH PROIZVODA U NEKIM RAZVIJENIM EVROPSKIM ZEMLJAMA 1961.

(U %)

Proizvodi	Zemlje Zapadne Evrope	Zapadna Nemačka	Italija	Francuska	SSSR
Čelični proizvodi					
ukupno	100	100	100	100	100
pljosnati materijal	41,1	37,3	34,5	45,0	34,6
profili	32,4	31,7	33,7	31,1	39,4
valjana žica	9,0	8,1	7,8	11,7	8,1
ostalo	17,5	22,9	24,0	12,2	17,9

Podaci: »The European Steel Market in 1961«, UN, Ženeva, 1962.

Struktura proizvodnje čeličnih proizvoda poslednjih godina, kada je učešće pljosnatog materijala iznosilo 21%—23% ukupne proizvodnje, uticala je da je veoma porastao uvoz limova i traka, dok su izvoženi viškovi sortimenata koji se sastoje uglavnom od profila.

UKUPAN UTROŠAK NAJINTERESANTNIJIH REPRODUKCIONIH MATERIJALA, GORIVA I ELEKTRIČNE ENERGIJE, za granu u cclini, pokazuje sledeća tabela (tabela 10):

TABELA 10 — UKUPAN UTROŠAK REPRODUKCIONIH MATERIJALA, GORIVA I ELEKTRIČNE ENERGIJE U CRNOJ METALURGIJI 1957—1962.

(U hiljadama tona)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Staro gvožđe	498	561	613	710	727	614
Šamotni materijal	27	36	45	46	50	53
Crni vatrostalni materijal	15	18	20	20	21	24
Sintermagnezit	14	14	17	19	22	22
Ferolegure	7	9	12	13	15	15
Koks	734	797	943	1.055	1.068	1.086
Mrki ugalj	594	672	755	761	766	592
Lignit	106	148	174	157	145	129
Tečna goriva	58	56	71	89	98	105
Električna energija (u mil. kWh)	457	574	726	839	867	891

Podaci: »Statistički bilten« Saveznog zavoda za statistiku, br. 236/1961; za 1962. Dokumenta Saveznog zavoda za statistiku, br. 70/1962.

UVOZ SIROVINA I REPRODUKCIONOG MATERIJALA

Od sirovina potrebnih za rad kapaciteta u crnoj metalurgiji najviše su uvoženi metalurško gorivo (bilo u vidu koksa, ili u vidu uglja za koksiranje) i Fe metalna supstanca (u vidu starog gvožđa, sirovog gvožđa ili visokoprocenatne železne rude). Pored toga, uvoze se i neki reprodukcionni materijali koji se ili ne proizvode u zemlji ili se proizvode u nedovoljnim količinama (neke ferolegure, grafitne elektrode valjci, itd.). (Tabela 11.)

TABELA 11 — UVOZ SIROVINA I REPRODUKCIONOG MATERIJALA 1957—1962.

	(U milionima din., po kursu 1 \$ = 300 din.)					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ukupno	8.761	6.767	7.170	8.143	11.147	10.891
ugalj za koksiranje	5.553	4.029	3.687	3.605	3.717	3.300
koks	10	123	661	650	596	1.258
ruda gvožđa	698	260	637	692	1.941	1.792
staro gvožđe	1.263	563	270	1.002	2.211	1.777
sirovo gvožđe	279	822	902	1.076	1.512	1.929
ostali reprodukcioni materijal	958	997	1.013	1.118	1.170	835

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine; za ugalj za koksiranje, koks i »ostali reprodukcioni materijal«, s obzirom da se njihov uvoz ne odnosi samo na potrebe crne metalurgije, podaci su dati prema »Statističkom biltenu« Udruženja jugoslovenskih železara za 1962.

U okviru ovakvog kretanja ukupnog uvoza, jedna tona proizvedenog sirovog čelika bila je opterećena sirovinama i reprodukcioni materijalom iz uvoza za:

	(U dolarima)					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ukupno	27,8	20,2	18,4	18,8	24,2	22,8
tehnološko gorivo	17,7	12,4	11,2	9,8	9,4	9,5
Fe metal	7,1	4,8	4,6	6,4	12,3	11,5
ostalo	3,0	3,0	2,6	2,6	2,5	1,8

Ako se uzme da je cena sirovog čelika na nivou od 58.300 din/t, onda praktično znači da se realizovana vrednost uvezenog reprodukcionog materijala i sirovina kretala oko 12% (na bazi 1 \$=300 din.) od ukupne prodajne cene sirovog čelika.

POTROŠNJA ČELIKA

U celom posleratnom periodu *stopa rasta* potrošnje čelika bila je brža od porasta industrijske proizvodnje. Sa takvom stopom rasta Jugoslavija dolazi u red zemalja koje u posleratnom periodu beleže najbrži porast ove potrošnje (Tabela 12.)

TABELA 12 — INDEKS PORASTA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE I POTROŠNJE ČELIKA 1947—1962.

	(1939=100)	
Godina	Industrijska proizvodnja	Potrošnja sirovog čelika
1947	121	129
1952	164	189
1957	311	371
1962	515	724

Podaci: Obračun na bazi podataka o proizvodnji, uvozu i izvozu prema »Indeksu« Saveznog zavoda za statistiku, br. 4/1963.

Uprkos ovakvom tempu porasta, dostignuti nivo potrošnje čelika je još uvek vrlo nizak u odnosu na potrošnju čelika u industrijski razvijenim zemljama, što ilustruje i uporedni pregled porasta potrošnje čelika *po stanovniku* u nekim evropskim zemljama i u Jugoslaviji. (Tabela 13.)

Okvirov brz porast potrošnje čelika nije bio praćen odgovarajućim razvojem domaćih kapaciteta, zbog čega je rastao uvoz čelika. Ovaj uvoz je naročito porastao poslednjih godina, kada se korišćenje domaćih kapaciteta nalazi pri vrhu današnjih mogućnosti, a pored toga problem snabdevenosti tržišta je zaošćen i nepovoljnom strukturom domaće proizvodnje, koja je deficitarna u pljosnatim profilima (limovi trake). (Tabela 14.)

GRAFIKON 1 — STRUKTURA RASPOLOŽIVIH KOLIČINA ČELIČNIH PROIZVODA 1957—1962.

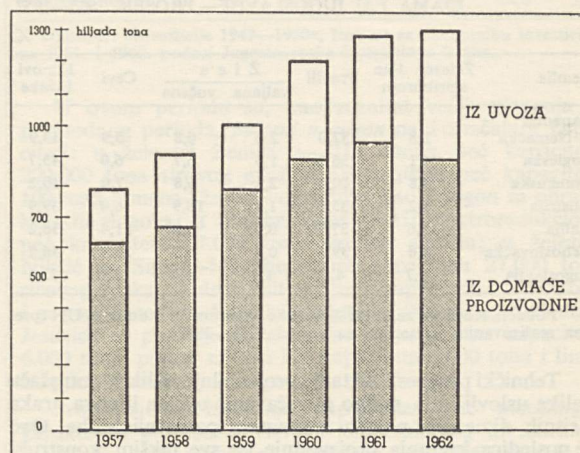

TABELA 13 — POTROŠNJA ČELIKA U NEKIM EVROPSKIM ZEMLJAMA I U JUGOSLAVIJI PO STANOVNIKU U 1961*

Zemlja	Potrošnja u kg po stanovniku	Porast po stanovniku u % 1961/1938	1961/1957
Austrija	267	387	130
Francuska	308	233	102
Italija	220	423	158
Engleska	357	157	96
Zapadna Nemačka	490		123
Čehoslovačka	493	519	137
Mađarska	216	432	140
SSSR	314	305	129
Jugoslavija	101	594	163

* Za 1962. se ne raspolaze podacima za strane zemlje.

Podaci: »The European Steel Market in 1961«, UN, Ženeva, 1962.

TABELA 14 — IZVORI SNABDEVANJA TRŽIŠTA FINALNIM ČELIČNIM PROIZVODIMA* 1957—1962.

	(U hiljadama tona)				
Godina	Proizvodnja železara	Izvoz	Raspoloživo za domaću potrošnju	Uvoz	Ukupno raspoloživo za domaću potrošnju
1957	730	124	606	182	788
1958	804	121	683	217	900
1959	893	101	792	208	1.000
1960	1.015	115	890	327	1.217
1961	1.078	139	939	352	1.291
1962	1.088	198	890	408	1.298

* Finalni čelični proizvodi prikazani su po sistemu robne proizvodnje grane (uključujući u granu i pogone za čelične cevi, pocinkovane, pogone za vučenje čelika, itd.)

Podaci: obračun na bazi podataka preduzeća.

S obzirom da su domaći kapaciteti pretežno orijentisani na proizvodnju materijala potrebnih za investicionu izgradnju, *struktura domaće potrošnje* čeličnih proizvoda dobrim delom odstupa od strukture ove potrošnje u industrijski razvijenim zemljama, gde daleko veći udeo u potrošnji imaju limovi. (Tabela 15.)

Učešće limova i traka u ukupnoj potrošnji čeličnih proizvoda u Jugoslaviji je znatno niže, iako se ovi deficitarni sortimenti dobrim delom nadoknađuju uvozom.

TABELA 15 — STRUKTURA POTROŠNJE ČELIČNIH PROIZVODA U NEKIM INDUSTRIJSKI RAZVIJENIM ZEMLJAMA I U JUGOSLAVIJI — PROSEK 1955—1957.

Zemlja	Željezne žine s priborom	Profil	Ž i c a		Cevi	Limovi i trake
			valjana	vučena		
Zapadna Nemačka	3,8	37,0	2,6	6,8	5,9	43,9
Engleska	4,1	36,2	1,3	6,7	6,0	45,7
Francuska	3,8	40,0	2,2	6,8	7,0	40,2
Austrija	6,2	35,9	1,1	10,9	6,0	39,9
Italija	3,6	37,0	0,6	9,2	11,4	38,2
Čehoslovačka	8,0	39,3	0,3	5,3	10,3	36,8
Jugoslavija	8,7	42,7	1,1	8,4	6,0	33,1

Podaci: Komitet za čelik Evropske ekonomske komisije UN (prema realizovanim prosecima za period 1955—1957).

Tehnički progres i kretanje proizvodnje velikih potrošača čelika uslovljavaju stalno povećavanje učešća limova, traka i sitnih dimenzija profila u ukupnoj potrošnji čelika. Ovo je posledica kretanja proizvodnje ka sve lakšim konstrukcijama, kao i brzog razvoja proizvođača-korisnika limova (industrija transportnih sredstava, trajnih potrošnih dobara, i dr.).

Potrošnja čelika po intenzivnim potrošačima u Jugoslaviji pokazuje tendencije koje su se ispoljile i u industrijski razvijenim zemljama, tj. osetan porast učešća industrije transportnih sredstava, industrije mašina i metaloprerađivačke industrije, a opadanje udela industrije gvozdjenih konstrukcija. (Tabela 16.)

TABELA 16 — POTROŠNJA ČELIČNIH PROIZVODA PO GRUPAMA POTROŠAČA 1958—1961.

	1958		1960		1961		Indeks 1961 1958
	hiljada tona	%	hiljada tona	%	hiljada tona	%	
Ukupno	900	100	1,217	100	1,345	100	149
Industrija gvozdjenih konstrukcija	192	21	202	17	214	16	111
Industrija transportnih sredstava	200	22	346	28	295	23	148
automobilska industrija	31		52		49		
železnička i šinska vozila	73		157		131		
brodogradnja	96		137		115		
Industrija mašina	92	10	170	14	143	11	155
poljoprivredne mašine	30		41		29		
elektromašine	29		62		53		
ostale mašine i alati	33		67		61		
Metaloprerađivačka industrija	161	18	229	19	241	19	150
Građevinarstvo	95	11	149	12	181	14	190
Ostali potrošači	160	18	121	11	217	17	136

Podaci: »Statistički bilten« Udruga jugoslovenskih železara za 1962; podaci o utrošku količina iz uvoza raspodeljeni su po grupama potrošača prema evidenciji Komisije za uvoz čelika Sekretarijata za industriju Saveznog izvršnog veća.

Pored ovih kretanja u strukturi potrošnje, karakteristične su i sledeće tendencije u potrošnji pojedinih sortimenata: zamena odlivaka i otkivaka od čelika limovima, profilima i cevima; zamena svih vrsta profila, a naročito teških, limovima; zamena livenog i kovanog čelika presovanim profilima.

CENE I ORGANIZACIJA PROMETA

Cene čeličnih proizvoda plafonirane su počev od decembra 1953, s tim što su u toku 1957, 1959. i 1961. vršene korekture. Plafoniranje cena obuhvata sve faze proizvodnog procesa, od rude sirovog gvožđa do sirovog čelika i finalnih proizvoda.¹¹

¹¹ Cene čelika su svuda pod režimom javne ili skrivene kontrole. U nekim zemljama one su direktno određene, u nekim (kao u Jugoslaviji) plafonirane, a u nekim, bilo javno bilo prećutno, dogovorene između industrije i državne administracije.

Plafoniranje cena čelika bilo je sprovedeno do 1961. samo za isporuke proizvođača, što je, usled deficitarnosti čeličnih proizvoda na domaćem tržištu, izazvalo i izvesne špekulativne tendencije u grosističkom prometu čelika. Od 1961. određena je marža u prometu čelika u trgovini, što je u znatnoj meri stabilizovalo cene ovog proizvoda.

Cene toplo valjanog Simens-Martinovog čelika u Jugoslaviji uglavnom su u granicama odgovarajućih domicilnih cena u zapadnoevropskim zemljama, pa čak i u zemljama sa razvijenom proizvodnjom (na bazi 1 \$=750 din.). Međutim, odnosi između cena pojedinih vrsta toplo valjanog materijala bili su u Jugoslaviji delimično deformisani zastarelim sistemom doplataka, što je ispravljeno sredinom 1963. pomoću korekcija baznih cena i kompletnom revizijom sistema doplataka, odnosno njegovim prilagođavanjem evropskim domicilnim sistemima.

Bazne cene proizvoda hladne prerade (hladno valjanih traka i žice), kao i drugih proizvoda preradiivačkih pogona, još uvek imaju nešto viši nivo u odnosu na odgovarajuće domicilne cene u inostranstvu.

Prosečan nivo cena plemenitih čelika u Jugoslaviji je takođe viši od odgovarajućih cena u inostranstvu, što nameće potrebu njihove revizije (uz odgovarajuću reviziju cena sirovina, a naročito ferolegura).

Domaće tržište čelika karakteriše, između ostalog, i postojanje tzv. »duplih cena«, tj. znatnih razlika između domaćih i uvoznih cena čelika, što je posledica raskoraka između stabilnih domicilnih cena čelika u celom svetu i promenljivih eksportnih cena, koje se elastično prilagođavaju kretanjima na međunarodnom tržištu čelika. Pri tome su eksportne cene čelika u Evropi znatno niže od domicilnih cena, ponekad i za preko 30%.

Carina pri uvozu čelika u Jugoslaviju u proseku iznosi oko 11%, tako da su uvozne cene čelika redovno znatno niže od domaćih cena, što izaziva težnju nekih potrošača da se snabdevaju čelikom iz uvoza — na štetu domaće proizvodnje. Ova pojava nameće potrebu kontingentiranja uvoza čelika, i to uglavnom na materijal koji se ne može proizvesti u zemlji.

Osobenosti valjaoničke proizvodnje, tj. ciklusa valjanja, kao i nemogućnost isporuke malih količina čelika neposredno potrošačima, stvaraju poznati problem minimalnih količina za isporuku čelika, kao i potrebu veće orijentacije na snabdevanje jednog dela potrošača preko trgovinske mreže. Situacija je u tom pogledu nepovoljna, jer su valjaonice, zbog relativno malih razmera domaćeg tržišta, još uvek opterećene sitnim porudžbinama, usled čega moraju stalno menjati valjke. Pitanje organizacije prometa čelika preko grosista i stanje tehničke opremljenosti i finansijskih mogućnosti ovih preduzeća veoma su važni za crnu metalurgiju. Međutim, i pored znatnih napora, promet preko grosista nije još rešen. Isporuke čelika razbijaju se na veći broj lagera nego što je potrebno, a postojanje preteranog broja grosista onemogućava stvaranje finansijski jakih i tehnički dobro opremljenih preduzeća.

Obim prometa čelika preko grosista obuhvata poslednjih godina oko 30% do 40% od ukupnih isporuka iz železara. Pored toga, preko grosista se potrošačima isporučuje i jedan deo čelika iz uvoza.

IZVOZ

Izvoz čeličnih proizvoda, koji je počeo 1954, bio je relativno nizak i sastojao se iz skromnih količina sortimentskih viškova. Takav karakter on je zadržao manje-više sve do danas. Stagnacija u toku 1962. na domaćem tržištu čelika, s jedne, i realizacija robnih lista sa istočnoevropskim zemljama,¹² s druge strane, omogućile su forsiranje izvoza čeličnih proizvoda, koji je u 1962. dostigao svoj maksimalni nivo. (Tabela 17.)

¹² Pojačan uvoz čelika putem »interventne kvote«.

TABELA 17 — STRUKTURA IZVOZA PROIZVODA CRNE METALURGIJE 1957—1962.

Godina	Finalni proizvodi		Polufabrikati		Sirovine	
	tona	%	tona	%	tona	%
1957	82.820	41	47.256	20	80.283	39
1958	97.352	35	19.516	8	158.768	57
1959	89.973	74	13.012	9	20.000	17
1960	115.445	57	—	—	87.490	43
1961	145.686	56	—	—	112.509	44
1962	201.267	69	—	—	91.800	31

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine.

U okviru finalnih proizvoda najznačajnije mesto u izvozu zauzimaju profili i bešavne cevi. (Tabela 18.)

TABELA 18 — STRUKTURA IZVOZA FINALNIH ČELIČNIH PROIZVODA 1957. I 1962.

Proizvodi	1957		1962	
	tona	vrednost*	tona	vrednost*
Železničke šine sa priborom	—	—	41.456	1.371
Profili	9.630	382	78.622	2.317
Betonski čelik	48.670	1.793	43.038	1.099
Cevi (bešavne i šavne)	22.600	1.149	30.098	1.613
Ostalo	1.920	68	8.053	269

* U milionima din., po kursu 1 \$=300 din.

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine.

Ako se posmatraju ne samo proizvodi crne metalurgije, već i ukupan izvoz iz železara (i proizvodi grane 117 — livene cevi, ekseri, žica, elektrode), onda vrednost izvoza po pojedinim železarama u poslednje dve godine iznosi:

(U milionima din., po kursu 1 \$=300 din.)

Železare	1961	1962
Ukupno	7.437	9.202
Zenica	3.180	4.099
Jesenice	451	654
Sisak	1.932	1.587
Smederevo	28	171
Ravne	445	680
Štore	136	284
Ilijaš	742	762
Vareš	373	316
Nikšić	—	132
Ostale	150	511

Podaci: Godišnji izveštaj Udruženja jugoslovenskih železara za 1962.

Od vrednosti ukupnog izvoza u konvertibilnoj valuti je realizovano u 1961. godini 32%, a u 1962. godini 51%.

Regionalni raspored izvoza u 1962. karakteriše znatno povećanje izvoza u zemlje Evropske platne unije, dok izvoz u istočnoevropske i azijske zemlje pokazuje tendenciju opadanja. Izvoz u istočnoevropske zemlje izvršen je na osnovu već stvorenih obaveza po robnim listama s tim zemljama.

INVESTICIJE I NOVI KAPACITETI

Ukupne bruto investicije u preduzeća crne metalurgije iznosile su u periodu 1957—1962. godine 78,7 milijardi din. (po tekućim cenama), što iznosi svega 4,7% od ukupnih bruto investicionih ulaganja u industriju u ovom periodu. Od toga je po pojedinim godinama ulagano:

Godina	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Milijardi din.	9,2	9,1	6,8	6,8	14,6	32,2

Podaci: »Investicije 1947—1960«, Institut za ekonomiku investicija; za 1961. i 1962. podaci Jugoslovenske investicione banke.

U ovom periodu su, kao rezultat većih ulaganja iz prethodnog perioda, pušteni u pogon neki značajniji kapaciteti: u železari Zenica — III visoka peć kapaciteta 200.000 tona sirovog gvožđa, IV nagibna peć kapaciteta 100 tona Simens-Martinovog čelika, kao i pogon za obradu kolskih slogova; u železari Ilijaš — III elektrodukcionalna peć kapaciteta 27.000 tona sirovog gvožđa; u železari Nikšić — Simens-Martinova peć kapaciteta 27.000 tona sirovog čelika, srednja i sitna pruga kapaciteta 30.000 tona i pogon za vučeni čelik kapaciteta 15.000 tona; u železari Jesenice — postrojenje za hladno valjanje lima kapaciteta 6.000 tona, pogon za beli lim kapaciteta 6.000 tona i linija za pocinkovanje žice kapaciteta 4.000 tona.

Problemiku izgradnje kapaciteta crne metalurgije karakteriše potreba pre svega kontinuiranog investiranja. Izostanak ovih ulaganja u periodu od 1956. uslovio je neravnomeran prirast novih kapaciteta, odnosno zaostajanje domaće proizvodnje za potrebama tržišta.

U 1959. Savezno izvršno veće je donelo odluku o izgradnji kapaciteta crne metalurgije na bazi godišnje proizvodnje od 3,2 miliona tona sirovog čelika do 1970—1972. godine. Ta odluka je maja 1963. revidirana Odlukom o smernicama za upotrebu sredstava Opšteg investicionog fonda za finansiranje određenih kapaciteta u crnoj metalurgiji, kojom je period izgradnje kapaciteta od 3,2 miliona tona sirovog čelika skraćen, jer se realizacija ovolikog obima proizvodnje predviđa već do 1969. godine (u odnosu na prvobitna predviđanja došlo je do promene rasporeda proizvodnje po postrojenjima i lokaciji).

Odluka Saveznog izvršnog veća o intenzivnoj izgradnji kapaciteta crne metalurgije, koja je doneta u 1959, odrazila se na porast ulaganja u razvoj ovih kapaciteta tek u 1961. i 1962.

Iskorišćenje osnovnih kapaciteta po pojedinim fazama procesa iznosilo je u 1962. godini¹³:

	(U%)
Rudnici	81,0
Sirovo gvožđe	
Visoke peći TH	92,0
Sirovi čelik	
Simens-Martinove peći	76,5
Elektro-peći	72,0
Valjaonice	79,0

Stepen korišćenja kapaciteta u 1962. ukazuje na potrebu što hitnijeg sprovođenja započetog programa rekonstrukcija železara radi usklađivanja rada pojedinih pogona i iskorišćenja raspoloživih mogućnosti.

Bolje korišćenje kapaciteta rudnika gvozdene rude ograničeno je mogućnostima prerade sirove rude iz rudnika Vareš, tako da će korišćenje kapaciteta rudnika na ovom nivou ostati sve do izgradnje odgovarajuće separacije u Varešu.

¹³ Prema podacima iz »Godišnjeg izveštaja Udruženja jugoslovenskih železara za 1962. godinu«. Prikazano je iskorišćenje tehničkog kapaciteta na bazi revidovanih kapaciteta u toku 1962. godine, objavljenih u publikaciji »Kapaciteti osnovnih pogona železara«, Beograd, 1963. Napominje se da tehnički kapacitet ne obuhvata kapacitet pogona kao celine (izuzev visokih peći), već kapacitete odgovarajućih osnovnih agregata (na primer, SM peći u pogonu čeličana, valjaoničke stanove u pogonu valjaonica, i sl.). Prednosti ovakvog prikazivanja su ukazivanje na ograničenost korišćenja osnovnih agregata usled uskih grla ili usled potrebe poboljšanja tehnološkog procesa. Pri tome se pod tehničkim kapacitetom postrojenja podrazumeva maksimalna godišnja proizvodnja koja se može postići pri najboljem mogućem radu postrojenja, a prema tehničkim pokazateljima koji se smatraju normalnim za to postrojenje. Uobičajeno je i prikazivanje korišćenja tzv. statističkog kapaciteta, pod kojim se podrazumeva najveća postignuta proizvodnja u tri uzastopna meseca u odnosnoj godini. Na bazi ovakvog prikazivanja, iskorišćenje kapaciteta u 1962. je znatno veće i iznosi za čeličane 100%, a za valjaonice 91,5%.

Korišćenje kapaciteta u valjaonicama moglo bi se poboljšati boljim korišćenjem kalendarskog fonda vremena, uvođenjem četvrte smene, poboljšanjem službe održavanja pogona i skraćivanjem zastoja.

Za osetnije proširenje proizvodnje potrebno je, međutim, ne samo izvođenje kompletnog programa rekonstrukcija već i izgradnja novih kapaciteta.

OBIM I STRUKTURA SREDSTAVA

Ukupna aktivna sredstva železara i rudnika (osnovna i obrtna) u periodu 1957—1962. su znatno porasla. (Tabela 19.)

TABELA 19 — OSNOVNA I OBRITNA SREDSTVA ŽELEZARA I RUDNIKA 1957. I 1962.

	1957		1962		Indeks 1962 1957
	miliona din.	%	miliona din.	%	
Ukupna aktivna sredstva	245.284	100,0	375.975	100,0	153
osnovna sredstva	189.200	77,1	299.627	79,7	158
obrtna sredstva	56.084	22,9	76.348	20,3	136

Podaci: Završni računi železara i rudnika za odgovarajuće godine.

U 1962. izvršena je revalorizacija osnovnih sredstava, tako da je njihova vrednost povećana za 50.164 miliona din.

U periodu 1957—1962. došlo je do izvesnih promena i u tehničkoj strukturi osnovnih sredstava. (Tabela 20.)

TABELA 20 — TEHNIČKA STRUKTURA OSNOVNIH SREDSTAVA 1957. I 1962.

	1957		1962		Indeks 1962 1957
	miliona din.	%	miliona din.	%	
Ukupno	248.399		328.165		132
Aktivna osnovna sredstva	189.200	100,0	299.627	100,0	158
zemljište	140	—	253	0,1	181
građevinski radovi	66.220	35,0	114.054	38,0	172
rudarski radovi	3.216	1,7	4.091	1,4	127
oprema	119.196	63,0	172.362	57,5	145
ostalo	428	0,3	8.867	3,0	2.072
Osnovna sredstva u izgradnji	59.199		28.538		48

Podaci: Završni računi železara i rudnika za odgovarajuće godine.

Otpisanost osnovnih sredstava po pojedinim preduzećima veoma varira. U celini posmatrana za sva osnovna sredstva, otpisanost u 1962. iznosi 30%, prema 23% u 1957. Otpisanost osnovnih sredstava je najveća kod železara Jesenice, Ravne, Smederevo i valjaonice Zemun (u 1962. penje se i do 63%).

ZAPOSLENOST I PRODUKTIVNOST RADA

Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku, broj zaposlenog osoblja u preduzećima crne metalurgije porastao je od 38.900 u 1957. na 47.422 u 1962. Prosečna stopa porasta zaposlenih iznosila je 4,8%.

U periodu 1957—1962. znatno se izmenila i kvalifikaciona struktura. (Tabela 21.)

Produktivnost rada u crnoj metalurgiji porasla je u periodu 1957—1962. za 55%, ili prosečno godišnje za 7,5%. (Grafikon 2). Ako se, međutim, produktivnost rada posmatra kroz proizvodnju sirovog čelika po 1 zaposlenom, ovo kretanje je nešto sporije i iznosi oko 6,5%. (Tabela 22).

GRAFIKON 2 — PROIZVODNJA I ZAPOSLENOST U CRNOJ METALURGIJI 1957—1962.

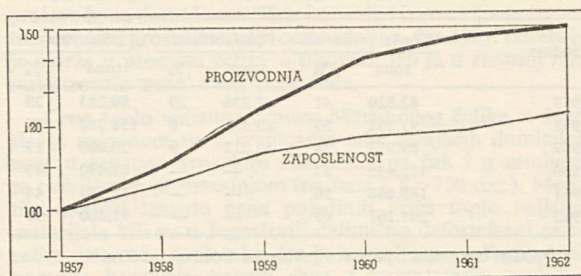

TABELA 21 — KVALIFIKACIONA STRUKTURA ZAPOSLENIH U PREDUZEĆIMA CRNE METALURGIJE 1957. I 1962.

	(U %)	
	1957	1962
Radnici	90	87
visokokvalifikovani	3	7
kvalifikovani	27	35
polukvalifikovani	14	20
nekvalifikovani	46	25
Službenici	10	13
visoka školska sprema	1	3
srednja školska sprema	3	4
niža školska sprema	6	6

Podaci: Završni računi preduzeća crne metalurgije za odnosne godine.

TABELA 22 — PROIZVODNJA ČELIKA PO JEDNOM ZAPOSLENOM 1956—1962.

Godina	1956	1957	1962	Indeks 1962 1956
Proizvodnja čelika u tonama po 1 zaposlenom	29,35	32,03	42,62	145

Podaci: obračunato na bazi ukupno zaposlenih u metalurškim pogonima, prema evidenciji Udruženja jugoslovenskih železara.

UDRUŽIVANJE U CRNOJ METALURGIJI

Složen tehnološki proces, kao i specifični problemi proizvodnje, prodaje i nabavke, nametnuli su u crnoj metalurgiji posebne forme organizacije.

Udruženje jugoslovenskih železara predstavlja oblik poslovne saradnje i međusobne tehničke i druge pomoći. Udruženje je osnovano 1951. ugovorom između preduzeća, na dobrovoljnoj osnovi, a u periodu 1957—1962. dostiglo je visok stepen organizacije i niz poslovnih uspeha. Saradnja je počela u okviru zajedničke nabavke metalurških sirovina i uskladjivanja prodaje, da bi se kasnije proširila na sve oblasti rada preduzeća (komercijalna, organizaciona, kadrovska, finansijska i druga pitanja).

Udruženje jugoslovenskih železara igra važnu ulogu na polju stabilizacije unutrašnjeg tržišta, jer upliviše na uvozno-izvaznu delatnost železara i uskladuje materijalne i energetske bilanse u okviru rudnika i železara. Udruženje razvija i znatnu izdavačku delatnost publikujući stručne analize rada pojedinih pogona, grupacija pogona ili grane u celini i time stručnoj javnosti stavlja na uvid probleme iz domena ove grane.

PERSPEKTIVNI RAZVOJ

Rezimirajući sadašnje stanje u crnoj metalurgiji može se konstatovati:

1) da su jugoslovenski kapaciteti za proizvodnju sirovog gvožđa i čelika, s obzirom na kvalitet i rezerve gvoždenih ruda, nedovoljno razvijeni; i

2) da neekonomičnost u radu dolazi kao posledica nedovoljne savremenosti tehnološkog procesa, naročito kod proizvodnje ruda i kod kapaciteta za proizvodnju sirovog gvožđa.

Radi perspektivnog sagledavanja potreba privrede u čeliku u poslednje vreme je rađeno više studija. Polazeći od pretpostavke da će industrijska proizvodnja i narednih godina imati dosadašnji porast, računa se, na bazi dosadašnjeg korelacionog odnosa između potrošnje čelika i osnovnih makro-ekonomskih varijabala (industrijska proizvodnja, društveni proizvod, investiciona ulaganja, i dr.), da će potrošnja sirovog čelika u 1970. iznositi oko 5 miliona tona. Sadašnji kapaciteti, međutim, obezbeđuju svega oko 1,6 miliona tona sirovog čelika, što prouzrokuje visok uvoz.

Raspoloživa sirovinaska baza metala obezbeđuje, pri današnjem stepenu istraženosti, razvoj domaćih kapaciteta do nivoa od oko 5 miliona tona sirovog čelika, odnosno oko 3,5—3,6 miliona tona čeličnih proizvoda, što na osnovu sagledanih potreba u čeličnim proizvodima oko 1970. godine, opravdava razvoj domaćih kapaciteta do tog nivoa.

Imajući u vidu zaostajanje proizvodnje sirovog gvožđa i čelika i potrebu kontinuiranog razvoja ovih kapaciteta, Savezno izvršno veće je pomenutom odlukom od maja

1963. o smernicama za upotrebu sredstava Opšteg investicionog fonda za finansiranje kapaciteta u crnoj metalurgiji odredilo da se iz tih sredstava finansiraju i proširenje sirovinske baze metala i izgradnja separacije u rudniku Vareš, kao i kompletno proširenje programa rekonstrukcije železara, pri čemu će se sprovesti njihova modernizacija i tehnička opremljenost postaviti na znatno savremeniji nivo. Odluka o finansiranju kapaciteta u crnoj metalurgiji obuhvata i izgradnju železare u Skopju do nivoa od 600.000 tona sirovog čelika. Odobreni program obezbeđuje u celini godišnju proizvodnju sirovog čelika od 3,2 miliona tona, odnosno 2,2 miliona tona gotovih čeličnih proizvoda, na domaćoj sirovinskoj bazi.

Potrebe tržišta zahtevaće, međutim, znatno veće količine čelika od onih koje može obezbediti proizvodnja iz već odobrenih kapaciteta. Zato je pomenuta odluka Saveznog izvršnog veća samo anticipiranje jednog dela kapaciteta čija je izgradnja neophodna za kontinuirani razvoj u celini. Veličina potrošnje čelika i izvori njenog podmirivanja biće preciznije sagledani kroz utvrđivanje sedmogodišnjeg plana za period 1964—1970.

M. S.

Tabela 1. Proizvodnja i potrošnja čelika u Jugoslaviji, 1955-1962		Tabela 2. Proizvodnja i potrošnja čelika u Srbiji, 1955-1962	
Godina	Proizvodnja (t)	Godina	Proizvodnja (t)
1955	1.600.000	1955	1.600.000
1956	1.800.000	1956	1.800.000
1957	2.000.000	1957	2.000.000
1958	2.200.000	1958	2.200.000
1959	2.400.000	1959	2.400.000
1960	2.600.000	1960	2.600.000
1961	2.800.000	1961	2.800.000
1962	3.000.000	1962	3.000.000
1963	3.200.000	1963	3.200.000
1964	3.400.000	1964	3.400.000
1965	3.600.000	1965	3.600.000
1966	3.800.000	1966	3.800.000
1967	4.000.000	1967	4.000.000
1968	4.200.000	1968	4.200.000
1969	4.400.000	1969	4.400.000
1970	4.600.000	1970	4.600.000

Tabela 3. Proizvodnja i potrošnja čelika u Srbiji, 1955-1962		Tabela 4. Proizvodnja i potrošnja čelika u Srbiji, 1955-1962	
Godina	Proizvodnja (t)	Godina	Proizvodnja (t)
1955	1.600.000	1955	1.600.000
1956	1.800.000	1956	1.800.000
1957	2.000.000	1957	2.000.000
1958	2.200.000	1958	2.200.000
1959	2.400.000	1959	2.400.000
1960	2.600.000	1960	2.600.000
1961	2.800.000	1961	2.800.000
1962	3.000.000	1962	3.000.000
1963	3.200.000	1963	3.200.000
1964	3.400.000	1964	3.400.000
1965	3.600.000	1965	3.600.000
1966	3.800.000	1966	3.800.000
1967	4.000.000	1967	4.000.000
1968	4.200.000	1968	4.200.000
1969	4.400.000	1969	4.400.000
1970	4.600.000	1970	4.600.000

STRUKTURA KORIŠĆENJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Društveno-ekonomski razvitak Jugoslavije posle rata doveo je, pored ostalog, i do značajnih promena u vlasničkoj strukturi zemljišta, a time i načina njegovog korišćenja.

Sa ekonomskim razvitkom zemlje, menjaju se materijalna baza poljoprivrede i materijalni uslovi na selu, a u vezi s tim i način života i privređivanja seoskog stanovništva.¹ Jedan deo seoskog stanovništva napušta selo i trajno se zapošljava u delatnostima van poljoprivrede. Mnoga domaćinstva usled toga ostaju bez radne snage i ne mogu samostalno obrađivati zemlju, pa je daju u zakup ili stupaju u kooperaciju sa društvenim poljoprivrednim gazdinstvima, a često je i prodaju. Mnoga od tih domaćinstava prestaju i da se reprodukuju kao poljoprivredna domaćinstva, jer mlađi članovi tih domaćinstava nastavljaju školovanje ili se zapošljavaju van gazdinstva.

Svi ovi faktori utiču na stalno povećanje površina u društvenoj svojini i površina u kooperaciji, pa se na taj način sve veće površine uključuju u intenzivnu društveno organizovanu proizvodnju.

Ukupne poljoprivredne površine Jugoslaviji u 1962. iznosile su 14,900.000 ha, od čega u društvenom sektoru 3,914.352 ha, ili 26,3%. Obradivih površina bilo je ukupno 10,300.000 ha, od čega u društvenom sektoru 1,180.425 ha, ili 11,5%. U isto vreme kooperativnom proizvodnjom društvenih poljoprivrednih gazdinstava i individualnih zemljoradnika bilo je obuhvaćeno 748.000 ha, ili 8,9% od ukupnih obradivih površina u privatnom vlasništvu (od čega su 707.000 ha oranične površine, što čini 10,5% od ukupnih oraničnih površina u privatnoj svojini).

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE U DRUŠTVENOM SEKTORU

Poljoprivredni zemljišni fond u društvenom sektoru formiran je od državnih površina predratne Jugoslavije, zatim sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 1945. sprovođenjem Zakona o poljoprivrednom zemljišnom fondu od 1953. udruživanjem individualnih zemljoradnika u seljačke radne zadruge, komasacijom zemljišta, od poklona individualnih vlasnika, kao i kupovinom i zakupom zemljišta. (Tabela 1.)

Od ukupnih poljoprivrednih površina u društvenom sektoru društvene poljoprivredne organizacije koristile su u 1962. samo 1,616.876 ha, odnosno 41,3%. Ostale poljoprivredne površine u društvenoj svojini čine pašnjaci, koji se koriste kao opštinska ili seoska ispašista za stoku, zatim šume, koje su uključene u šumska gazdinstva, i trstike i bare, tj. zemljišta koja još nisu privedena obradi.

Po pojedinim područjima najveći deo površina društvenih gazdinstava nalazi se u Vojvodini, Hrvatskoj, užem području Srbije i Makedoniji, tj. rejonima sa razvijenom poljoprivrednom proizvodnjom. (Tabela 2.)

GRAFIKON 1 — STRUKTURA ZEMLJIŠTA PREMA KORISNICIMA U 1962.

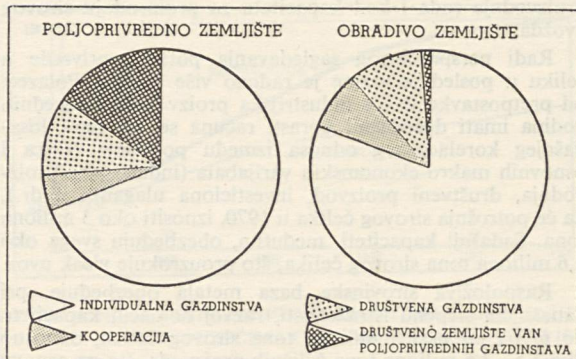

TABELA 1 — UČEŠĆE DRUŠTVENOG SEKTORA U UKUPNIM POLJOPRIVREDNIM I OBRADIVIM POVRŠINAMA U 1954—1962.

Godina	Poljoprivredne površine			Obradive površine		
	ukupno ha	u društvenom sektoru ha	%	ukupno ha	u društvenom sektoru ha	%
1954*	14,600.000	3,243.981	22,2	9,980.000	920.981	9,2
1957*	15,000.000	3,146.856	21,0	10,200.000	827.827	8,1
1960	15,000.000	3,618.614	24,0	10,300.000	1,032.929	10,0
1962	14,900.000	3,914.352	26,3	10,300.000	1,180.425	11,5

* U 1954. površine u društvenom sektoru bile su veće nego u 1957. zbog većeg broja seljačkih radnih zadruga koje su kasnije rasformirane.
Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1955. i 1963.

TABELA 2 — POVRŠINE DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA PO REPUBLIKAMA U 1962.

	Ukupna površina		Poljoprivredna površina		Obradiva površina	
	ha	%	ha	%	ha	%
Jugoslavija	1,980.090	100,0	1,616.876	100,0	1,109.895	100,0
Bosna i Hercegovina	176.414	8,9	160.377	9,9	78.024	7,0
Crna Gora	16.074	0,8	14.188	0,9	8.308	0,8
Hrvatska	371.828	18,8	282.600	17,5	223.999	20,3
Makedonija	236.019	11,9	226.034	14,0	107.079	9,6
Slovenija	101.896	5,2	68.445	4,2	48.192	4,3
Srbija	1,077.859	54,4	865.232	53,5	644.293	58,0
uže područje	311.367	15,7	206.233	12,8	142.676	12,8
Vojvodina	683.326	34,5	588.786	36,4	468.793	42,2
Kosovo i Metohija	83.167	4,2	70.213	4,3	32.824	3,0

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 7/1963.

NASTANAK I RAZVOJ POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠNOG FONDA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA. Poljoprivredni zemljišni fond društvenih gazdinstava formirao se dodeljivanjem zemljišta iz opšteg zemljišnog fonda u društvenoj svojini, koji je nastao sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi iz 1945. i Zakona o poljoprivrednom zemljišnom fondu opštenarodne imovine iz 1953. zatim pripajanjem površina u društvenoj svojini koje su koristile nepoljoprivredne organizacije i ustanove, kao i putem raznih oblika preuzimanja zemljišta iz individualne svojine (kupovinom, poklonima, zakupom i sl.).

Sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi iz 1945. kojim su oduzeti veliki privatni posedi, zatim posedi banaka, akcionarskih društava, crkava i manastira, zemljoradnički posedi iznad maksimuma, nezemljoradnički posedi, napušteni posedi pripadnika nemačke narodnosti, državno zemljište, i sl. — formiran je opštedruštveni fond od 1,566.000 ha

¹ Vidi: »Društveno-ekonomska kretanja na selu«, »Jug. pregled«, 1962. novembar—decembar, str. 421—432 (1—12).

zemljišta. Od toga je 769.000 ha, ili 49%, dodeljeno društvenim poljoprivrednim gazdinstvima (poljoprivrednim dobrima, zemljoradničkim zadrugama, šumskim gazdinstvima i ekonomijama raznih ustanova), a ostatak individualnim seljačkim gazdinstvima koja nisu imala dovoljno zemlje ili su bila bez zemlje (prvenstveno učesnicima narodnooslobodilačke borbe).

Drugu značajnu meru za povećanje zemljišnog fonda društvenih gazdinstava predstavljao je Zakon o poljoprivrednom zemljišnom fondu opštenarodne imovine iz 1953. godine. Sprovedenjem ovog zakona otkupljeno je od privatnih vlasnika 275.900 ha zemlje, od čega je 226.900 ha dodeljeno društvenim poljoprivrednim gazdinstvima, i to poljoprivrednim dobrima 103.500 ha (45,6%), seljačkim radnim zadrugama 80.800 ha (35,6%) i zemljoradničkim zadrugama 42.600 ha (18,8%).

Sve do 1957. zemljište dobiveno sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi i Zakona o poljoprivrednom zemljišnom fondu predstavljalo je osnovni zemljišni fond na kojem su se konstituisala društvena poljoprivredna gazdinstva. U toj godini ona su koristila ukupno 1.178.165 ha zemljišta, od čega su 1.044.900 ha (88,7%) dobila sprovođenjem spomenutih zakona, a 133.265 ha (11,3%) pripajanjem utrina, kupovinom i zakupom zemljišta ili iz drugih izvora.

U periodu 1957—1962. društvena gazdinstva proširivala su svoj zemljišni fond uglavnom osvajanjem novih površina putem agromelioracija, pripajanjem zemljišta u društvenoj svojini koje se nalazilo van društvenih poljoprivrednih gazdinstava, komasacijom zemljišta i kupovinom i zakupom zemljišta* individualnih vlasnika. U tom periodu društvene poljoprivredne organizacije povećale su svoj zemljišni fond za 801.925 ha, tako da su u 1962. koristile ukupno 1.980.090 ha.

Najveći deo ovih zemljišnih površina koriste poljoprivredna dobra i kombinati, zatim zemljoradničke zadruge i seljačke radne zadruge, a manji deo ostale poljoprivredne ustanove i organizacije (gazdinstva naučnih ustanova, poljoprivrednih škola i fakulteta, rasadnika, poljoprivrednih stanica, pripusnih i stočnih stanica, ergela i dr.). (Tabela 3.)

TABELA 3 — STRUKTURA ZEMLJIŠNOG FONDA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA PO KORISNICIMA I VRSTAMA ZEMLJIŠTA U 1962.

Korisnici	Ukupna površina		Poljoprivredna površina		Obradiva površina	
	ha	%	ha	%	ha	%
Ukupno	1.980.090	100,0	1.616.876	100,0	1.109.895*	100,0
Poljoprivredna dobra i kombinati	904.355	45,7	787.478	48,7	593.800	53,5
Seljačke radne zadruge	93.993	4,7	91.420	5,6	85.067	7,7
Zemljoradničke zadruge	751.946	38,0	701.120	43,4	401.616	36,2
Ostale poljoprivredne organizacije	229.796	11,6	36.858	2,3	29.412	2,6

* Preostalih 70.530 ha nalazi se van organizovane proizvodnje i njih koriste individualna gazdinstva. Od toga, prema popisu poljoprivrede od 1960. oko 50.000 ha se nalazi u zakupu kod individualnih proizvođača.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963. i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 61/1963.

STRUKTURA ZEMLJIŠTA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA PO VRSTAMA KORIŠĆENJA. Sa povećanjem ukupnih površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava menjala se i struktura korišćenja zemljišta. Najviše su povećane površine pod oranicama — oko 37% od ukupnog povećanja, zatim pašnjaci — oko 30%, i šumsko zemljište — oko 24%, dok na sve ostale kategorije zemljišta dolazi oko 10% od ukupnog povećanja. (Tabela 4.)

* Vidi: »Zakup poljoprivrednog zemljišta«, »Jug. pregled«, 1959, novembar, str. 428—429 (96—97).

TABELA 4 — STRUKTURA ZEMLJIŠNOG FONDA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA PO VRSTAMA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA 1957. I 1962.

Vrsta korišćenja zemljišta	1957		1962		Povećanje u 1962. u odnosu na 1957	
	ha	%	ha	%	ha	% od ukupnog povećanja
Ukupne površine	1.178.165	100,0	1.980.090	100,0	801.925	100,0
Oranice i bašte	635.479	53,9	931.831	47,1	296.352	36,9
Voćnjaci	23.017	1,9	38.736	1,9	15.719	2,0
Vinogradi	19.856	1,7	27.183	1,4	7.327	0,9
Livade	93.782	8,0	112.145	5,7	18.363	2,3
Pašnjaci	241.166	20,5	478.333	24,2	237.167	29,6
Ribnjaci	10.830	0,9	11.873	0,6	1.043	0,1
Trstike i bare	11.786	1,0	16.775	0,8	4.989	0,6
Šumsko zemljište	105.695	9,0	297.677	15,0	191.982	23,9
Neplodno zemljište	36.554	3,1	65.537	3,3	28.981	3,7

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963. i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 61/1963.

Na oraničnim površinama društvenih gazdinstava organizovana je intenzivna proizvodnja, i to u prvom redu pšenice, kukuruza i šećerne repe. Ove tri kulture učestvovala su u 1962. u ukupnim površinama oranica i bašta sa 57,1%, prema 46,2% u 1957. (Tabela 5.)

TABELA 5 — STRUKTURA SETVE NA ORANIČNIM POVRŠINAMA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA 1957. I 1962

Kultura	Požnjevene površine			
	1957		1962	
	ha	%	ha	%
Ukupno	635.479	100,0	931.831	100,0
Pšenica	130.405	20,5	326.160	35,0
Ječam	71.190	11,2	46.370	5,0
Kukuruz	145.158	22,8	168.266	18,0
Šećerna repa	18.315	2,9	37.382	4,1
Konoplja	16.092	2,6	14.974	1,6
Krompir	5.342	0,8	3.783	0,4
Lucerka	32.517	5,1	64.342	6,9
Ostale kulture	216.460	34,1	270.554	29,0

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963. i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 61/1963.

Na zemljištu koje koriste društvena gazdinstva primenjuje se savremena agrotehnika i ostvaruju visoki prinosi, naročito na poljoprivrednim dobrima i kombinatima. Prosečni prinosi važnijih kultura u nekoliko poslednjih godina pokazuju da se intenzivna proizvodnja na društvenim gazdinstvima sve više stabilizuje. Značaj toga naročito je izrazit kada se prinosi na društvenim gazdinstvima uporede sa prinosima ostvarenim na zemljištu individualnih gazdinstava. U periodu 1957—1962. prosečni prinosi najvažnijih kultura (pšenice i kukuruza) na društvenim gazdinstvima bili su dvostruko veći nego na individualnim. (Tabela 6.)

TABELA 6 — PROSEČNI PRINOSI VAŽNIJIH KULTURA NA DRUŠTVENIM I INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA U PERIODU 1957—1962.

Kultura	(U mtc/ha)	
	Društvena gazdinstva	Individualna gazdinstva
Pšenica	29,7	15,6
Kukuruz	42,1	19,2
Šećerna repa	286,5	223,0

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1962. i 1963.

Površine pod voćnjacima i vinogradima su relativno male — svega 2,9% od ukupnih površina društvenih gazdinstava. Na ovim površinama društvene poljoprivredne organizacije su podigle savremene, intenzivne voćnjake i vinograde, ali najvećim delom posle 1957, tako da oni još nisu u punom rodu. Kada dostignu pun rod, ovi vinogradi i voćnjaci treba da daju visoke prinose (grožđa, na primer, i do 3 vagona po hektaru, a jabuka i do 5 vagona po hektaru).

Površine pod pašnjacima, koje čine 29,6% od ukupnih površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava, koriste se najviše za pašu ovaca. Međutim, činjenica da na jedan hektar pašnjačkih površina društvenih gazdinstava dolazi samo jedna ovca, ukazuje da na njima nije organizovana intenzivna proizvodnja. U celini, poljoprivredne površine društvenih gazdinstava omogućuju dalje povećanje broja stoke na njima, jer su u 1962. imale samo 0,31 uslovno grlo po ha poljoprivrednih površina.

Površine pod šumama su takođe značajne. Njihov najveći deo se nalazi u Sloveniji i Bosni i Hercegovini. Podizanje i eksploataciju šuma vrše uglavnom šumska gazdinstva, a izuzetno, u nekim krajevima, i društvena poljoprivredna gazdinstva. Podizanje i eksploatacija šuma vrše se planski.

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE U INDIVIDUALNOJ SVOJINI

U individualnoj svojini nalazilo se u 1962. godini 10,985.648 ha poljoprivrednih površina, odnosno 73,7% od ukupnih poljoprivrednih površina. Od toga su 83,0% bile obradive a 17,0% neobradive površine.

Do većih promena u obimu poljoprivrednih površina individualnih vlasnika došlo je u periodu između 1945. i 1957, kada je sprovođenjem Zakona o agrarnoj reformi i Zakona o poljoprivrednom zemljišnom fondu prešlo iz individualne svojine u društvenu svojinu ukupno 1,044.900 ha poljoprivrednih površina.

U periodu 1957—1962. poljoprivredne površine u individualnom vlasništvu smanjene su za 800.000 ha, ili za 7,2%, od čega na obradive površine otpada samo 250.000 ha, ili 2,2%. Najviše su smanjene površine pod pašnjacima — za 531.000 ha, što čini 66,4% od ukupnog smanjenja. Po pojedinim područjima, do najvećeg smanjenja obima poljoprivrednih površina u individualnom vlasništvu došlo je na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine, dok su na teritoriji uže Srbije ove površine povećavane pretvaranjem jednog dela šuma i neplodnog zemljišta u poljoprivredno zemljište.

STRUKTURA ZEMLJIŠTA U INDIVIDUALNOJ SVOJINI PO VRSTAMA KORIŠĆENJA. U strukturi korišćenja poljoprivrednih površina u individualnom vlasništvu nije bilo znatnijih promena. Učešće obradivih površina u ukupnim povećalo se za 3,5%, a učešće pašnjaka smanjilo za 3,3%, što ukazuje da je deo površina koje su bile pod pašnjacima preveden u obradivo zemljište, i to u oranice i livade, jer se i učešće ovih kategorija nešto povećalo. (Tabela 7.)

TABELA 7 — STRUKTURA POLJOPRIVREDNIH POVRŠINA U INDIVIDUALNOJ SVOJINI PO VRSTAMA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA 1957. I 1962.

Vrsta korišćenja	(U %)	
	1957	1962
Ukupno poljoprivredno zemljište	100,0	100,0
Obradive površine ukupno	79,5	83,0
oranice i bašte	59,1	61,1
voćnjaci	3,1	3,5
vinogradi	2,1	2,2
livade	15,2	16,2
Pašnjaci	20,2	16,9
Bare, trstike i ribnjaci	0,3	0,1

Podaci: »Statistički bilten« Saveznog zavoda za statistiku, br. 129. i 273.

U strukturi korišćenja poljoprivrednog zemljišta u individualnom vlasništvu po republikama u periodu 1957—1962. takođe nije bilo bitnih promena. Za uže područje Srbije, Bosnu i Hercegovinu i Sloveniju karakteristično je da su obradive površine povećavane na račun smanjenja površina šumskog zemljišta.

Struktura setve pokazuje da su se individualna gazdinstva pretežno orijentisala na proizvodnju pšenice i kukuruza. Ove dve kulture su i 1957. i 1962. učestvovala u ukupnim površinama oranica i bašta sa preko 60%. Zapaža se, međutim, izvesno povećanje površina pod lucerkom, što ukazuje na veću orijentaciju individualnih gazdinstava na stočarsku proizvodnju. (Tabela 8).

TABELA 8 — STRUKTURA SETVE NA ORANIČNIM POVRŠINAMA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1957. I 1962.

Kultura	Požnjevena površina			
	1957		1962	
	ha	%	ha	%
Ukupno	6,970.000	100,0	6,720.000	100,0
Pšenica	1,830.000	26,3	1,810.000	26,9
Ječam	337.000	4,8	305.000	4,5
Kukuruz	2,430.000	34,9	2,290.000	34,1
Šećerna repa	63.400	0,9	37.500	0,6
Konoplja	35.500	0,5	33.700	0,5
Krompir	280.000	4,0	297.000	4,4
Lucerka	138.000	2,0	207.000	3,1
Ostale kulture	1,856.600	26,6	1,739.800	25,9

Podaci: »Statistički bilten« Saveznog zavoda za statistiku, br. 129. i 273.

KOOPERACIJA. Pošto sitna seoska gazdinstva, naročito ona sa manjim posedom, ne mogu samostalno obrađivati zemlju na intenzivan način i primenjivati savremenu agrotehniku, sve više individualnih površina uključuje se u društveno organizovanu proizvodnju na bazi kooperacije sa društvenim poljoprivrednim organizacijama.

U 1962. kooperativnom proizvodnjom bilo je obuhvaćeno 707.000 ha, ili 10,5%, oranice površine u individualnoj svojini, prema svega 27.000 ha, ili 0,4%, u 1957. (Tabela 9.)

TABELA 9 — UČEŠĆE POVRŠINA U KOOPERACIJI U UKUPNIM ORANIČNIM POVRŠINAMA U INDIVIDUALNOM VLASNIŠTVU PO REPUBLIKAMA 1957. I 1962. (U hiljadama ha)

Republika	1957			1962		
	ukupne oranice površine	površine u kooperaciji ha	%	ukupne oranice površine	površine u kooperaciji ha	%
Jugoslavija	6.970,0	27,0	0,4	6.720,0	707,0	10,5
Bosna i Hercegovina	1.160,0	1,3	0,1	1.170,0	69,0	5,9
Crna Gora	65,0	...	...	62,3	—	—
Hrvatska	1.470,0	7,9	0,5	1.390,0	123,0	8,8
Makedonija	574,0	0,3	0,005	525,0	3,0	0,6
Slovenija	290,0	0,3	0,1	278,0	44,0	15,8
Srbija	3.411,0	17,2	0,5	3.290,0	468,0	14,2
uže područje	1.900,0	14,1	0,7	1.880,0	208,0	11,1
Vojvodina	1.240,0	3,0	0,2	1.140	237,0	20,8
Kosovo i Metohija	271,0	0,1	0,04	270,0	23,0	8,5

Podaci: Za oranice i bašte u individualnoj svojini — Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 129. i 273, a za kooperirane površine oranica i bašta — Statistički godišnjak FNRJ, 1958. i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 65/1963.

Značaj kooperacije u intenziviranju poljoprivredne proizvodnje na površinama u individualnom vlasništvu naročito pokazuje upoređenje prinosa važnijih kultura ostvarenih u kooperaciji sa prinosima ostvarenim u samostalnoj proizvodnji individualnih proizvođača. (Tabela 10.)

KARTOGRAM — ORANIČNE POVRŠINE U INDIVIDUALNOJ SVOJINI OBUHVAĆENE KOOPERACIJOM U 1957. I 1962. PO REPUBLIKAMA

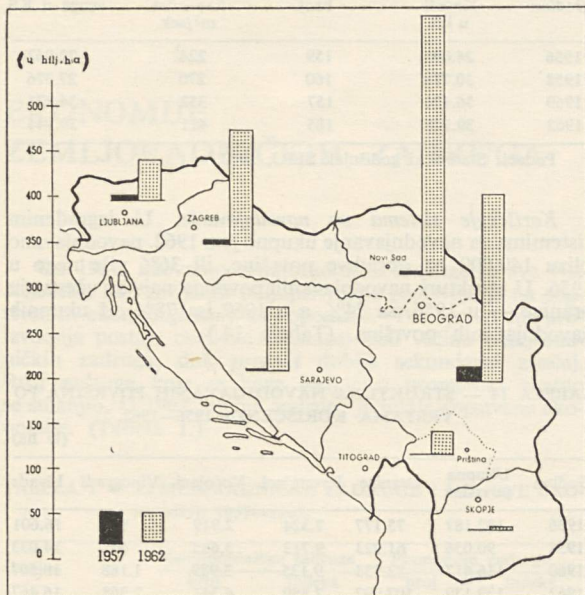

TABELA 10 — PROSEČAN PRINOS VAŽNIJAH KULTURA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA U KOOPERACIJI I SAMOSTALNOJ PROIZVODNJI U PERIODU 1957—1962.

Kultura	Prinosi	
	kooperacija	samostalna proizvodnja
Pšenica	22,0	15,6
Kukuruz	30,5	19,2
Šećerna repa	229,0	223,0

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Dosadašnja proizvodnja u kooperaciji znatno je doprinela povećanju ukupne poljoprivredne proizvodnje, i to u prvom redu tržišne proizvodnje. Na bazi prinosa u kooperaciji, za poslednjih 6 godina ostvarena je veća proizvodnja za 67.166 vagona pšenice, 103.677 vagona kukuruza i 9.352 vagona šećerne repe.³

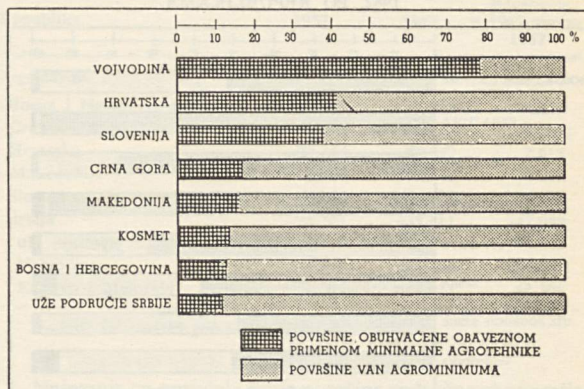
PRIMENA MINIMALNIH AGROTEHNIČKIH MERA. Radi intenziviranja poljoprivredne proizvodnje na površinama privatnih vlasnika u 1959. je donesen Zakon o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta, kojim se individualni vlasnici obavezuju na primenu minimalne agrotehnike u obradi zemlje kojom raspolažu ukoliko poljoprivredna tehnika i materijalna baza to dozvoljavaju. Određivanje površina na kojima će se primenjivati minimalne agrotehničke mere i obima tih mera stavljeno je u nadležnost opštinskih skupština.⁴

Do kraja 1962. obaveznom primenom minimalnih agrotehničkih mera obuhvaćeno je 30,4% od ukupnih obradivih površina u individualnoj svojini. Po pojedinim područjima najviše površina individualnih vlasnika obuhvaćeno je agrominimumom u Vojvodini, a zatim u Hrvatskoj i Sloveniji, na užem području Srbije i u Bosni i Hercegovini. (Grafikon 2.)

³ Opširnije o kooperaciji vidi: »Rezultati proizvodne saradnje u ratarstvu«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 228—233 (68—73), i »Kooperacija u setvi pšenice 1962/63«, »Jug. pregled«, 1963, april, str. 182—183 (56—57).

⁴ Vidi: »Iskorišćavanje poljoprivrednog zemljišta«, »Jug. pregled«, 1959, novembar, str. 425—427 (93—95).

GRAFIKON 2 — OBRADIVE POVRŠINE U INDIVIDUALNOJ SVOJINI OBUHVAĆENE PRIMENOM AGROMINIMUMA U 1962. PO REPUBLIKAMA

Opštine su propisale i različite agrotehničke normative, jer su i uslovi za primenu agrotehnike po pojedinim područjima različiti. (Tabela 11.)

TABELA 11 — AGROTEHNIČKI NORMATIVI ZA POVRŠINE OBUHVAĆENE PRIMENOM AGROMINIMUMA PO REPUBLIKAMA

Republika	Količina đubriva u mtc/ha		Najčešća dubina oranja u cm	
	najčešća od	pojedinačno do	od	do
Jugoslavija	3	6	1,0	18,0
Bosna i Hercegovina	5	6	2,0	20,0
Crna Gora	3	6	2,0	12,0
Hrvatska	5	12	1,0	17,5
Makedonija	3	5	1,5	9,0
Slovenija	3	4	1,0	15,0
Srbija	3	6	1,0	12,0
uže područje	3	5	1,0	12,0
Vojvodina	3	5	1,5	18,0
Kosovo i Metohija	3	6	1,5	12,0

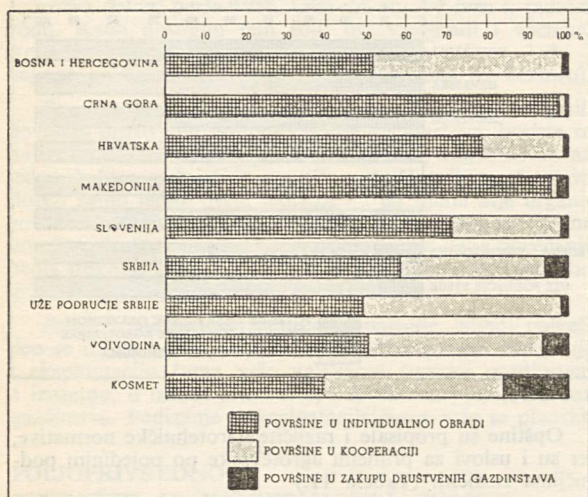
Podaci: Anketa Jugoslovenske poljoprivredne banke od aprila 1963.

Mada su normativi najčešće prilično realni i odgovaraju uslovima pojedinih područja, neke opštine su propisale ili sasvim male normative, koji ne mogu imati nikakav uticaj na intenziviranje proizvodnje, ili nerealno visoke, koji takođe ostaju bez ikakvih rezultata, jer ih individualni proizvođači ne mogu primenjivati.

Korišćenje zemljišta u individualnoj svojini obuhvaćenog primenom agrominimuma. Od ukupnih obradivih površina u individualnoj svojini za koje je propisana primena minimalnih agrotehničkih mera, oko 38% nalazi se u društveno organizovanoj proizvodnji (kooperaciji i zakupu društvenih gazdinstava), a oko 62% seljaci samostalno obrađuju. (Grafikon 3.)

Mada su propisi o obaveznoj primeni minimalnih agrotehničkih mera u najvećem broju opština doneseni tek u 1961. i 1962, pa stoga u 1962. nisu ni mogli dati potpunije rezultate, na svim područjima se zapaža vrlo izrazita zainteresovanost individualnih vlasnika za saradnju sa društvenim gazdinstvima u primeni propisane agrotehnike. U 1962. a naročito u 1963. mogućnosti poljoprivrednih organizacija bile su nedovoljne za prihvatanje na obradu sve zemlje individualnih vlasnika. Naročito se nije mogla zadovoljiti potražnja veštačkih đubriva i mašinskih usluga. To pokazuje da su propisi o obaveznoj primeni minimalne agrotehnike značajan faktor za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje na zemljištu u individualnoj svojini.

GRAFIKON 3 — POVRŠINE U INDIVIDUALNOJ SVOJINI OBUHVAĆENE PRIMENOM AGROMINIMUMA PREMA NAČINU OBRADE U 1962. PO REPUBLIKAMA

KORIŠĆENJE ZEMLJIŠTA U SISTEMIMA ZA NAVODNJAVANJE I ODVODNJAVANJE

Klimatski uslovi u zemlji čine da je korišćenje vode od velikog značaja za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje. Velik broj reka, a naročito u najplodnijim rejonima za poljoprivrednu proizvodnju, kao i povoljni prirodni uslovi za navodnjavanje većih površina, pružaju široke mogućnosti za intenzivniju proizvodnju na tim površinama. U nekim rejonima, međutim, obilje voda može u pojedinim kišnim godinama i godišnjim periodima da ugrozi poljoprivredno zemljište poplavama i zabarivanjem. Stoga je društvena zajednica investirala velika sredstva u izgradnju melioracionih sistema.⁵

Tim sredstvima već su izgrađeni znatni kapaciteti za navodnjavanje i odvodnjavanje poljoprivrednih površina. U 1962. u odnosu na 1956. kapaciteti crpnih stanica su povećani za 46%, kapaciteti agregata za navodnjavanje za 455%, a dužina kanala za navodnjavanje za 87%. U isto vreme kapaciteti crpnih stanica za odvodnjavanje povećani su za 83%, dužina kanala za odvodnjavanje za 62% i instalirana snaga motora za 81%. (Tabele 12. i 13.)

TABELA 12 — KAPACITETI ZA NAVODNJAVANJE 1956—1962.

Godina	Crpne stanice			Kanali u km	Kišni agregati		
	broj	kapacitet u m ³ /sek.	snaga u KS		broj	kapacitet lit./sek.	snaga u KS
1956	...	28	4.541	2.338	143	1.905	2.524
1958	60	31	6.688	3.766	219	3.544	5.189
1960	77	38	7.357	4.000	334	13.007	8.783
1962	55	41	6.643	4.369	381	10.580	9.932

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

⁵ Vidi: »Hidrosistem Dunav—Tisa—Dunav«, »Jug. pregled«, 1957, januar, str. 35 (11), i »Melioracije u Makedoniji«, »Jug. pregled«, 1958, oktobar, str. 400—402 (108—110).

TABELA 13 — KAPACITETI ZA ODVODNJAVANJE 1956—1962

Godina	Kanali u km	Crpne stanice		
		broj	kapacitet m ³ /sek.	snaga u KS
1956	24.099	159	224	22.042
1958	30.778	160	270	27.376
1960	36.430	157	352	34.271
1962	39.148	185	411	39.944

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Korišćenje sistema za navodnjavanje. U izgrađenim sistemima za navodnjavanje ukupno je u 1962. navodnjavano blizu 140.000 ha obradive površine, ili 36% više nego u 1956. U strukturi navodnjavanih površina najviše učestvuju oranice — u 1956. sa 74%, a u 1962. sa 78% od ukupnih navodnjavanih površina. (Tabela 14.)

TABELA 14 — STRUKTURA NAVODNJAVANIH POVRŠINA PO VRSTAMA KORIŠĆENJA 1956—1962.

(U ha)						
Godina	Ukupna površina	Oranice	Povrtnjaci	Voćnjaci	Vinogradi	Livade
1956	102.187	75.177	7.324	2.919	166	16.601
1958	90.036	61.923	9.713	3.685	682	14.033
1960	116.617	82.738	9.135	3.989	1.188	19.567
1962	139.139	107.992	7.880	4.341	2.368	16.467

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963; za livade i vinograde Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 33/1963.

Po pojedinim područjima, najviše površina se navodnja na teritoriji Makedonije, Kosova i Metohije i Vojvodine. (Tabela 15.)

TABELA 15 — STRUKTURA NAVODNJAVANIH POVRŠINA PO REPUBLIKAMA 1956. I 1962.

Republika	Ukupne površine u ha		
	1956	1962	Indeks (1956=100)
Jugoslavija	102.187	139.139	136,2
Bosna i Hercegovina	1.728	6.015	348,1
Crna Gora	4.293	5.065	118,0
Hrvatska	3.373	6.973	206,7
Makedonija	33.138	49.417	149,1
Slovenija	130	1.950	1.500,0
Srbija	59.525	69.719	117,1
uže područje	1.988	5.626	283,0
Vojvodina	12.332	20.882	169,3
Kosovo i Metohija	45.205	43.211	95,6

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1962. i 1963.

Sa daljim dovršavanjem sistema za navodnjavanje, naročito na teritoriji Vojvodine, povećać se i navodnjavane površine. Međutim, i na ostalim područjima, gde već postoje izgrađeni sistemi, ima uslova za povećanje navodnjavanih površina, jer se ovi sistemi mogu potpunije koristiti.

N. M. — M. J.

EKONOMIJE ZEMLJORADNIČKIH ZADRUGA

Od 1957. naovamo zemljoradničke zadruge se sve više orijentišu ka razvijanju poljoprivredne proizvodnje na sopstvenim ekonomijama i u kooperaciji.¹ Poljoprivredna proizvodnja postaje osnovna delatnost kod većine zemljoradničkih zadruga, dok promet dobija sekundarni značaj. Broj zadruga koje se bave isključivo prometom znatno se smanjio. U 1962. većina zadruga je imala sopstvene ekonomije. (Tabela 1.)

TABELA 1 — ZEMLJORADNIČKE ZADRUGE I NJIHOVE EKONOMIJE 1957—1962.

Godina	Zemljoradničke zadruge		Ekonomije zadruga	
	broj	indeks	broj	indeks
1957	5.472	100	2.600	100
1958	5.242	96	2.989	115
1959	4.817	88	3.320	128
1960	4.086	75	3.265	126
1961	3.228	59	2.722	105
1962	2.816	51	2.253	87

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1962. i 1963.

Zadružne ekonomije imale su snažan uticaj i na razvijanje proizvodne saradnje zadruga sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tako da su se obradive površine individualnih proizvođača u kooperaciji povećale od 27.000 ha u 1957. na 748.000 ha u 1962. Pri tom se pokazalo da veće uspehe u kooperaciji imaju zemljoradničke zadruge koje imaju i jače ekonomije.

ZEMLJIŠNE POVRŠINE ZADRUŽNIH EKONOMIJA

U periodu 1957—1962. površine zemljoradničkih zadruga povećane su za 549.350 ha, ili za 271%, tako da su u 1962. zemljoradničke zadruge imale ukupno preko 750.000 ha zemljišta na svojim ekonomijama. (Tabela 2.)

TABELA 2 — POVEĆANJE UKUPNIH POVRŠINA ZADRUŽNIH EKONOMIJA 1957—1962.

Godina	Ukupne površine	
	ha	indeks
1957	202.596	100
1958	289.643	143
1959	428.995	212
1960	654.766	323
1961	691.443	341
1962	751.946	371

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Tempo povećanja površina zadružnih ekonomija po republikama bio je različit. Najviše su povećane površine ekonomija u Vojvodini i na užem području Srbije. (Tabela 3.)

¹ Vidi: »Opšte zemljoradničke zadruge«, »Jug. pregled«, 1959, jun, str. 235—244 (45—54).

TABELA 3 — POVEĆANJE POVRŠINA ZADRUŽNIH EKONOMIJA PO REPUBLIKAMA 1957—1962.

Republika	1957	1962	Povećanje u 1962 prema 1957
Jugoslavija	202.596	751.946	549.350
Bosna i Hercegovina	18.485	82.759	64.274
Crna Gora	2.577	9.163	6.586
Hrvatska	77.464	80.082	2.618
Makedonija	6.740	105.172	98.432
Slovenija	5.969	36.359	30.390
Srbija	91.361	438.411	347.050
uže područje	38.072	141.214	103.142
Vojvodina	46.683	248.286	201.603
Kosovo i Metohija	6.606	48.911	42.305

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1959. i 1963.

Najmanje su povećale svoje površine zadružne ekonomije u Hrvatskoj. Do 1960. i u ovoj republici površine ekonomija su povećavane sličnim tempom kao i u ostalim republikama, tako da povećanje samo u tom periodu iznosi 54.946. Međutim, u periodu 1960—1962. vršeno je pripajanje zadružnih ekonomija poljoprivrednim dobrima, tako da su u 1962. u odnosu na 1960. površine smanjene za 32.328 ha.

Povećanje površina zadružnih ekonomija uticalo je na okupnjavanje poseda zadružnih ekonomija. U 1957. prosečna površina po jednoj ekonomiji iznosila je 77,7 ha, a u 1962. godini 333,7 ha. (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROSEČNE POVRŠINE PO JEDNOJ ZADRUŽNOJ EKONOMIJI U 1957. I 1962. PO REPUBLIKAMA

Republika	1957		1962	
	broj ekonomija	površina po jednoj ekonomiji u ha	broj ekonomija	površina po jednoj ekonomiji u ha
Jugoslavija	2.600	77,9	2.253	333,7
Bosna i Hercegovina	361	51,3	252	328,4
Crna Gora	67	38,5	59	155,3
Hrvatska	698	110,1	432	185,4
Makedonija	226	29,8	338	311,2
Slovenija	152	39,3	114	318,9
Srbija	1.096	83,3	1.058	414,4
uže područje	755	50,4	680	207,7
Vojvodina	258	180,9	304	816,7
Kosovo i Metohija	83	79,6	74	661,0

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1959. i 1963.

Najveće posede imaju zadružne ekonomije u Vojvodini i na Kosovu i Metohiji, dok u Crnoj Gori, Hrvatskoj i na užem području Srbije još uvek preovlađuju sitne ekonomije.

Izvori povećanja zemljišnog fonda ekonomija. U periodu 1957—1962. zadružne ekonomije su proširivale svoje površine uglavnom pripajanjem seoskih utrina i pašnjaka u društvenoj svojini koji su bili izvan društvenih poljoprivrednih organizacija. Pored toga, ekonomije su proširivale svoje površine i osvajanjem novih površina putem agromelioracije, kao i kupovinom i zakupom zemljišta od individualnih proizvođača. Novosvojene površine učestvuju u ukupnom povećanju sa 10,8%, kupovine sa 17,9%, zakup sa 8,0%, a ostali izvori, koji uglavnom obuhvataju pripajanje zemljišta u društvenoj svojini, sa 63,3%. (Tabela 5.)

U poređenju sa drugim društvenim gazdinstvima zadružne ekonomije su znatno više proširile svoje površine. U periodu 1957—1962. ukupno povećanje površina društvenih poljo-

TABELA 5 — IZVORI POVEĆANJA ZEMLJIŠNOG FONDA ZADRUŽNIH EKONOMIJA U PERIODU 1957—1962. PO REPUBLIKAMA

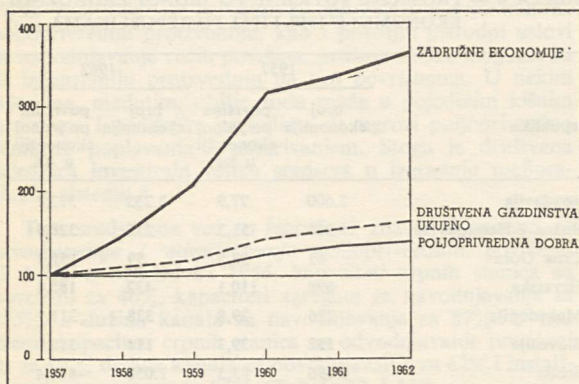
Republika	Novo-osvojene površine	Kupovina	Zakup	(U ha)	
				Ostali izvori	
Jugoslavija	59.203	98.511	44.220*	347.416	
Bosna i Hercegovina	5.185	10.512	—366	48.943	
Crna Gora	607	1.986	—12	4.005	
Hrvatska	15.647	27.970	—8.750	32.249	
Makedonija	15.288	18.358	3.858	60.928	
Slovenija	1.975	3.125	4.030	21.260	
Srbija	20.501	36.560	45.460	244.529	
uže područje	7.058	4.405	4.032	87.647	
Vojvodina	11.740	29.822	38.224	121.817	
Kosovo i Metohija	1.703	2.333	3.204	35.065	

* Obim ukupnog povećanja zakupa u Jugoslaviji je manji od obima povećanja u Srbiji usled toga što je u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori došlo do smanjenja obima zakupa.

Podaci: Bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 271, Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 62/1963, i podaci iz interne dokumentacije Saveznog zavoda za statistiku.

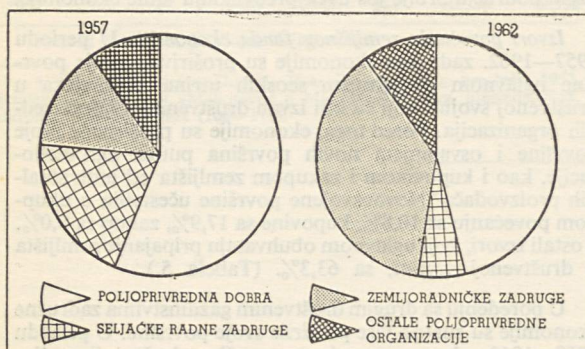
privrednih organizacija iznosilo je 801.925 ha, a od toga samo na zadrugne ekonomije otpada 549.350 ha, ili 68,5%. (Grafikon 1.)

GRAFIKON 1 — POVEĆANJE POVRŠINA ZADRUŽNIH EKONOMIJA I OSTALIH DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA 1957—1962.

Učešće zadrugnih ekonomija u ukupnim površinama društvenih gazdinstava povećalo se od 17,2% u 1957. na 38,0% u 1962. (Grafikon 2.)

GRAFIKON 2 — UČEŠĆE POVRŠINA ZADRUŽNIH EKONOMIJA U UKUPNIM POVRŠINAMA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA U 1957. I 1962.

PROIZVODNJA

STRUKTURA ZEMLJIŠTA ZADRUŽNIH EKONOMIJA PO NAČINU KORIŠĆENJA. Struktura povećanja površina zadrugnih ekonomija uticala je i na strukturu korišćenja zemljišta. U periodu 1957—1962. površine pod oranicama i baštama povećale su se za preko 230.000 ha, pod voćnjacima za 11.500 ha, pod livadama za 26.000 ha, a pod pašnjacima za 237.000 ha. U ukupnim površinama u 1962. površine pod oranicama i baštama učestvovala su sa 43% a pod pašnjacima sa 39%. (Tabela 6.)

TABELA 6 — STRUKTURA KORIŠĆENJA ZEMLJIŠTA NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA U 1957. I 1962.

Način korišćenja	1957		1962	
	ha	%	ha	%
Ukupne površine	202.596	100,0	751.946	100,0
Poljoprivredno zemljište	188.060	92,8	701.120	93,2
Obradivo zemljište	129.193	63,8	401.616	53,4
orance i bašte	90.920	44,9	322.432	42,9
voćnjaci	6.273	3,1	17.820	2,4
vinogradi	3.290	1,6	6.461	0,9
livade	28.710	14,2	54.903	7,2
Pašnjaci	57.545	28,4	294.972	39,2
Ribnjaci	86	0,0	694	0,1
Trstike i bare	1.236	0,6	3.838	0,5
Šumsko zemljište	11.067	5,5	35.318	4,7
Neplodno zemljište	3.469	1,7	15.508	2,1

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1962. i 1963, i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 61 i 62/1963.

RATARSKA PROIZVODNJA. U ratarskoj proizvodnji, koja je osnovna grana proizvodnje na zadrugnim ekonomijama, najzastupljenija je proizvodnja žitarica, mada se u poslednje vreme zadrugne ekonomije orijentisu i na industrijske kulture. Od ukupnih oranica i bašta u 1962. pod pšenicom, ječmom i kukuruzom nalazilo se 63%, dok su sve ostale kulture zauzimale samo 37%. (Tabela 7.)

TABELA 7 — STRUKTURA KORIŠĆENJA ORANIČNIH POVRŠINA ZADRUŽNIH EKONOMIJA U 1962. PO KULTURAMA

Kultura	Požnjevena površina	
	ha	%
Orance i bašte — ukupno	322.432	100,0
pšenica	120.163	37,3
ječam	18.111	5,6
ovas	10.900	3,4
kukuruz	64.400	20,0
konoplja	3.631	1,1
šećerna repa	9.620	3,0
suncokret	11.592	3,6
lucerka	16.500	5,1
silazni kukuruz	10.400	3,2
krompir	1.694	0,5
ostale kulture	55.421	17,2

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963. i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 273.

U ratarskoj proizvodnji većina ekonomija primenjuje savremenu agrotehniku i postiže dobre rezultate. Zadrugne raspolazu dovoljnim brojem poljoprivrednih mašina ne samo za obradu zemlje svojih ekonomija, već i za obradu zemlje individualnih zemljoradnika u kooperaciji. U 1962. zadrugne su imale 18.109 traktora i 3.006 kombajna.

Proizvodnja pšenice. U proizvodnji pšenice zadrugne ekonomije ispoljavaju tendenciju stalnog povećanja površina pod ovom kulturom, jer su savladale osnovnu tehnologiju proizvodnje i postižu prinose koji im omogućuju zadovoljavajući rentabilitet. (Tabela 8.)

TABELA 8 — POVRŠINE I PRINOSI PŠENICE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	20.293	100	4.393	100	21,7	100
1958	29.362	145	5.899	134	20,1	93
1959	60.309	297	20.675	471	34,3	158
1960	88.612	437	22.979	523	26,0	119
1961	93.496	461	24.780	564	26,5	122
1962	120.163	592	28.963	559	24,1	111

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Ostvareni prinosi u proizvodnji pšenice u poslednje tri godine stabilizovali su se na nivou koji omogućuje rentabilnu proizvodnju. Taj nivo je, međutim, još uvek osetno niži od nivoa postignutog na poljoprivrednim dobrima, ali je znatno viši od prinosa ostvarenih na individualnim gazdinstvima i u kooperaciji (Tabela 9.)

TABELA 9 — PRINOSI PŠENICE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA I OSTALIM GAZDINSTVIMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	21,7	23,5	22,8	19,2		
1958	20,1	26,4	14,1	11,5		
1959	34,3	39,4	29,4	16,5		
1960	26,0	33,0	23,8	14,4		
1961	26,5	32,6	21,3	12,8		
1962	24,1	32,0	18,4	14,2		

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Ekonomije ostvaruju niže prinose nego poljoprivredna dobra usled toga što imaju više teškoća u organizovanju intenzivne poljoprivredne proizvodnje. Površine ekonomija najvećim delom još uvek nisu grupisane, a to otežava primenu potpune agrotehnike. Zato samo ekonomije koje imaju velike i grupisane posede ostvaruju prinose visoke kao i na poljoprivrednim dobrima. Naročito su zapaženi rezultati krupnih zadružnih ekonomija u Vojvodini.

Proizvodnja kukuruza. Proizvodnja kukuruza na zadružnim ekonomijama u periodu 1957—1962. takođe se naglo povećala. U 1957. ekonomije su učestvovalе u ukupnoj proizvodnji kukuruza na društvenim gazdinstvima sa 13%, a u 1962. sa 33%, što je rezultat kako povećanih površina, tako i povećanih prinosa. (Tabela 10.)

TABELA 10 — POVRŠINE I PRINOSI KUKURUZA NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	20.852	100	6.875	100	33,0	100
1958	31.256	150	10.424	152	33,4	101
1959	53.997	259	21.411	311	39,7	120
1960	86.076	413	33.078	481	38,0	115
1961	72.688	349	21.553	313	29,7	90
1962	64.400	309	24.926	362	38,7	117

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

I pored vrlo dobrih rezultata u ukupnoj proizvodnji, prinosi kukuruza na zadružnim ekonomijama su još uvek znatno niži nego na poljoprivrednim dobrima. (Tabela 11.)

TABELA 11 — PRINOSI KUKURUZA NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA I OSTALIM GAZDINSTVIMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	33,0	37,8	39,4	20,8		
1958	33,4	41,1	21,4	14,6		
1959	39,7	50,3	37,2	23,2		
1960	38,0	46,0	34,4	20,7		
1961	29,7	38,7	24,9	15,9		
1962	38,7	49,8	30,3	19,7		

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Proizvodnja šećerne repe. U ukupnoj proizvodnji šećerne repe na društvenim gazdinstvima zadružne ekonomije su u 1957. učestvovalе sa 15%, a u 1962. sa 21%. (Tabela 12.)

TABELA 12 — POVRŠINE I PRINOSI ŠEĆERNE REPE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	3.138	100	7.689	100	245,0	100
1958	3.849	123	8.897	116	231,0	94
1959	7.754	247	19.836	258	256,0	104
1960	8.693	277	24.018	312	276,0	113
1961	9.062	289	20.725	270	229,0	93
1962	9.620	307	23.711	308	246,5	101

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Postignuti prinosi po ha su još uvek znatno manji od prinosa na poljoprivrednim dobrima, mada su veći nego u kooperaciji i individualnoj proizvodnji. (Tabela 13.)

TABELA 13 — PRINOSI ŠEĆERNE REPE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA I OSTALIM GAZDINSTVIMA 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina		Prinosi			
	ha	indeks	ukupno		po 1 ha	
			vagona	indeks	mtc	indeks
1957	245	283	218,6	228,6		
1958	231	253	202,7	183,8		
1959	256	321	253,9	344,8		
1960	276	357	263,0	238,4		
1961	229	265	193,5	189,4		
1962	246	322	210,0	203,0		

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

I kod ostalih ratarskih kultura ekonomije ostvaruju visoke prinose i približuju se prinosima po 1 ha ostvarenim na poljoprivrednim dobrima. U proizvodnji ječma ekonomije su u 1962. ostvarile prinos od 21,4 mtc/ha, u proizvodnji konoplje 73 mtc/ha, suncokreta 18,9 mtc/ha, lucerke 53 mtc/ha i krompira 111 mtc/ha, dok su poljoprivredna dobra ostvarila u proizvodnji ječma 25,3 mtc/ha, konoplje 79 mtc/ha, suncokreta 23,3 mtc/ha, lucerke 64 mtc/ha i krompira 135 mtc/ha.

VOĆARSTVO I VINOGRADARSTVO. Od ukupnih površina zadružnih ekonomija pod voćnjacima se u 1962. nalazilo svega 2,4%, a pod vinogradima 0,9% površina. Međutim, u ukupnim površinama društvenih poljoprivrednih gazdinstava pod voćnjacima zadružne ekonomije su u 1962. učestvovalе sa 46%, prema 29% u 1957, a u ukupnim površinama pod vinogradima sa 24%, prema 17% u 1957.

Najviše gajene vrste voća na zadružnim ekonomijama su šljiva, jabuka i kruška. (Tabela 14.)

TABELA 14 — UČEŠĆE ZADRUŽNIH EKONOMIJA U UKUPNOM BROJU STABALA POJEDINIHR VRSTA VOĆA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA U 1962.

Vrste voća	Broj stabala u hiljadama		Učešće ekonomija u ukupnom broju stabala na društvenim gazdinstvima u %
	društvena gazdinstva ukupno	ekonomije	
Jabuke	2.420	884	36,5
Kruške	2.170	753	34,7
Šljive	1.900	1.250	65,8
Višnje	633	312	49,3
Breskve	1.280	557	43,5

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963, i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 273.

Veliki deo stabala, međutim, ne daje rod jer su neki voćnjaci zasađeni poslednjih godina i još nisu stupili u rod, a ima i veliki broj stabala koja više nisu sposobna za rod. Tako je u 1962. kod jabuka samo 37% stabala bilo sposobno za rod, kod krušaka 25%, kod šljiva 30%, kod višanja 21%, a kod bresaka 47%.

Prinosi voća na ekonomijama su nešto niži od ukupnih prosečnih prinosa na društvenim gazdinstvima. (Tabela 15.)

TABELA 15 — PRINOSI POJEDINIHR VRSTA VOĆA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA I ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA U 1962.

Vrste voća	Prinos po 1 stablu u kg	
	društvena gazdinstva ukupno	ekonomije
Jabuke	15	11
Kruške	8	6
Šljive	12	12
Višnje	6	4
Breskve	13	10

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 273.

Učešće ekonomija u ukupnoj proizvodnji voća na društvenim gazdinstvima uglavnom je srazmerno broju stabala i ostvarenim prinosima. (Tabela 16.)

TABELA 16 — UČEŠĆE ZADRUŽNIH EKONOMIJA U UKUPNOJ PROIZVODNJI POJEDINIHR VRSTA VOĆA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA U 1962.

Vrste voća	Proizvodnja u vagonima		Učešće ekonomija u ukupnoj proizvodnji na društvenim gazdinstvima u %
	društvena gazdinstva ukupno	ekonomije	
Jabuke	1.320	348	26,4
Kruške	376	117	31,1
Šljive	718	446	62,1
Višnje	95	24	25,3
Breskve	765	254	33,2

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963, i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 273.

Zadružne ekonomije su u periodu 1957—1962. povećale i površine pod *vinogradima*. U 1957. ove površine su iznosile 3.290 ha, a 1962. povećale su se na 6.461 ha, ili za 96%.

Prerada voća i grožđa. Ekonomije zemljoradničkih zadruga raspolažu i kapacitetima za preradu voća. U 1962. u pogonima zadružnih ekonomija proizvedeno je 6.690 tona suvih šljiva, 8 tona suvih smokava i 39 tona ostalog suvog voća, zatim 24 tone pekmeza, 20.100 h:ktolitara rakije i 2.090 hektolitara vina.

STOČARSKA PROIZVODNJA. Stočarsku proizvodnju na ekonomijama zemljoradničkih zadruga u proteklom periodu karakterišu znatne oscilacije. Međutim, poslednjih godina ova se proizvodnja sve više stabilizuje, naročito posle preduzimanja mera da se cene stočarskim proizvodima usklade sa ostalim cenama, kao i stabilizacije proizvodnje stočne hrane.

Govedarstvo. Zadrugе su na svojim ekonomijama organizovale proizvodnju mleka i tov goveda. U ovoj proizvodnji ispoljene su različite tendencije: dok proizvodnja mleka poslednjih godina stagnira, proizvodnja tovnih goveda je u porastu. Posmatrano kroz proizvedene količine mleka i mesa u proteklom periodu zapaža se da je ostvaren znatno brži porast proizvodnje mesa nego mleka, mada je i ukupna proizvodnja mleka u odnosu na 1957. znatno povećana. (Tabela 17.)

TABELA 17 — PROIZVODNJA MLEKA I MESA NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Proizvodnja mleka				Prodato goveda	
	ukupno		po kravi muzari		tona	indeks
	hiljada litara	indeks	litara	indeks		
1957	7.435	100	1.754	100	4.227	100
1958	11.910	160	1.947	111	5.980	141
1959	21.349	287	1.693	96	8.010	189
1960	37.663	506	1.777	101	26.550	628
1961	41.135	553	1.622	92	43.563	1.031
1962	50.578	680	1.754	100	53.694	1.270

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

U *proizvodnji mesa* ekonomije su se, kao i druga društvena gazdinstva, orijentisale na dotovljavanje teladi i junadi koje kupuju od individualnih proizvođača. U ovakvoj proizvodnji zadružne ekonomije ostvaruju pozitivan finansijski rezultat, što je značajan stimulans za povećanje tova goveda.

Za proizvodnju mleka karakteristična je relativno niska mlečnost krava. Produktivnost krava na ekonomijama je niža nego kod poljoprivrednih dobara, ali znatno viša nego na individualnim gazdinstvima. (Tabela 18.)

TABELA 18 — PROIZVODNJA MLEKA PO KRAVI MUZARI NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA I DRUGIM GAZDINSTVIMA 1957—1962.

(U litrima)

Godina	Zadružne ekonomije	Poljoprivredna dobra	Individualna gazdinstva
1957	1.754	2.526	1.043
1958	1.947	2.568	1.050
1959	1.693	2.406	1.064
1960	1.777	2.222	1.038
1961	1.622	2.205	979
1962	1.754	2.435	980

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963, i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 248 i 281.

Udeo proizvodnje mleka i mesa na ekonomijama u ukupnoj proizvodnji ovih proizvoda na društvenim gazdinstvima je u stalnom porastu. U proizvodnji mleka ovaj udeo je porastao od 6% u 1957. na 15% u 1962, a isporuka goveda sa ekonomija je istovremeno porasla sa 19% na 36% od ukupne isporuke sa društvenih gazdinstava.

Svinjarstvo. Proizvodnja svinja na zadružnim ekonomijama u stalnom je porastu. Sa povećanjem ove proizvodnje povećalo se i učešće ekonomija u ukupnoj proizvodnji svinja na društvenim gazdinstvima, što se naročito vidi iz porasta isporuka svinja sa zadružnih ekonomija: u 1957. one su isporučile svega 6% od ukupnih isporuka svinja sa društvenih gazdinstava, a 1962. godine 28%. (Tabela 19.)

TABELA 19 — ISPORUKE SVINJA SA ZADRUŽNIH EKONOMIJA 1957—1962.

Godina	Isporučene količine		Učešće ekonomija u ukupnim isporukama sa društvenih gazdinstava u %
	tona	indeks	
1957	2.025	100	6,7
1958	4.211	208	15,7
1959	6.993	553	15,0
1960	13.994	691	25,5
1961	20.847	1.029	29,1
1962	23.192	1.145	29,3

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Produktivnost u proizvodnji svinja je kod većine ekonomija u stalnom porastu, što se vidi iz povećanja broja tovljenika po jednoj krmači, koji se u 1962. u odnosu na 1957. udvostručio.

Većina ekonomija se orijentisala na odgajivanje plemenitih rasa svinja, u čemu postižu zadovoljavajuće rezultate. Izuzetak čine one ekonomije koje su gradile male objekte, nepodesne za krupnu i rentabilnu proizvodnju. Međutim, u posljednje vreme i ove ekonomije pristupaju otklanjanju nedostataka rekonstrukcijom objekata, pri čemu koriste kredite koje je odobrila Jugoslovenska poljoprivredna banka.

Ovčarstvo. Ovčarska proizvodnja na zadružnim ekonomijama znatno je razvijena, naročito u planinskim rejonima. Proizvodnja ovčijeg mleka i vune je u stalnom porastu. (Tabela 20.)

TABELA 20 — PROIZVODNJA OVČIJEG MLEKA I VUNE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Proizvodnja mleka		Proizvodnja vune		Prodaja ovaca	
	hiljada litara	indeks	tona	indeks	tona	indeks
1957	1.875	100	143	100	2.805	100
1958	2.352	125	179	125	2.693	96
1959	2.400	128	198	138	2.514	90
1960	3.231	172	362	253	5.248	187
1961	3.818	214	361	252	5.142	183
1962	3.619	193	393	275	5.551	198

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

U ukupnoj proizvodnji ovčijeg mesa na društvenim gazdinstvima, ekonomije su u 1957. učestvovala sa 30% a 1962. sa 60%. Međutim, i pored ovakvog povećanja, još uvek nisu iskorišćene sve mogućnosti za razvoj ovčarske proizvodnje na ekonomijama. Velike površine pašnjaka koriste se na ekstenzivan način, iako postoje svi uslovi za njihovu melioraciju. Računa se da se, pored postojećih 295.000 hektara pašnjaka na zadružnim ekonomijama, mogu meliorisati i velike površine pašnjaka u društvenoj svojini van organizovane proizvodnje, tako da se na oko 650.000 ha pašnjaka može organizovati intenzivna proizvodnja.

Živinarstvo. Ekonomije su visoko povećale i proizvodnju živine. Indeks povećanja u odnosu na 1957. iznosi 1.366,7%. (Tabela 21.)

TABELA 21 — PROIZVODNJA ŽIVINE NA ZADRUŽNIM EKONOMIJAMA 1957—1962.

Godina	Broj živine		Težina	
	komada	indeks	tona	indeks
1957	46.328	100	60	100
1958	89.710	194	108	180
1959	133.092	287	146	243
1960	573.769	1.238	602	1.003
1961	458.558	990	459	765
1962	633.167	1.367	633	1.055

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

U ukupnoj proizvodnji živine na društvenim gazdinstvima, ekonomije su u 1952. učestvovala sa 14%, dok je u 1957. to učešće iznosilo samo 5%.

Mađe se poslednjih godina orijentisu na izgradnju modernih živinarnika, ekonomije još uvek nisu iskoristile sve mogućnosti za povećanje živinarske proizvodnje.

* * *

Dosadašnji rezultati postignuti na zadružnim ekonomijama pokazuju da su one postale značajan faktor za povećanje poljoprivredne proizvodnje u celini, ali i da postoje još uvek neiskorišćene mogućnosti za dalje unapređenje i povećanje njihove proizvodnje.

M. N. — J. M.

PROIZVODNJA, PRERADA I IZVOZ DUVANA (1957—1962¹)

Proizvodnja duvana u Jugoslaviji ima poseban ekonomski i socijalni značaj. U periodu 1957—1961. dohodak od industrije duvana učestvovao je u ukupnom narodnom dohotku sa blizu 2%, a u dohotku industrije sa preko 4%. Izvoz duvana takođe zauzima značajno mesto u ukupnom izvozu. U periodu 1957—1962. vrednost izvoza duvana iznosila je 3,6% od ukupne vrednosti izvoza. Na listi izvoznih grupa artikala duvan je u posleratnom periodu zauzimao četvrto do devetog mesta.

Pošto se duvan gaji pretežno u privredno nerazvijenim područjima, na kojima postoji višak radne snage i nizak prosečni dohodak po stanovniku, njegovo gajenje u ovim krajevima ima i određeno socijalno-ekonomsko dejstvo. U periodu 1957—1962. gajenjem duvana bavilo se prosečno oko 188.000 proizvođača,² ili 3,8% aktivnog poljoprivrednog stanovništva, odnosno oko 7% individualnih poljoprivrednih gazdinstava. Pored toga, fabrike duvana zapošljavale su u 1962. oko 14.500 radnika, a znatan broj lica zaposlen je i u prometu duvana.

Učešće Jugoslavije u svetskoj proizvodnji sirovog duvana iznosilo je u periodu 1957—1961. između 0,8% i 1,8%, u zavisnosti od obima proizvodnje u pojedinim godinama, dok je učešće u evropskoj proizvodnji bilo znatno veće — od 7,3% do 10,7%.³

PROIZVODNJA

U odnosu na predratno stanje, proizvodnja sirovog duvana u posleratnim godinama bila je u stalnom porastu, sa izuzetkom ekstremno nepovoljnih 1950, 1952. i 1961, kada je proizvodnja bila približna predratnoj. Najveći obim proizvodnje — 4,3 puta više od godišnjeg proseka u periodu 1930—1939 — ostvaren je u 1957, i to zahvaljujući ne samo velikim površinama na kojima se gajila ova kultura, već u prvom redu visokom prinosu, koji ni pre ni posle te godine nije dostignut. U ostalim godinama proizvodnja je varirala u zavisnosti od zasejanih površina, kvaliteta obrade i klimatskih prilika u pojedinim godinama.

Površine pod duvanom u 1957, kada su one bile najveće, učestvovala su u ukupnim oraničnim površinama sa svega 0,7%, a u obradivim površinama sa 0,5%. U kasnijim godinama njihovo učešće je bilo znatno manje. Međutim, površine na kojima bi se s obzirom na agroekološke i klimatske uslove mogao gajiti duvan daleko su veće. (Tabela 1.)

Po republikama, najznačajnije mesto u proizvodnji sirovog duvana pripada Makedoniji, zatim Srbiji i Bosni i Hercegovini. U Hrvatskoj i Crnoj Gori proizvode se samo manje količine, a u Sloveniji se duvan uopšte ne proizvodi.

U ukupnoj godišnjoj proizvodnji duvana u zemlji u posmatranom periodu Makedonija je učestvovala sa 40% do 54%, Srbija sa 27% do 34%, Bosna i Hercegovina sa 15% do 21%, Hrvatska sa 3% do 5% i Crna Gora sa do 2%, u

zavisnosti od zasadenih površina, klimatskih i drugih faktora. (Tabela 2.)

TABELA 1 — POVRŠINE POD DUVANOM I PRINOSI 1930—1939
I 1957—1962.

Godina	Požnjevena površina u ha	Prinos	
		ukupan u tonama	po ha u q
1930—1939	14.900	14.700	9,9
1957	56.400	63.300	11,2
1958	53.000	39.200	7,4
1959	46.700	44.300	9,1
1960	33.000	28.100	8,5
1961	26.600	15.000	5,7
1962	37.400	29.800	8,0

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

TABELA 2 — PROIZVODNJA SIROVOG DUVANA PO REPUBLIKAMA 1957—1962.

Republika	(U tonama)					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jugoslavija	63.300	39.200	44.300	28.100	15.000	29.800
Bosna i Hercegovina	9.580	7.890	8.070	5.960	2.220	4.970
Crna Gora	900	850	660	390	20	330
Hrvatska	1.810	1.310	1.290	1.430	710	1.350
Makedonija	29.300	18.000	19.140	11.300	8.040	14.200
Srbija	21.700	11.100	14.400	9.040	4.040	8.900

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1958, 1960, 1961. i 1963.

Pored već poznatih *tipova duvana* (duvan orijentalnog tipa, ili tzv. makedonski duvan; duvan poluorijentalnog tipa, ili tzv. hercegovački duvan; krupnolisnati, ili tzv. vojvodanski duvan),⁴ u toku poslednje dve godine počeo je da se gaji i duvan tipa »virdžinija«, i to na račun krupnolisnatog duvana. Računa se da u celokupnoj proizvodnji u 1962. duvan orijentalnog tipa učestvuje sa oko 69%, duvan poluorijentalnog tipa sa oko 19%, krupnolisnati duvan sa oko 8%, a »virdžinija« sa oko 4%.

Gajenjem duvana bave se uglavnom individualna gazdinstva, na koja otpada oko 98% površina pod duvanom. U periodu 1957—1962. proizvodnjom se bavilo od 136 do 262 hiljade individualnih proizvođača, a površine pod duvanom po jednom gazdinstvu iznosile su od 0,20 do 0,24 hektara. Do velikih oscilacija u broju proizvođača i veličini površina pod duvanom dolazi usled toga što se znatan broj proizvođača bavi gajenjem ove kulture samo radi ostvarivanja sporednih prihoda. Ova okolnost, kao i usitnjenost proizvodnje, pored ostalih razloga, doprinosi nestabilnosti proizvedenih količina i opadanju proizvodnje u pojedinim godinama.

Usitnjenost proizvodnje, kao i činjenica da se njome bavi velik broj individualnih proizvođača, otežava uvođenje savremenog tehnološkog procesa u proizvodnji. Priprema zemljišta, nega duvana, kao i ostali radovi u vezi sa proizvodnjom, obavljaju se ručno ili pomoću zaprega. Upotreba stajskog i veštačkih đubriva je nedovoljna, a negde čak i potpuno izostaje, iako se duvan često gaji više godina na istim parcelama. Sve to ima za rezultat niske prinose. Pored toga, sporo se uvode visokoprinosi tipovi duvana, jer oni zahtevaju povećana ulaganja, a uz to i klimatski i zemljišni uslovi u glavnim proizvodnim rejonima odgovaraju uglavnom sitnolisnim, aromatičnim duvanima.

Na društvenom sektoru proizvodnje stanje je znatno povoljnije, ali su tu u pitanju relativno male površine. Manji broj preduzeća i zadruga koji se u Makedoniji bave

¹ O proizvodnji, preradi i izvozu duvana u ranijem periodu vidi: »Jug. pregled«, 1958, jun, str. 258—260 (66—68).

² Podaci Savezne privredne komore.

³ Podaci »Production Yearbook FAO«, 1960. i 1961.

⁴ O područjima i tipovima duvana vidi u spomenutoj informaciji, »Jug. pregled«, 1958, jun, str. 258 (66).

ovom proizvodnjom otpočeo je da uvodi mehanizaciju (osnovna obrada zemljišta, zasađivanje, zaštita) i gajenje novih tipova duvana, kao i da preduzima druge mere za podizanje proizvodnje na viši tehnički i tehnološki nivo.

OTKUP I OBRADA

Otkup i preuzimanje duvana od individualnih proizvođača vrše preduzeća za otkup i obradu duvana, kojih je u 1962. bilo 64, kao i odgovarajući pogoni pri duvanskim kombinatima (7 pogona). Otkup se vrši komisijskim putem, na bazi propisanih merila i po određenim cenama.

Obim otkupa sirovog duvana varirao je u zavisnosti od ostvarene proizvodnje po godinama. Otkup od društvenih gazdinstava, zbog njihovog niskog učešća u ukupnoj proizvodnji, bio je u svim godinama minimalan. (Tabela 3.)

TABELA 3 — OTKUP DUVANA 1957—1962.

Godina	Količina (u tonama)		Vrednost (u milionima din.)	
	ukupno	od društvenih gazdinstava	ukupno	od društvenih gazdinstava
1957	35.309	...	12.587	...
1958	45.427	...	15.416	...
1959	37.966	353	11.594	219
1960	33.220	397	9.768	266
1961	18.901	375	9.024	295
1962	21.236	512	13.706	561

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Preduzeća za otkup i obradu duvana i pogoni za otkup pri duvanskim kombinatima raspolažu potrebnim kapacitetima za obradu duvana. Međutim, usled njihovog velikog broja (ukupno 71), manipulacija i fermentacija duvana je usitnjena, pa se kapaciteti nedovoljno iskorišćuju, naročito u godinama opadanja proizvodnje sirovog duvana.

Otkupne cene sirovog duvana pokazuju znatna variranja po godinama, i to kako u proseku, tako i po pojedinim tipovima duvana. U 1962. one su bile skoro dvaput veće nego u 1957. Otkupne cene u 1962. bile su veoma stimulative za proizvođače, pa se u 1963. očekuje i znatno povećanje proizvodnje (na oko 54.000 tona). (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROSEČNE OTKUPNE CENE SIROVOG DUVANA 1957—1962.

	(U din., po 1 kg)					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Prosečna cena za sve tipove	326	318	253	357	613	648
makedonski	375	368	279	422	713	750
hercegovački	281	289	224	280	538	591
vojvodanski	116	93	105	124	197	216

Podaci Saveznog tržišnog inspektorata (neobjavljeni).

Cene fermentisanog duvana su se od 1956. slobodno formirale na tržištu, dok su u drugoj polovini 1962. stavljene pod kontrolu i evidenciju. U cene na domaćem tržištu uključen je i porez na promet — po stopi koja je bila različita u pojedinim godinama.⁵ Cene su osetno varirale po pojedinim godinama i po tipovima duvana. Tako, na primer, cene makedonskih duvana B IV klase iznosile su u 1957. godini 1.053, u 1960. godini 896, u 1961. godini 965, a u 1962. godini 1.200 din. po kilogramu. Do variranja cena dolazilo je i kod ostalih tipova i klasa duvana.

⁵ U 1959. na primer, ona je iznosila 57% od prodajne cene, početkom 1961 — 52%, krajem 1961 — 29%, početkom 1962 — 25%, a u 1963 — 32%. Do ovakvih promena poreskih stopa dolazilo je zbog pro-

PRERADA

Kapaciteti. Preradom duvana bavi se u Jugoslaviji 15 fabrika, od kojih su njih 8 integrirane u duvanske kombinatne koji se bave obradom i preradom duvana. Ovi kombinati su osnovani poslednjih godina, i to uglavnom u rejonima u kojima se proizvodi sirovi duvan. Pošto je proizvodnja cigareta i ostalih duvanskih preradevina dosad bila orijentisana uglavnom na zadovoljavanje domaćih potreba, ovi kapaciteti ne samo da podmiruju potrošnju, već se čak i ne koriste u potpunosti.

Proizvodnja duvanskih preradevina je u stalnom postepenom porastu. Taj porast u periodu 1957—1962. iznosi prosečno godišnje oko 95 tona preradevina (ili 5%). Ukupna proizvodnja duvanskih preradevina u 1962. veća je za 26% u odnosu na 1957, što odgovara porastu potrošnje u istom periodu. U odnosu na 1961. obim proizvodnje u 1962. nešto je smanjen, i to zbog povećanja nivoa maloprodajnih cena krajem 1961, kao i usled deficitarnosti sirovina i otežanog snabdevanja filter-štapićima.

Po republikama, najveći porast proizvodnje u 1962. u odnosu na 1957. ostvaren je u Makedoniji (za 59%), zatim u Srbiji (56%) i Hrvatskoj (44%), dok je porast proizvodnje u ostalim republikama bio znatno manji. Po učešću u ukupnoj proizvodnji, međutim, redosled je drukčiji. Do 1959. najveće učešće imala je Bosna i Hercegovina (29%—30%), a zatim Srbija (27%) i Hrvatska (21%—23%). Izgradnjom novih kapaciteta u periodu posle 1960, redosled učešća republika u ukupnoj proizvodnji je izmenjen, tako da je u 1962. najveće učešće imala Srbija (33%), zatim Hrvatska (24%) i Bosna i Hercegovina (20%), a iza njih Makedonija i Slovenija (po 10%) i Crna Gora (3%). (Tabela 5.)

TABELA 5 — PROIZVODNJA DUVANSKIH PRERADEVINA PO REPUBLIKAMA 1957—1962.

Republika	(U tonama)					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jugoslavija	17.868	18.032	18.767	20.343	22.914	22.568
Bosna i Hercegovina	5.186	5.338	5.453	5.717	5.542	4.533
Crna Gora	587	546	624	664	765	596
Hrvatska	3.775	3.923	4.295	4.733	5.546	5.423
Makedonija	1.486	1.464	1.509	1.484	1.930	2.363
Slovenija	2.009	1.923	1.920	1.934	2.124	2.144
Srbija	4.825	4.832	4.966	5.811	7.007	7.506

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Duvanske preradevine proizvode se u šest kvalitativnih grupa, a u okviru njih proizvodi se oko 130 vrsta cigareta. Pored toga, u jednom specijalizovanom pogonu pri Preduzeću za otkup i obradu duvana u Zrenjaninu proizvode se cigare, duvan za žvakanje, duvan za lulu i burmut.

POTROŠNJA DUVANSKIH PRERADEVINA

Proizvodnja duvanskih preradevina u tesnoj je povezanosti sa potrošnjom, koja je, mada sa oscilacijama po godinama, u znatnom porastu.

Potrošnja po stanovniku porasla je u 1962. za oko 60% u odnosu na 1939. (Tabela 6.)

mena otkupnih cena, priznavanja troškova za borbu protiv bolesti plamenjače, kao i zbog poboljšanja ekonomskog položaja preduzeća za otkup i obradu duvana, odnosno potrebe zahvatanja jednog dela povećanih cena u periodima konjunktura.

Od prodaje fermentisanog duvana na domaćem tržištu (fabrikama cigareta) društvena zajednica (federacija) ostvarivala je godišnje iznos od 6.350 do 8.600 miliona din. na ime poreza na promet (u 1958 — 7.592 miliona, u 1959 — 6.355 miliona, u 1960 — 8.598 miliona, u 1961 — 8.067 miliona, u 1962 — 6.681 milion din.). Pored toga, znatna sredstva obezbeđuju se od poreza na promet cigareta.

GRAFIKON 1 — UKUPNA PROIZVODNJA SIROVOG DUVANA I POTROŠNJA DUVANSKIH PRERAĐEVINA PO STANOVNIKU 1939—1962.

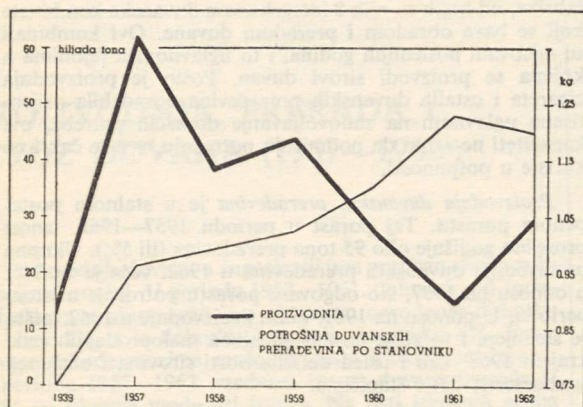

TABELA 6 — POTROŠNJA DUVANSKIH PRERAĐEVINA PO STANOVNIKU 1939. I 1957—1962.

(Prosečno godišnje)

Godina	1939	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Kilograma	0,75	0,96	0,99	1,02	1,10	1,23	1,20

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

I pored njenog povećanja posle rata, domaća potrošnja duvana je još uvek znatno niža od potrošnje u nekim evropskim i vanevropskim zemljama.⁶ Međutim, treba imati u vidu i činjenicu da se promet izvesnih količina duvana vrši i mimo trgovačke mreže, tako da ih nije moguće iskazati u podacima o potrošnji.

U strukturi potrošnje po kvalitativnim grupama, poslednjih godina je osetno povećala učešće II kvalitativna grupa (»morava«) na račun III kvalitativne grupe (»zeta«), a povećano je takođe i učešće I kvalitativne grupe (»drina«). Na promene u strukturi potrošnje po kvalitetu utiču i postavljeni odnosi (rasponi) maloprodajnih cena, koji stimuliraju veću potrošnju kvalitetnijeg duvana (razlika u ceni između III kvalitativne grupe, npr. »zeta«, i II kvalitativne grupe, npr. »morave«, iznosi svega 10 dinara za kutiju od 20 komada).

Cene duvanskih preradevina su u posleratnom periodu često menjane. Znatnije su povećane u 1951, a zatim u 1952, što je dovelo do opadanja potrošnje. Do daljih povećanja cena došlo je krajem 1958. i 1961. Međutim, cene cigareta u Jugoslaviji su i pored toga znatno niže u odnosu na cene u svim većim evropskim i vanevropskim zemljama. (Tabela 7.)

TABELA 7 — MALOPRODAJNE CENE CIGARETA PO KVALITATIVNIM GRUPAMA U 1963.

(U din., za 20 kom.)

Kvalitativna grupa	Cena
I (»drina«)	100
II (»morava«)	80
III-a (»zeta«)	70
III-b (»ibar«)	55
IV (»drava«)	50

⁶ Na primer, u 1958. potrošnja u kg po stanovniku iznosila je: u Belgiji 3,0, u SAD 2,70, u Holandiji 2,50, u Zapadnoj Nemačkoj 1,80, u Poljskoj 1,60, u Austriji 1,47, u Francuskoj 1,42, u ČSSR 1,40, itd.

IZVOZ I UVOZ

Izvoz fermentisanog duvana zauzima značajno mesto u jugoslovenskom izvozu, jer su tipovi duvana koji se proizvode u Jugoslaviji veoma traženi na svetskom tržištu. U 1959. na primer, vrednost izvoza iznosila je 3,7%, a u 1962. godini 3,1% od vrednosti celokupnog izvoza. Obim izvoza, međutim, varirao je po godinama — zbog velikih oscilacija do kojih je dolazilo u poljoprivrednoj proizvodnji. (Tabela 8.)

TABELA 8 — IZVOZ FERMENTISANOG DUVANA I DUVANSKIH PRERAĐEVINA 1957—1962.

(Količina u tonama, vrednost u hilj. din., po kursu 1 \$=300 din.)

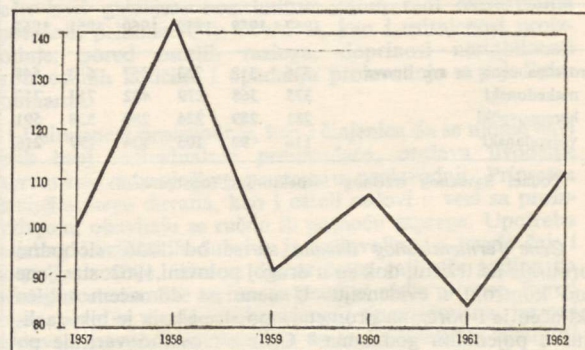
Godina	Količina	Vrednost	Indeks po vrednosti
1957	15.513	5,489.539	100
1958	22.207	7,796.050	142,0
1959	15.296	4,980.510	90,7
1960	18.325	5,885.679	107,2
1961	14.898	4,635.316	84,4
1962	14.555	6,125.604	111,6

Podaci: Statistika spoljne trgovine SFRJ za odnosne godine.

Česte oscilacije izvezenih količina fermentisanog duvana najvećim delom su posledica nedostatka organizovane proizvodnje duvana namenjenih izvozu, kao i nedovoljne orijentacije na proizvodnju konjunktturnih tipova. Otklanjanjem tih nedostataka, kao i nekih slabosti organizacione prirode, izvoz bi mogao biti daleko veći, jer se jugoslovenski duvani ubrajaju u najkvalitetnije duvane na svetu.

Duvan se izvozi u više zemalja. Njihov broj je različit po godinama. Tako, na primer, 1957. izvoz je vršen u 21 zemlju, 1959. u 18 zemalja, a 1962. u 17 zemalja. Najznačajniji kupci su SAD (na koje je u periodu 1957—1962. otpadalo 25,0% celokupnog izvoza) i Francuska (14,2%), a zatim — od zemalja sa konvertibilnom valutom — Zapadna Nemačka, Švedska, Švajcarska, i dr. Od istočnoevropskih zemalja najveći kupac bila je Poljska (sa učešćem od 15,7% u celokupnom izvozu u periodu 1957—1962.), a zatim Istočna Nemačka i ČSSR. Znatne količine izvoze se u UAR, a manje količine i u neke druge zemlje Evrope i Afrike.

GRAFIKON 2 — IZVOZ FERMENTISANOG DUVANA I DUVANSKIH PRERAĐEVINA PO VREDNOSTI 1957—1962.

Izvoz duvanskih preradevina je neznatan u odnosu na izvoz fermentisanog duvana. U periodu 1957—1962. vrednost izvoza duvanskih preradevina iznosila je 1,2 do 5,4 miliona din. godišnje (po kursu 1 \$=300 din.).

Uvoz. Jugoslavija se u pojedinim godinama pojavljuje i kao uvoznik minimalnih količina specijalnih sorti fermentisanog duvana.

tisanog duvana iz prekomorskih zemalja, uglavnom za izradu cigara. U 1962, međutim, došlo je do znatno većeg uvoza, jer je u 1961, zbog napada bolesti plamenjače duvana, koja je zahvatila i sve evropske i severnoafričke zemlje, domaća proizvodnja bila veoma niska. Obim uvoza, međutim, bio je uvek daleko manji od obima izvoza, a u 1959. i 1961. nije ni vršen. (Tabela 9.)

TABELA 9 — UVOZ FERMENTISANOG DUVANA 1957—1962.

Godina	Količina	(Količina u tonama, vrednost u hilj. din., po kursu 1 \$=300 din.)
		Vrednost
1957	795	310.492
1958	933	332.696
1961	380	38.867
1962	9.895	1.061.551

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine.

Najveće količine uvezene su iz Turske, Bugarske, Grčke i Indije.

PERSPEKTIVE

Povoljni zemljišno-klimatski uslovi omogućavaju daleko veći obim proizvodnje duvana u Jugoslaviji. Stoga se preduzima niz mera radi organizovanja proizvodnje kvalitetnih tipova duvana na društvenom sektoru uz primenu savremene agrotehnike, kao i radi povezivanja individualnih proizvođača sa zemljoradničkim zadrugama, poljoprivrednim dobrima i preduzećima za otkup i obradu duvana. Ove organizacije bi individualnim proizvođačima obezbeđivale kvalitetno seme, rasad, veštačka đubriva i hemijska zaštitna sredstva, a pored toga bi vršile i usluge u osnovnoj obradi zemljišta, zasađivanju, zaštiti, sušenju duvana i dr., dok bi individualni proizvođači obezbeđivali radnu snagu za obavljanje ostalih faza u poljoprivrednoj proizvodnji. Čvrstim ugovaranjem proizvodnje i njenim povezivanjem sa preradom, kao i stvaranjem potrebnih ekonomskih uslova, proizvodnja bi, pored većeg obima, koji bi zadovoljio domaće potrebe i omogućio veći izvoz, bila i znatno kvalitetnija, što bi se povoljno odrazilo na plasman duvana.

Integracioni procesi između organizacija za otkup i obradu duvana i fabrika za preradu duvana treba da dovedu do okrupnjavanja proizvodnje određenih sorti duvana, što će, pored ostalih prednosti integracije, omogućiti stalnost u pripremanju ujednačene robe u većim kontingentima, čiji bi plasman, naročito u izvozu, bio povoljniji.

U fabrikaciji cigareta integraciona kretanja usmerena su u pravcu proizvodnje standardnih vrsta preradevina po savremenom tehnološkom procesu. U ovom delu duvanske industrije specijalizacija i podela rada, uz racionalnije korišćenje sirovina, treba da dođu do punog izražaja.

Naučnoistraživački instituti proučavaju mogućnosti za dalje unapređivanje proizvodnje i prerade duvana. Oni ispituju mogućnosti proizvodnje u određenim rejonima i savremene načine proizvodnje i upotrebe agrotehničkih mera, bave se stvaranjem novih sorti duvana i pronalaženjem efikasnih sredstava za suzbijanje i uništavanje štetočina duvana, usavršavanjem tehnološkog procesa, i sl. Ovi instituti imaju svoje ogledne stanice i polja na kojima se proučavaju regionalni problemi selekcije, agrotehnike i obrade. Pored toga, instituti proizvode potrebne količine selekcionisanog semena koje daju na upotrebu proizvođačima i pružaju im potrebna uputstva i savete o proizvodnji. Oni su locirani u glavnim proizvodnim područjima, prema specijalnostima u vezi sa klimom, zemljištem i tipovima duvana.

Sadašnji rad instituta usmeren je u prvom redu na rešavanje problema mehanizacije najvažnijih faza u procesu proizvodnje sirovog duvana. Rešenje ovog problema treba da dovede do povećanja produktivnosti rada, do poboljšanja kvaliteta proizvoda, kao i do pojeftinjenja proizvodnje.

Pored toga, od 1960, posle pojave nove bolesti — plamenjače duvana, vrlo značajan zadatak instituta predstavlja stvaranje sorti otpornih prema ovom parazitu.

U oblasti selekcije osnovna je tendencija da se poboljša kvalitet postojećih sorti, kao i da se stvore nove, prinosnije sorte, čiji kvalitet ne bi bio lošiji od postojećih.

Najzad, u procesu obrade i prerade duvana postoji čitav niz problema na kojima su instituti angažovani. Najvažniji među tim problemima su: utvrđivanje optimalnih režima fermentacije za sve tipove i kvalitete duvana, mehanizacija procesa sortiranja duvana, kao i niz problema u vezi sa fabrikacijom cigareta.

R. J.

ŽIVINARSTVO

Sa podizanjem opšteg standarda, a time i poboljšanjem ishrane stanovništva, sve više raste potražnja namirnica koje sadrže visokovredne belančevine životinjskog porekla. Pored mleka i mlečnih proizvoda, važan izvor takvih visokovrednih belančevina su živinsko meso i jaja. Pored toga, po svom sastavu i kvalitetu, živinsko meso može da zameni teletinu i ostale visokovredne vrste mesa. Najzad, i svakodnevni život, koji postaje sve dinamičniji, zahteva takvu hranu koja čoveku obezbeđuje sve potrebne hranljive sastojke a da pri tom ne prouzrokuje povećanje njegove telesne težine i smanjenje njegove pokretljivosti. Živinsko meso i jaja su namirnice koje ispunjavaju upravo takve uslove, pa se i njihova potrošnja stalno povećava.

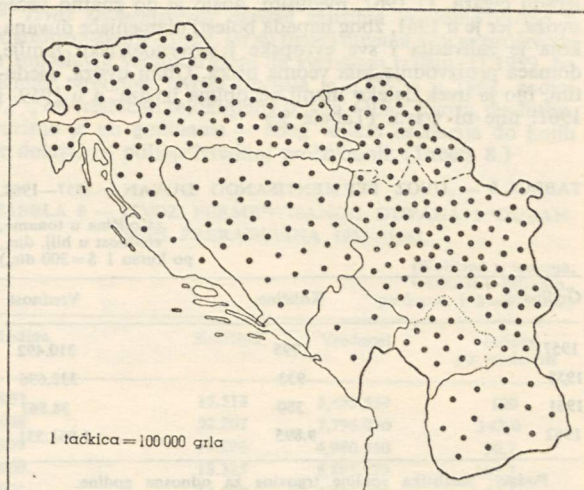
Modernu živinarsku proizvodnju karakterišu industrijski i automatizovani uzgoj i tov živine u odgovarajućim objektima sa optimalnim mikroklimatskim ambijentom, kao i primena kvalitetne ishrane i obezbeđena zdravstvena stabilnost proizvodnih grla. U Jugoslaviji, međutim, proizvodnja živine je još uvek ekstenzivna i daleko ispod stvarnih potreba i mogućnosti. Pošto ekstenzivna proizvodnja individualnih proizvođača, koja čini preko 90% od ukupne proizvodnje živine u zemlji, nije u stanju da zadovolji sve veću potražnju, u poslednje vreme se, na širokom planu, prilazi razvijanju savremene industrijske i mehanizovane proizvodnje živine i jaja. Pored toga, i preko zadruga se preduzimaju razne mere (kooperacija i dr.) za povećanje i poboljšanje proizvodnje živine.

BROJNO STANJE ŽIVINE

Osnovno obeležje živinarstvu daje činjenica da se ono još uvek najvećim delom nalazi na privatnom sektoru. To je i razlog što je sadašnja proizvodnja živinskog mesa i jaja ne samo nedovoljna već i izrazito sezonska. Zbog toga je i porast broja živine relativno spor, a poslednjih godina i sasvim neznatan (u periodu 1949—1952. ukupan broj živine iznosio je prosečno godišnje oko 19 miliona, a poslednjih nekoliko godina varira između 28 i 30 miliona grla).

Do osetnijeg povećanja učešća društvenog sektora u ukupnoj proizvodnji živine došlo je tek u poslednje 2—3

KARTOGRAM — BROJ ŽIVINE PO REPUBLIKAMA U 1963.

godine, a naročito u Sloveniji (od 1,3% na 20,6%) i donekle u Makedoniji, dok se u ostalim republikama još uvek ne pokazuje tendencija znatnijeg porasta. U celini, međutim, učešće društvenog sektora je još uvek sasvim neznatno (oko 4% od ukupnog broja živine).

Živinarstvo je najzastupljenije u onim republikama gde je razvijena ratarska proizvodnja, što je takođe posledica sezone i ekstenzivne proizvodnje individualnih proizvođača, jer je direktno vezana za viškove ratarskih kultura (pretežno kukuruza) u domaćinstvima. (Tabela 1.)

PROIZVODNJA I
POTROŠNJA ŽIVINSKOG MESA I JAJA

Po učešću u ukupnoj proizvodnji mesa u zemlji, proizvodnja živinskog mesa nalazi se na trećem mestu, iza svinjskog i goveđeg mesa. (Tabela 2.)

Proizvodnja živinskog mesa po stanovniku u pojedinim republikama veoma je različita. Tako je u Vojvodini ona dvostruko veća od jugoslovenskog proseka, dok je u Sloveniji, i pored znatnog porasta, još uvek ispod jugoslovenskog proseka. Na Kosmetu, u Makedoniji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini ona je znatno niža od jugoslovenskog proseka. Proizvodnja jaja po jednom stanovniku u Srbiji, Vojvodini i Sloveniji znatno je iznad jugoslovenskog proseka, u Hrvatskoj i Makedoniji približava se proseku,

TABELA 1 — BROJ I STRUKTURA ŽIVINE PO REPUBLIKAMA I VRSTAMA GAZDINSTAVA 1959—1963.

(U hiljadama grla)

	1959		1960		1961		1962		1963*	
	ukupno živine	% na društvenim gazdinstvima	ukupno živine	% na društvenim gazdinstvima	ukupno živine	% na društvenim gazdinstvima	ukupno živine	% na društvenim gazdinstvima	ukupno živine	% na društvenim gazdinstvima
Jugoslavija	27.721	1,5	30.288	1,7	28.878	2,9	28.304	3,2	29.939	3,9
Bosna i Hercegovina	3.044	0,2	3.259	0,2	3.616	0,2	3.645	0,4	3.543	1,4
Crna Gora	256	0,3	305	0,4	273	0,6	289	2,0	298	4,0
Hrvatska	7.337	3,8	7.321	3,1	7.010	3,5	7.097	3,7	7.152	4,3
Makedonija	1.447	2,7	1.525	6,0	1.306	7,7	1.279	6,1	1.349	—
Slovenija	2.022	1,3	2.174	5,3	2.237	16,5	2.392	18,5	2.427	20,6
Srbija	13.615	0,3	15.699	0,4	14.436	0,8	13.602	0,6	15.171	0,9
Vojvodina	5.976	0,6	6.388	0,7	5.935	0,7	5.867	0,8	6.106	1,1

*Prethodni podaci.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

1 Vidi: »Ishrana stanovništva«, »Jug. pregled«, 1960, septembar, str. 367—374 (61—68).

TABELA 2 — OBIM I STRUKTURA UKUPNE PROIZVODNJE MESA 1959—1962.*

Vrsta mesa	1959		1960		1961		1962	
	hilja- da tona	%	hilja- da tona	%	hilja- da tona	%	hilja- da tona	%
Ukupno	573	100,0	635	100,0	644	100,0	651	100,0
Govede i bivolje	146	25,4	156	24,5	182	28,3	226	34,7
Svinjsko	244	42,6	293	46,2	276	42,8	240	36,8
Živinsko	65	11,4	68	10,7	67	10,4	64	9,8
Ovčije i kozje	63	10,9	64	10,0	54	8,4	58	9,0
Ostalo (konjsko i jestivi organi)	55	9,7	54	8,6	65	10,1	63	9,7

* Uključen izvoz žive stoke preračunat u meso. Isključen uvoz svinja za klanje.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

dok je u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini daleko ispod proseka. Pored toga, poslednjih godina zapaža se, naročito u Sloveniji, veliko kolebanje proizvodnje živine i jaja. (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA ŽIVINSKOG MESA I JAJA PO STANOVNIKU PO REPUBLIKAMA 1960—1962.

Republika	(Meso u kilogramima, jaja u komadima)					
	1960		1961		1962	
	meso	jaja	meso	jaja	meso	jaja
Jugoslavija	3,7	83,3	3,6	78,5	3,4	74,2
Bosna i Hercegovina	2,5	47,4	1,8	38,3	2,0	33,3
Crna Gora	2,1	34,3	2,1	35,9	2,0	33,9
Hrvatska	3,4	95,2	4,6	76,6	4,9	70,7
Makedonija	2,9	53,4	2,1	59,1	1,3	59,7
Slovenija	2,5	101,9	1,2	218,1	3,1	95,5
Srbija	5,0	95,5	4,6	87,8	4,3	92,4
Vojvodina	4,9	185,3	8,6	153,2	11,7	165,9

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Niska proizvodnja živinskog mesa po 1 stanovniku ima za posledicu veoma nisku *potrošnju* koja poslednjih godina iokazuje veoma spor porast.

Potrošnju živinskog mesa po 1 stanovniku u Jugoslaviji nekim drugim zemljama pokazuju sledeći podaci (tabela 4):

TABELA 4 — POTROŠNJA ŽIVINSKOG MESA PO 1 STANOVNIKU U JUGOSLAVIJI I NEKIM DRUGIM ZEMLJAMA 1956—1960.

Zemlja	(U kg)		
	1956	1958	1960
SAD	13,5	15,4	15,8
Engleska	9,2	4,3	6,1
Zapadna Nemačka	2,1	2,9	4,7
Italija	1,8	2,6	3,0
Švajcarska	2,2	3,0	4,2
Holandija	1,1	3,1	4,7
Danska	2,2	3,9	4,8
Irak	5,7	5,0	5,0
Jugoslavija	2,9	3,2	3,4

Podaci: Bilten FAO, 1962.

TROŠKOVI PROIZVODNJE. Dosadašnja proizvodnja živine karakteristična je ne samo po sitnoj i izrazito sezonskoj proizvodnji na individualnim gazdinstvima, već i po tome što je ona na društvenom sektoru veoma malog obima i uz to vrlo skupa i nerentabilna. Uzrok tome je u prvom redu veoma nepovoljna struktura troškova proizvodnje kod oba osnovna smera, tj. i kod proizvodnje mesa (brojlara) i kod proizvodnje konzumnih jaja. To pokazuju sledeći podaci o prosečnim proizvodnim troškovima, odnosno o ceni koštanja 1 kg mesa i 1 konzumnog jajeta na društvenim gazdinstvima:

PROSEČNI PROIZVODNI TROŠKOVI 1 KG MESA (BROJLARA) U 1962.*

Vrsta troškova	Din.	%
Jednodnevno pile	120	23,31
Hrana	270	52,42
Ostali materijalni troškovi	23	4,46
Amortizacija zgrade i opreme	14	2,72
Lični dohoci sa socijalnim osiguranjem	23	4,46
Opšti i upravni troškovi	65	12,63
Ukupno	515	100,00
Umanjeno za vrednost gnojiva	15	
Puna cena koštanja jednog kom. brojlera (1,2 kg žive mere)	500	
Puna cena koštanja 1 kg brojlera (žive mere)	417	
Troškovi klanja, transporta, kala, obrade i pakova- nja, sa randmanom od 80%	120	
Puna cena koštanja 1 kg mesa	641	

PROSEČNI PROIZVODNI TROŠKOVI JEDNOG KONZUMNOG JAJETA U 1962.*

Vrsta troškova	Din.	%
Hrana	15,87	54,14
Amortizacija nosilja	8,80	30,03
Ostali materijalni troškovi	0,42	1,43
Amortizacija zgrade i opreme	0,46	1,56
Lični dohoci sa socijalnim osiguranjem	1,12	3,83
Opšti i upravni troškovi	2,64	9,01
Puna cena koštanja 1 jajeta	29,31	100,00

* Podaci predstavljaju proseke dobivene na bazi obračunskih kalkulacija nekoliko organizacija iz 1962. (PIK »Belje«, »Kras«—Pivka, »Koka«—Varaždin, ZK Skopje).

Učešće pojedinih troškova (vrednost jednodnevnih pilića, opšti i upravni troškovi, amortizacija nosilje) veoma je visoko ne samo u apsolutnom nego i u relativnom smislu (izuzev troškova ishrane).

Troškovi ishrane su apsolutno visoki a njihovo učešće u ukupnim proizvodnim troškovima relativno nisko (52%, odnosno 54%), što je upravo obrnuto od onoga kako bi trebalo da bude. Slab kvalitet, a usled toga i nizak stepen iskorišćavanja hrane, predstavlja direktan uzrok njenom previsokom učešću u apsolutnom smislu. Sadašnje cene hrane (70—80 din. za 1 kg) bile bi u granicama ekonomskih odnosa uz uslov da je za 1 kg prirasta potrebno najviše 2,5 kg hrane. Međutim, iako je hrana ponekad i jeftinija, njen utrošak po jedinici prirasta je veoma visok (3,2—3,8 kg). U proizvodnji jaja kao normalna cena za hranu smatra se obično ona koja u odnosu na velikoprodajnu cenu jaja stoji u srazmeri 1:2,5, tj. da 1 kilogram hrane treba da odgovara vrednosti 2,5 komada jaja. S te strane posmatran, ovaj odnos se u domaćim uslovima može smatrati zadovoljavajućim. Međutim, iako je hrana relativno jeftina, u proizvodnji se, zbog nestandardnog sastava hrane i često lošeg kvaliteta, ne mogu postići zadovoljavajući rezultati, tj. utrošak hrane za proizvodnju jednog jajeta daleko je veći no što bi trebalo da bude.

Prema tome, pošto cena hrane zadovoljava ekonomske odnose, rešenje za pojeftinjenje troškova ishrane u apsolutnom smislu treba tražiti prvenstveno u kvalitetu i u određenom načinu pripreme i upotrebe hrane. S druge strane, učešće troškova ishrane u ukupnim troškovima proizvodnje može se povećati jedino ako se smanje ostali proizvodni troškovi — na prvom mestu opšti i upravni — koji su u nesrazmeri sa ekonomikom proizvodnje. To smanjenje ostalih troškova trebalo bi da omogući povećanje učešća troškova ishrane u ukupnim troškovima sa sadašnjih 50% na 65%, a možda i na 70%, uz postizanje određenih proizvodnih efekata.

Ulazna (nabavna) vrednost jednodnevnog pilića za tov brojlera zavisi od cene rasplodnog jajeta i od troškova njegove inkubacije. Sadašnja cena rasplodnog jajeta iznosi

50 do 60 din., tj. veća je za preko 80% od cene jaja namenjenih potrošnji. Ovako velika razlika pojavljuje se samo u sitnoj proizvodnji, gde se kroz proizvodnju rasplodnih jaja pokrivaju visoki troškovi proizvodnje konzumnih jaja. S druge strane, visoka cena jednodnevnog pileteta (110—130 din. po komadu) posledica je i visokih troškova inkubacije, koji direktno zavise od kvaliteta rasplodnih jaja, rezultata njihove inkubacije (ležanja) i kapaciteta inkubatorske stanice. Raspoložive inkubatorske stanice su malog kapaciteta i u većini slučajeva rade samo u određeno doba godine. Zbog takvog, sezonskog korišćenja inkubatorskih kapaciteta, troškovi inkubacije su vrlo visoki, jer jednodnevno pile košta koliko i dva rasplodna jajeta, dok je kod većih kapaciteta taj odnos obično 1:1,5 do 1:1,3.

Glavni uzroci previsokej amortizaciji objekata i opreme su srazmerno skupa izgradnja farmi i njihovo nedovoljno i neefikasno korišćenje. Raniji način izgradnje zahtevao je suviše solidnu građu, a zastareli tehnološki proces velike i ograđene ispuste, što znatno povećava amortizacionu stopu. Kod većine dosad izgrađenih farmi 1 m² korisne podne površine staje 15 do 20 hiljada din., dok kod modernih farmi investicije za 1 m² iznose najviše 10 do 12 hiljada din. za brojlere, odnosno 6 do 7 hiljada din. za nosilje. Pored toga, na bolju amortizaciju uloženi sredstva direktno utiče broj godišnjih gajenja (turnusa) i koncentracija grla po jedinici uzgojne površine. Kod brojlera, na primer, na istoj površini može se odgajivati različit broj pilića ako se njihova prodaja predviđa u različitim težinama, što zavisi od zahteva tržišta. Pri tome se, međutim, ne smeju preći granice do kojih se može povećavati koncentracija, jer povećanje gustine preko optimuma dovodi do većeg mortaliteta i nejednakog porasta pilića. Pored korišćenja podne površine u odnosu na koncentraciju grla po jedinici prostora, na rentabilnost proizvodnje utiče i broj godišnjih uzgoja (turnusa) proizvodnje brojlera, odnosno dužina tova brojlera. Elastičnost u izboru broja godišnjih uzgoja omogućava činjenica da se brojleri mogu prodavati u različitim težinama. Pretpostavljajući da se prodajna težina kreće od 1,0 do 1,3 kg, dužina tova iznosila bi 58 do 96 dana. Pošto se preporučuje da se za čišćenje i dezinfekciju rezerviše vreme od 7 dana, to bi ukupno vreme potrebno za jedan turnus iznosilo 65 do 103 dana, odnosno broj turnusa za brojlere naznačenih težina iznosio bi 5,6 do 3,5.

Po učešću u ukupnim troškovima proizvodnje amortizacija nosilja dolazi odmah iza troškova ishrane. U apsolutnom, a donekle i u relativnom smislu, poželjno je da amortizacija bude što niža, a to u prvom redu zavisi od međusobnog odnosa ulazne (nabavne) i izlazne (klanične) vrednosti nosilja. Naime, trebalo bi da izlazna vrednost dostigne bar 45%—50% od ulazne vrednosti. Pošto se ulazna vrednost nosilja kreće od 1.800 do 2.200 din., i pošto grla koja se izlučuju iz proizvodnje predstavljaju robu za klanje za koju se u proseku dobija 350 do 400 din. po 1 kg (a težina im je prosečno 2 kg), to je izlazna vrednost jedne nosilje skoro 1,5 puta manja od ulazne vrednosti.

Učešće platnog fonda u troškovima proizvodnje na svim farmama je vrlo visoko, ali ne zbog visokih zarada, već zbog slabe efikasnosti radne snage, što je u prvom redu posledica načina izgradnje farmi, njihovih proizvodnih kapaciteta i nemogućnosti mehanizacije tehnološkog procesa. Kod većine ranije podignutih farmi kapaciteti živinarnika za nosilje kreću se u proseku od 50 do 200 komada, tj. isti su kao i kod individualnih proizvođača. Pored toga, svaki ovakav objekat ima i svoj ispušt, usled čega dolazi do rastrkanosti živinarnika. Zato je, na primer, za farmu kapaciteta 8.000 nosilja potrebno oko 70 živinarnika na površini od oko 6 hektara, što zahteva 16 radnika, dok su kod modernih objekata i savremene organizacije proizvodnje za navedeni kapacitet potrebna samo tri radnika. Slično je stanje i kod proizvodnje brojlera, gde je zastareli tehnološki proces nametnuo gradnju nefunkcionalnih objekata, sa slabom efikasnošću radne snage, tako da se norma po jednom radniku u proseku kreće od 2.000 do 5.000 komada

pilića u jednom turnusu, umesto najmanje 15.000. Vecma niska produktivnost rada na farmama odražava se i kroz visoke opšte i upravne troškove, koji su baš karakteristični za mali obim proizvodnje, lošu povezanost tehnološkog procesa i lošu organizaciju celokupne proizvodnje.

TRŽIŠTE I CENE

Usled izrazito sezonskog karaktera živinarske proizvodnje, kao i neznatne proizvodnje na društvenom sektoru, dolazi do neravnomernog snabdevanja domaćeg tržišta i do velikih oscilacija u cenama zbog niske ponude i deficitarnosti u većem delu godine. Pri tome je karakteristično da su velikoprodajne i maloprodajne cene u znatnoj meri varirale u odnosu na otkupne cene, što znači da su marže porasle više od troškova proizvodnje. Uzimajući u celini, za poslednje dve godine otkupne cene porasle su za 2—3 din., u prodaji kod zemljoradničkih zadruga za 2—5 din., u velikoprodaji za 3—6 din., a u maloprodaji za 3—7 din. (Tabele 5 i 6 i grafikon 1.)

TABELA 5 — CENE JAJA PO MESECIMA I FAZAMA PROMETA 1959—1962.

Godina	Faze prometa	(U din., po komadu)											
		M e s e c i											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1959	Otkup	15	14	10	11	11	12	13	13	13	15	18	19
	Zemljorad. zadruge	16	16	11	12	12	13	14	14	14	17	19	21
	Trgovina na veliko	19	17	13	13	13	14	15	17	17	20	23	23
	Trgovina na malo	21	20	14	14	14	15	18	18	20	22	24	24
1960	Otkup	16	14	11	11	12	14	14	15	17	18	20	20
	Zemljorad. zadruge	17	16	12	13	14	16	16	17	18	20	21	23
	Trgovina na veliko	19	17	14	14	15	17	17	18	19	22	24	25
	Trgovina na malo	21	18	15	16	19	19	19	21	21	25	26	26
1961	Otkup	19	17	14	15	16	16	17	16	18	20	23	24
	Zemljorad. zadruge	19	19	15	17	17	18	18	18	20	23	26	26
	Trgovina na veliko	23	20	17	18	18	19	21	21	22	26	28	28
	Trgovina na malo	24	21	18	20	19	21	22	22	23	28	32	34
1962	Otkup	25	22	18	17	16	18	19	18	21	25	25	25
	Zemljorad. zadruge	27	24	20	19	18	20	20	21	23	27	27	27
	Trgovina na veliko	30	26	23	21	20	25	24	23	24	28	28	29
	Trgovina na malo	36	28	25	23	21	29	24	24	25	32	35	40

Podaci: Savezna privredna komora.

TABELA 6 — PORAST PROSEČNIH CENA JAJA PO FAZAMA PROMETA 1959—1962.

Faza prometa	(U din., po komadu; indeks 1959=100)							
	1959		1960		1961		1962	
	Din.	Indeks	Din.	Indeks	Din.	Indeks	Din.	Indeks
Otkup	11,2	100	12,0	107	15,0	134	16,3	145
Trgovina na veliko	13,5	100	18,5	137	21,1	156	20,2	150
Trgovina na malo	18,1	100	19,8	109	23,7	131	26,0	144

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 234 i 276.

Slično je i kretanje cena živine. U poslednjim godinama beleži se stalan porast cena kako žive tako i zaklane živine, i to ne samo kokoši, već i ostalih vrsta živine (gusaka, čurki i dr.). (Tabela 7.)

Otkupne cene brojlera sa društvenih gazdinstava takođe znatno variraju po mesecima.

Ovakvo stanje na tržištu, na kojem dominira seljačka pijaca, još više otežava velik broj posrednika, koji pod vidom proizvođača otkupljuju viškove i iznose ih na tržište, što utiče na porast maloprodajnih cena, koje su često i dvostruko veće od otkupnih. To sve stimulira individualne proizvođače da i sa malim količinama izlaze na pijacu, čime se ionako mali obim tržišnih viškova kod proizvođača, na koje su danas uglavnom upućene otkupne

GRAFIKON — KRETANJE CENA JAJA PO FAZAMA PROMETA 1959—1962.

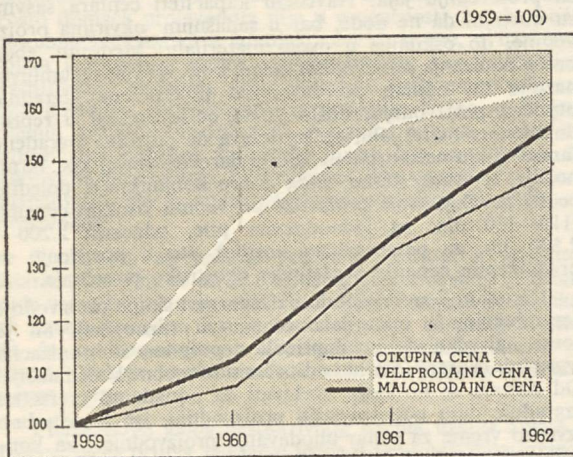

TABELA 7 — CENE ŽIVE I ZAKLANE ŽIVINE* 1959—1962.

(Za 1 kg)

	1959		1960		1961		1962	
	Din.	Indeks	Din.	Indeks	Din.	Indeks	Din.	Indeks
Kokoši žive	316	100	329	104	383	121	429	136
zaklane					536	100	615	115
Gusko žive	258	100	281	109	307	119	356	138
zaklane					386	100	446	115
Čurke žive	294	100	333	113	350	119	540	115
zaklane					474	100	540	115

* Za živu živinu indeks 1959=100, a za zaklanu 1960=100, jer 1959. i 1961. nisu vođeni podaci o cenama zaklane živine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 234, 243, 270 i 276.

organizacije, još više sužava, a to poskupljuje i otežava rad otkupnim organizacijama i dovodi do oštre konkurencije i nabijanja cena. Pored toga, nepostojanje organizovanog tržišta, skladišnih prostora i uređaja za manipulaciju, onemogućava otkupne organizacije koje se bave prometom živine i jaja da se u većoj meri angažuju u otkupu u periodu velike ponude (jesen i proleće).

IZVOZ

Mada domaća živinarska proizvodnja još nije dobila vid kontinuirane i masovne proizvodnje, ona ipak znatnim delom učestvuje u ukupnoj vrednosti izvoza stočarskih proizvoda.

Poslednjih godina izvoz žive živine i svežih jaja naglo opada, a izvoz zaklane živine i proizvoda od jaja se povećava, dok ukupna vrednost izvoza neznatno varira. Direktni uzrok ovog pojavi, tj. promeni strukture izvoza, je podizanje i modernizovanje novih prerađivačkih kapaciteta (klanica, pogona za preradu jaja, hladnjača i dr.), koji omogućavaju izvoz finalnih proizvoda, tj. mesa i jaja, u onim oblicima kakve savremeno tržište traži (smrznuta jajna masa — »melanž«, jaja u prahu, i dr.).

Variranja ukupne vrednosti izvoza poslednjih godina nastaju uglavnom zbog različitih količina i vrednosti izvezenih proizvoda od jaja, čija je vrednost u odnosu na vrednost izvoza živinskog mesa skoro dvostruko veća. To potvrđuje i podatak da je u 1961. vrednost ukupnog izvoza bila najveća u toku poslednjih godina baš zahvaljujući povećanim količinama izvezenih proizvoda od jaja. (Tabela 8.)

TABELA 8 — IZVOZ ŽIVINE I JAJA 1957—1962.

(Količina u tonama,
vrednost u milionima din.)

Godina	Ž i v i n a				J a j a				Uku- pna vred- nost izvoza
	živa		zaklana		sveža		proizvodi od jaja*		
	koli- čina	vred- nost	koli- čina	vred- nost	koli- čina	vred- nost	koli- čina	vred- nost	
1957	531	77	3.860	735	7.630	1.209	2.720	467	2.488
1958	344	52	4.155	768	9.913	1.634	4.448	708	2.161
1959	82	12	4.321	818	5.448	712	3.288	409	1.881
1960	—	—	4.936	947	6.792	859	5.841	1.045	2.850
1961	15	3	2.868	531	2.769	414	11.058	2.145	3.091
1962	34	8	3.257	637	2.452	369	3.767	789	1.794

* Smrznuta jajna masa (»melanž«), smrznuto žumance, smrznuto belance, jaja u prahu i jajna masa za industrijsku upotrebu.

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odgovarajuće godine.

PROGRAM

UNAPREĐIVANJA ŽIVINARSTVA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1960—1965.

Ranija ulaganja u živinarstvo vršena su uglavnom samo iz lokalnih izvora (sreskih i opštinskih), iz kojih su angažovani manji iznosi za podizanje farmi sitnog obima proizvodnje, koje su po svom tehnološkom procesu više odgovarale ekstenzivnoj nego intenzivnoj proizvodnji. Zbog toga i danas postoji znatan broj farmi koje su malog kapaciteta, nekompletne i nedovoljno opremljene. Međutim, iako su u celini ulaganja u živinarstvo bila nedovoljna (npr. u 1957. je iz Opšteg investicionog fonda za ulaganja u živinarstvo bilo odobreno samo 20,9 miliona din.), investicije su u odnosu na jedinicu proizvodnje bile veoma visoke (5—7 hiljada din. po 1 nosilji).

Da bi se proizvodnja živine povećala i time obezbedile dovoljne količine mesa i jaja za tržište, poslednjih godina se, na širokom planu, prišlo razradi programa unapređivanja živinarstva i uvođenja industrijskog načina proizvodnje. Pri tome je zauzet stav da treba razvijati specijalizovane proizvodne sektore, i to:

- proizvodnju mesa (brojlara) na specijalizovanim tovištima (farmama);
- proizvodnju konzumnih jaja;
- proizvodnju izvornog, reproduccionog materijala;
- proizvodnju premiksa (vitamina, minerala i antibiotika), superkoncentrata (premixs + belančevinaste komponente) i kompletnih krmnih smesa; i
- preradu.

Za realizaciju tako postavljenih proizvodnih programa zajednica je angažovala znatna investiciona sredstva. U 1961. odobrena su sredstva za izgradnju 65 živinarskih farmi, u ukupnoj predračunskoj vrednosti od preko 14,1 milijarde din., kao i sredstva za izgradnju 4 reproducciona centra, u vrednosti od preko 4 milijarde din., odnosno ukupno preko 18 milijardi din. Ova sredstva obezbedila bi godišnju proizvodnju od preko 27 miliona brojlera i 1,8 miliona nosilja, odnosno oko 330 miliona komada konzumnih jaja.

Međutim, od prvobitnog broja investitora (73) znatan broj je odustao (40), tako da se u 1961—1962. pristupilo izgradnji objekata za živinu (farme i centri) kod 31 organizacije, sa ukupnom predračunskom vrednošću od 10,2 milijarde din. Realizacijom ovih sredstava obezbeđuje se podizanje objekata za proizvodnju oko 10 miliona brojlera i oko milion nosilja (oko 210 miliona komada jaja). Najveći deo tih kapaciteta nalazi se u Sloveniji, Srbiji i Makedoniji:

Republika	Kapacitet*	
	nosilje u hiljadama kom.	brojleri u hiljadama kom.
Jugoslavija	1.050	10.136
Bosna i Hercegovina	5	75
Crna Gora	25	150
Hrvatska	192	1.065
Makedonija	160	2.000
Slovenija	434	3.720
Srbija	234	3.126
uže područje	124	2.276
Vojvodina	70	850
Kosovo i Metohija	40	—

* Uključeni i kapaciteti reprodukcioni centara.

Podaci: Jugoslovenska poljoprivredna banka, 1963.

REPRODUKCIONI CENTRI I FARME. Pošto je po koncepciji razvoja industrijskog živinarstva predviđena potpuna specijalizacija proizvodnje, najpre se prišlo podizanju reprodukcioni centara. Ovi centri treba da se bave isključivo reprodukcijom izvornog materijala radi snabdevanja farmi jednodnevnim pilićima za tov brojlera, odnosno mladim nosiljama za proizvodnju konzumnih jaja. Pored toga, centri treba da se bave i selekcijom, tj. genetskim formiranjem izvornog materijala, kako bi u završnom periodu izgradnje delatnost na selekciji i primenjenoj genetici preuzeo poseban centar koji bi formirao matična jata pojedinih proizvodnih tipova.

Prema investicionim programima po kojima su sredstva odobrena, kapaciteti reprodukcioni centara iznose:

Centar	Osnovno jato u hiljadama kom.	Tržišni viškovi u hiljadama kom.			
		rasplodna jaja za piliće za tov brojlera	1-dnevni pilići za konzumna jaja	5-me- sečne nosilje	
Centar I (Pivka)	100	2.370	478	6.000	100
Centar II (Varaždin)	106	5.772	5.700	546	500
Centar III (Požarevac)	100	3.150	3.000	3.000	360
Centar IV (Skopje)	62	—	—	2.200	478
Ukupno	368	11.312	9.178	11.746	1.438

U toku izgradnje centara došlo je do izvesnih korekcija u odnosu na obim proizvodnje predviđen investicionim programima, i to uglavnom u smislu smanjenja broja nosilja osnovnih jata (sa 368 na 320 hiljada komada). Kod svih centara, izuzev kod onog u Požarevcu, investiciona izgradnja je završena krajem 1962, dok će se centar u Požarevcu završiti do kraja 1963. Zbog toga će se očekivana proizvodnja moći da ostvari tek krajem 1964, kada i poslednji centar u potpunosti popuni svoje izgrađene kapacitete nosiljama matičnog jata.

Upoređenje obima proizvodnje centara sa kapacitetima novih proizvodnih farmi pokazuje izvesnu predimenzioniranost centara, jer ukupne potrebe iznose oko 11 miliona jednodnevnih pilića i oko 750 hiljada mladih nosilja. Ako se tome dodaju kapaciteti ranije podignutih farmi, onda bi ukupna godišnja proizvodnja na društvenom sektoru iznosila oko 15 miliona brojlera i oko milion nosilja za konzumna jaja, što je još uvek ispod kapaciteta centara, čija ukupna godišnja proizvodnja iznosi preko 20 miliona jednodnevnih pilića (računajući i rasplodna jaja) i oko 1,4 miliona 5-mesečnih nosilja. S obzirom da se većina farmi nalazi u izgradnji, procenjuje se da će se u 1963. novi objekti, tj. farme, koristiti sa oko 30%, tako da bi ukupna godišnja proizvodnja, računajući i ranije podignute kapacitete, iznosila oko 7,8 miliona brojlera i oko 350—500 hiljada nosilja, odnosno oko 70 do 100 miliona komada konzumnih jaja. Pošto se ova proizvodnja uglavnom oslanja na centre kao snabdevače reprodukcioni materijalom, centri bi u ovoj godini trebalo da proizvedu oko 8,2 miliona

jednodnevnih pilića za brojlere i oko milion pilića za nosilje za proizvodnju jaja. Navedeni kapaciteti centara sasvim su dovoljni da ne dođe, bar u sadašnjim okvirima proizvodnje, do oskudice u ovom materijalu. Međutim, zbog brzog podizanja proizvodnih farmi, koje, sasvim razumljivo, nastoje da odmah po završetku investicione izgradnje otpočnu proizvodnju, došlo je do deficitarnosti u reprodukcioni materijalu, pa se dešava da pojedine izgrađene farme ostaju neiskorišćene, što je naročito slučaj kod farmi nosilja. S druge strane, zbog dobre konjunkturu, pojedini centri prodaju svoje proizvode po veoma visokim cenama (110—130 din. za jednodnevno pile, odnosno 2.200—2.500 din. za petomesečnu nosilju), što u poređenju sa predviđenim cenama predstavlja dvostruko povećanje.

Uzroci koji su doveli do deficitarne i skupe proizvodnje reprodukcioni materijala vecma su raznovrsni, ali je tome najvećim delom doprinela nepotpuna sinhronizacija izgradnje centara i farmi i odsustvo međusobne koordinacije. Od centara se ne može očekivati da odmah po završetku izgradnje daju odgovarajuću proizvodnju, jer je potrebno izvesno vreme za samo uhođavanje proizvodnje i za konsolidaciju izvornog materijala, tj. osnovnog jata. Pored toga, bez unapred tačno utvrđenog smera proizvodnje centri ne mogu da odrede strukturu svog osnovnog jata (odnos »mesnih« prema »nemesnim« nosiljama²), jer bi neobezbeđen plasman predstavljao velik rizik za centar. To se naročito odnosi na proizvodnju mladih nosilja za konzumna jaja, koja zahteva angažovanje određenog broja objekata, zbog čega se centri sve više orijentišu na proizvodnju pilića za tov brojlera, gde je tehnologija jednostavnija i mogućnost gubitaka manja.

Zbog ovakve stalne oskudice u proizvodnom materijalu, zatim zbog njegovih visokih cena, kao i zbog potencijalne bojazni farmi od monopolističkog položaja centara, kod mnogih organizacija koje su pristupile izgradnji farmi za industrijsku proizvodnju živine ispoljavaju se tendencije podizanja sopstvenih pogona za reprodukciju. Takve tendencije, međutim, ne znače samo formalno odstupanje od postavljene politike razvoja industrijskog živinarstva, već dovode i do multiplikacije pojedinih faza tehnološkog procesa (npr. inkubacije) i do neracionalnog korišćenja uloženi sredstava. Pored toga, pošto se centri usled nedostataka osnovnog materijala (grla roditeljske generacije) prinuđeni na uvoz, to bi značilo da bi i proizvodne farme, radi »zaokružavanja« svog procesa proizvodnje, takođe morale da pristupe uvozu, što bi u ukupnoj masi predstavljalo velike iznose deviznih sredstava (pretežno konvertibilne valute).

Ako se proizvodnja i snabdevanje reprodukcioni materijalom ne srede, u sledećoj godini, kada svi pogoni budu završeni, nastaću velike teškoće u proizvodnji brojlera i jaja, u prvom redu zbog nedovoljnog i nepotpunog korišćenja izgrađenih kapaciteta farmi, što bi dovelo do velikih gubitaka. Na primer, ako se izgrađeni objekti budu koristili samo sa 50% kapaciteta, to bi značilo proizvodnju od samo 5 miliona brojlera i oko 500 hiljada nosilja, a aproksimativni gubici koji bi nastali zbog nepotpunog korišćenja izgrađenih kapaciteta prešli bi 1,1 milijardu din.

KRMNA BAZA. Najčešći uzrok niskoj produktivnosti i neotpornosti živine prema čitavom nizu oboljenja je nepravilna, deficitarna i neracionalna ishrana. Pravilna ishrana živine, koja zajedno sa ostalim faktorima obezbeđuje visoku proizvodnju, u dosadašnjoj praksi nije dovoljno korišćena, jer nisu postojali osnovni uslovi za kvalitetnu proizvodnju hrane. U hrani najčešće nedostaju animalne belančevine, vitamini i mineralne materije, ili je njihov odnos vrlo varijabilan, što hranu čini nedovoljno ili potpuno neizbalansirano. Uzroci takvog stanja su: nedovoljan broj fabrika za proizvodnju kompletnih krmnih smesa, velika deficitarnost pojedinih komponenta koje ulaze u sastav proizvedene hrane, nepravilno korišćenje raspoloživih sirovina i njihova visoka cena, kao i loša i nedovoljna opremljenost pogona za ovu proizvodnju.

* Nosilje za proizvodnju konzumnih jaja.

Najkritičnije elemente u ishrani živine predstavljaju belančevinasta hraniva biljnog i životinjskog porekla. Pošto domaća proizvodnja nije u mogućnosti da obezbedi potrebne količine ovih hraniva, ona se uvoze, a naročito sojina i arašidova sačma i riblje brašno, kao i vitamini i antibiotici. Međutim, pošto dosad na društvenom sektoru nije postojala organizovana proizvodnja živine u većem obimu, prilikom distribucije uvezenih hraniva često su izostavljane pojedine živinarske farme čije su potrebe, u odnosu na farme svinja, bile neznatne, ilisu veoma neredovno snabdevane, što je imalo negativne posledice na efekte u proizvodnji.

S obzirom na prinose ratarskih kultura, a naročito žitarica, kao i na to da se u sledećoj godini očekuje početak rada većeg broja novih mešaošna stočne hrane i više fabrika za izradu premiksa i superkoncentrata, i uz pretpostavku da će se blagovremeno obezbediti proteinska hrana iz uvoza, očekuje se da ubuduće neće biti teškoća u snabdevanju hranom.

PRERADA. Zbog ekstenzivnog načina uzgoja živine i njenog većeg priliva za klanje samo u toku nekoliko meseci (od sredine septembra do kraja decembra), klanice za živinu rade često kampanjski, uz angažovanje sezonske radne snage. Od ukupne godišnje proizvodnje živinskog mesa u klanicama, na prvi kvartal otpada 8%, na drugi 4%, na treći 17%, a na četvrti 71%, što znači da se kapaciteti ovih klanica u potpunosti koriste samo u četvrtom kvartalu, dok su u ostalim kvartalima, zbog slabijeg priliva živine, pogoni nerentabilni.

Nedovoljno mehanizovana i netipizirana prerada takođe doprinosi neefikasnom korišćenju radne snage, što utiče na povećanje troškova prerade. Pored toga, slaba organizacija otkupa, transporta i otpreme finalnih proizvoda takođe povećava troškove. Tako, na primer, prema podacima Mesokombinata Velika Plana, troškovi dovoza živine sa udaljenosti veće od 70 km iznose:

— transport po 1 kg živine	20 din.
— prosečan gubitak na kvalitetu (prelazak iz više u nižu klasu)	10 din.
— kalo (3,5% do 10%)	9 din.

Ako se ovim troškovima dodaju troškovi prerade (oko 70 din.), ukupni troškovi klanja i obrade iznose oko 110 din. To praktično znači da jedan kilogram mesa brojlera, u uslovima prodajne cene farme-proizvođača brojlera od 380 din. i sa randmanom od 80%, košta oko 570 din.

Danas u zemlji postoji 26 klanica koje se bave klanjem i preradom živine. Njihov kapacitet sa radom u jednoj smeni iznosi oko 26 miliona komada brojlera, dok bi sa radom u dve smene iznosio 37 do 40 miliona, što prema sadašnjoj, a i prema očekivanoj proizvodnji u narednih nekoliko godina, može biti potpuno zadovoljavajuće. Međutim, zapaža se da se jedan broj farmi za proizvodnju brojlera ne oslanja na već postojeće kapacitete klanica za živinu, već nastoji da podigne nove pogone za preradu, iako su sadašnji iskorišćeni sa jedva 35%. Izgradnja novih još više bi otežala situaciju ranije podignutih kapaciteta i direktno bi uticala na dalji stalan porast troškova prerade.

KOOPERACIJA

Dosad su se pravom kooperacijom u proizvodnji živine bavile isključivo zemljoradničke zadruge, i to u veoma malom obimu. Poslednjih godina se čak oseća i izvestan pad proizvodnje u kooperaciji. (Tabela 9).

Do opadanja proizvodnje kroz kooperaciju došlo je uglavnom zbog neregulisanih odnosa između nosilaca kooperacije i kooperanata, a naročito zbog nepoštovanja ugovornih obaveza (isporuka, cene i dr.).

U poslednje vreme, pored zemljoradničkih zadruga, kao organizatori kooperativnih odnosa sa individualnim proizvođačima pojavljuju se i klanice za živinu i reprodukcioni centri.

TABELA 9 — PROIZVODNJA ŽIVINE U KOOPERACIJI 1960—1962.

	1960	1961	1962
Ukupno komada tona	216.355	150.677	134.291
Brojleri komada tona	205	351	255
Ostala živina komada tona	123.843	77.358	82.172
	122	77	7
	92.512	73.358	52.172
	387	274	178

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Privredna organizacija kao nosilac kooperativnih odnosa obezbeđuje individualnim proizvođačima: proizvodni materijal (jednodnevne piliće za tov brojlera odnosno nosilje za konzumna jaja), hranu (kompletu smesu ili superkoncentrat), veterinarsku zaštitu proizvodnih grla, stručnu pomoć (savetodavni servis) i sredstva za proizvodnju (namenjena nabavci opreme i adaptaciji građevinskih objekata za proizvodnju), dok je individualni proizvođač-kooperant obavezan da ostvari ugovorenu proizvodnju po unapred određenim tehnološkim normativima (mortalitet, utrošak hrane, i dr.) i da je pod ugovorenim uslovima (cena, količina, dinamika predaje) isporuči privrednoj organizaciji, tj. nosiocu kooperativnih odnosa.

U toku 1963. prišlo se širokom razvijanju kooperacije na bazi ovakvih međusobnih odnosa uz prethodno razrađene organizacione oblike saradnje, u zavisnosti od lokalnih uslova. Iz Opšteg investicionog fonda odobreno je nosiocima kooperacije (uglavnom zemljoradničkim zadrugama) preko 300 miliona din., čime će se kod individualnih proizvođača obezbediti proizvodnja 1,2 miliona brojlera i oko 2,8 miliona komada konzumnih jaja. Na osnovu ovogodišnjeg iskustva, predviđa se da se u sledećoj godini pride finansiranju još većeg obima proizvodnje u kooperaciji (5 miliona brojlera i oko 30 miliona konzumnih jaja).

Efekte ulaganja u kooperaciju. Zahvaljujući korišćenju znatnih rezervi, troškovi proizvodnje živine u kooperaciji na individualnim gazdinstvima znatno su niži u poređenju sa sadašnjom, još nerazvijenom industrijskom proizvodnjom na društvenom sektoru. Upoređenje troškova proizvodnje mesa živine i jaja u kooperaciji i na novopodignutim živinarskim farmama za isti obim proizvodnje, pokazuje da su ulaganja u kooperaciju mnogo efikasnija. Tako, na primer, za proizvodnju 300 hiljada komada brojlera godišnje u kooperaciji trebalo bi uložiti samo oko 32 miliona din. (bez obrtnih sredstava), i to za proizvodnju reprodukcionog materijala i potrebne adaptacije i opremu individualnim proizvođačima. Vrednost ovih ulaganja u odnosu na vrednost proizvodnje (136 miliona) stoji u srazmeri 1 : 4,26, tj. za svaki uloženi dinar realizacijom se postiže 4,26 din. Međutim, za isti obim u industrijskoj proizvodnji (na farmama) potrebno je uložiti oko 180 miliona din. (takođe bez obrtnih sredstava). Pored toga, prosečna cena koštanja 1 kg brojlera iznosi oko 370 din., prema 335 din. u kooperaciji, tako da vrednost ulaganja prema vrednosti proizvodnje (uz istu prodajnu cenu) stoji u srazmeri 1 : 1,31, tj. za 1 uloženi dinar dobija se skoro 3 din. manje nego u kooperaciji.

Prema tome, pravilno organizovana proizvodnja u kooperaciji sa individualnim proizvođačima dovodi ne samo do povećanog obima proizvodnje, već i do smanjenja proizvodnih troškova. Pored toga, na ovaj način se doprinosi racionalnom rešavanju problema neangažovane ili nedovoljno zaposlene radne snage na selu. Treba, međutim, naglasiti da prikazani odnosi efekata ulaganja u kooperaciju i u industrijsku proizvodnju svakako ne mogu imati trajnu vrednost, s obzirom na brz razvoj i otklanjanje mnogih subjektivnih slabosti kojima je opterećena sadašnja proizvodnja na farmama.

M. A.

AMBALAŽA

Usled porasta proizvodnje i potrošnje raznovrsnih roba u svim proizvodnim oblastima, u Jugoslaviji se poslednjih godina poklanja sve veća pažnja proizvodnji ambalaže i pakovanju, koji znatno zaostaju za razvojem privrede, a naročito industrije. Činjenica je da se velik broj proizvoda, počev od nekih najosnovnijih, uopšte ne pakuje, ili se često pakuje u nesavremenu i neekonomičnu ambalažu, što nerazmerno poskupljuje pakovani proizvod. Pored toga, struktura materijala za pakovanje nije racionalna. Drvo se, na primer, koristi u najvećem procentu kao sirovina za ambalažu, iako su mnoge zemlje, čak i one sa bogatijim šumskim fondom, odavno prešle na druge, racionalnije materijale. Ambalaža često ne odgovara ni potrebnim zahtevima koje treba da ispunjava po svojoj zaštitnoj ulozi i funkcionalnosti, niti uslovima transporta i higijene.

Ambalažom i problematikom pakovanja sistematski i u većem obimu ne bavi se nijedna naučnoistraživačka organizacija u zemlji. Današnje službe i republički biro za ambalažu (u sastavu Zavoda za unapređivanje trgovine), čije je osnivanje skorašnjeg datuma, mogu samo da doprinesu razvoju ambalaže, a ne i da sa uspehom rešavaju mnogobrojne probleme u ovoj oblasti. Ovo tim pre što službe i biro za ambalažu ne raspolažu ni dovoljnim sredstvima niti dovoljnim brojem stručnih kadrova.

UKUPNA

POTROŠNJA AMBALAŽE

Potrošnja svih vrsta ambalaže, izuzev drvene, u stalnom je porastu. Potrošnja drvene ambalaže opada zbog njene zamene drugim vrstama. Pored toga, u proizvodnji drvene ambalaže sve manje se koristi deficitarna građa četinaru i prelazi se na racionalniju upotrebu drveta mekih i tvrdih lišćara, kojeg ima u neograničenim količinama.

Najbrži porast potrošnje u 1963. u odnosu na 1959. ostvaren je kod plastične ambalaže (115,7%), a zatim kod papirne i kartonske (114,0%), metalne (81,3%), staklene (61,1%) i tekstilne ambalaže.¹ (Tabela 1.)

TABELA 1 — POTROŠNJA AMBALAŽE PO VRSTAMA
1959—1963.

Vrste ambalaže	Jedinica mere	1959	1961	1963 (procena)
Papirna i kartonska	t	56.600	76.700	121.160
Drvena	m ³	205.700	178.400	164.500
Metalna	t	30.500	43.550	55.300
Staklena	"	45.600	60.800	73.500
Tekstilna	"	12.700	13.633	18.000
Plastična	"	4.242	6.175	9.150

¹ S obzirom na velik broj ambalažnih proizvoda u više industrijskih grana delatnosti, ne postoje statistički podaci o proizvodnji i potrošnji svih vrsta ambalaže. Pored toga, ambalažu proizvodi i velik broj poljoprivrednih, trgovinskih i zanatskih preduzeća, bilo za svoje potrebe, bilo za druge korisnike. Stoga su za ovu informaciju korišćeni raspoloživi statistički podaci koji se objavljuju u Statističkom biltenu »Industrija« Saveznog zavoda za statistiku, kao i neobjavljeni podaci Saveznog zavoda za statistiku za neke vrste ambalaže. Korišćene su takođe i procene pojedinih republičkih biroa za ambalažu koji su izučavali pitanja proizvodnje, potrošnje i potreba ambalaže.

Sredeni podaci o potrošnji ambalaže, na bazi istih izvora, korišćeni su u studiji »Industrija pakovanja« Instituta za ekonomiku industrije, Beograd, 1963 (neobjavljeno).

Struktura potrošnje ambalaže je nepovoljna: na primer, drvena ambalaža je u ukupnoj potrošnji skoro pet puta više zastupljena nego što iznosi zapadnoevropski prosek (oko 27% prema oko 6%). Učešće papirne i kartonske ambalaže (oko 30%) u ukupnoj potrošnji takođe nije zadovoljavajuće, jer u razvijenim zemljama ova vrsta ambalaže preovlađuje (u 1962. učešće papirne ambalaže u potrošnji u Austriji iznosilo je 51%, u Zapadnoj Nemačkoj 50%, u SAD 41% itd.). Veoma je nisko učešće potrošnje savremene i racionalne plastične ambalaže (oko 2%), što je posledica nerazvijene sirovinke baze i nedostatka automatskih mašina za pakovanje.

Potrošnja ambalaže po stanovniku najveća je kod drvene ambalaže, za kojom dolaze papirna i kartonska, staklena i metalna ambalaža. (Tabela 2.)

TABELA 2 — POTROŠNJA AMBALAŽE PO STANOVNIKU
1959—1963.

Vrste ambalaže	(U kilogramima)			
	1959	1961	1963 (procena)	Indeks 1963 1959
Papirna i kartonska	3,107	4,068	6,355	204,5
Drvena (m ³)	0,011	0,010	0,009	81,8
Metalna	1,674	2,340	2,900	173,2
Tekstilna	0,697	0,733	0,944	135,4
Staklena	2,503	3,267	3,855	154,0
Plastična	0,233	0,332	0,480	206,0

Potrošnja po stanovniku, naročito plastične, papirne i metalne ambalaže, zaostaje u odnosu na potrošnju u razvijenim zemljama.

PAPIRNA I KARTONSKA AMBALAŽA. Potrošnja papirne ambalaže beleži velik porast zbog naglog porasta proizvodnje ambalažnih papira u novopodignutim kapacitetima za proizvodnju ambalaže, kao i zbog sve veće preorijentacije sa klasičnih vrsta ambalaže (drvene i tekstilne) na savremenu papirnu ambalažu. Proizvodnja svih vrsta sirovina za papirnu i kartonsku ambalažu (natron papir, omotni ambalažni papiri, kartoni, lepenka, valovita lepenka, celofan, i dr.) povećana je od 71.285 tona u 1957. na 175.960 tona u 1962. ili za oko dva i po puta. Zbog nedovoljno razvijenih kapaciteta, proizvodnja celofana zaostaje u odnosu na potrebe (u 1962. proizvedene su svega 762 tone). Proizvodnja hromo-kartona, natron papira i specijalnih papira, usled ograničenih kapaciteta, takođe ne zadovoljava potrebe tržišta.

Na usporenu potrošnju papirne i kartonske ambalaže utiču i visoke cene sirovina (visoke stope poreza na promet), kao i nedostatak racionalnih automatskih mašina za proizvodnju ambalaže i za pakovanje u papirnu ambalažu.

Sadašnji kapaciteti za proizvodnju papirne ambalaže takođe su nedovoljni, ali se preduzimaju mere za njihovo znatno povećanje i modernizaciju. Naročito se oseća potreba za povećanjem kapaciteta za proizvodnju ambalaže od valovite lepenke i razne komercijalne ambalaže za potrebe trgovine po sistemu samousluge.

Razvoj proizvodnje papirne ambalaže još uvek zaostaje u odnosu na industrijski razvijene zemlje. U potrošnji papirne ambalaže po glavi stanovnika (oko 5 kg u 1962) Jugoslavija zauzima jedno od poslednjih mesta u Evropi (prosek potrošnje u Evropi iznosi oko 25 kg).

U strukturi potrošnje papirne i kartonske ambalaže najznačajnije mesto zauzima valovita lepenka (24,3% u 1963), a zatim natron vreće (21,9%), štampana ambalaža (16,4%), neštampana ambalaža (13,6%) i dr., dok je neznatno učešće kartonskih dozn i buradi (1,9%) i celofanske ambalaže (0,9%). (Tabela 3.)

Najveći potrošači papirne i kartonske ambalaže su prehrambena industrija, hemijska industrija, industrija nemetala, duvanska industrija i trgovina. (Tabela 4.)

TABELA 3 — POTROŠNJA PAPIRNE AMBALAŽE PO OSNOVNIM GRUPACIJAMA 1959—1963.

Grupacije ambalaže	1959	1961	(U tonama)	
			1963 (procena)	Indeks 1963 1959
Ukupno	56.600	76.700	121.160	214
Valovita lepenka	4.200	14.320	29.470	701
Natron vreće	22.620	21.070	26.550	117
Štampana ambalaža	9.600	12.650	19.890	207
Neštampana ambalaža	6.500	10.750	16.550	255
Kese i kesice	7.870	8.400	12.500	159
Omotni papiri	4.920	7.850	12.700	258
Kartonske dozne i burad	600	1.000	2.350	392
Celofanska ambalaža	290	660	1.150	396

TABELA 4 — POTROŠNJA PAPIRNE AMBALAŽE PO KORISNICIMA 1959—1963.

Grana ili oblast	1959	1961	1963 (procena)	Indeks 1963 1959	Struktura potrošnje u %
Ukupno	56.600	76.700	121.160	214	100,0
Prehrambena industrija	10.650	15.550	23.800	223	19,6
Hemijska "	10.890	14.600	23.750	218	19,6
Industrija nemetala	10.050	13.300	16.200	161	13,4
Tekstilna industrija	2.200	3.700	8.100	368	6,7
Duvanska "	5.400	6.400	10.550	195	8,7
Metalna "	2.300	3.550	6.300	274	5,2
Industrija kože i obuće	2.560	3.500	4.740	185	3,9
Elektroindustrija	1.000	2.100	5.800	580	4,8
Industrija papira	550	850	1.100	200	0,9
Drvena industrija	450	880	2.050	455	1,7
Industrija gume	500	950	1.350	270	1,1
Industrija građevinskog materijala	150	260	680	403	0,6
Proizvodi nafte	250	350	1.050	420	0,9
Trgovina	6.850	7.580	10.800	158	8,9
Ostali potrošači	2.800	3.230	4.880	174	4,0

Do velikog porasta potrošnje ambalaže od valovite lepenke došlo je zbog ekonomskih prednosti ove savremene ambalaže u odnosu na drvene sanduke, zatim zbog nedostatka rezane građe četinarara. Najveći potrošač ove vrste ambalaže je prehrambena industrija (u 1961. potrošnja je iznosila 5.000, a u 1963. procenjuje se na 8.500 tona), a zatim hemijska industrija (3.800 u 1961. prema 5.600 tona u 1963), tekstilna industrija (1.400 u 1961. prema 2.500 tona u 1963), elektroindustrija, industrija nemetala, metalna industrija, industrija duvana i drugi potrošači.

Brza preorijentacija sa klasičnih drvenih sanduka na savremene i ekonomičnije kutije od valovite lepenke omogućuje postizanje velikih ušteda na sirovinama, transportnim troškovima i troškovima pakovanja uopšte.

Dosadašnja potrošnja natron vreća ograničavana je nedovoljnom proizvodnjom natron papira, koji se povremeno nabavljao i iz uvoza, kao i orijentacijom na transport cementa i đubriva u rinfuznom stanju. Veća proizvodnja natron papira posle puštanja u pogon kapaciteta koji su u izgradnji, kao i znatno povećan promet veštačkih đubriva, cementa i raznih zrnastih i praškastih proizvoda omogućuje znatno veći porast potrošnje u sledećim godinama.

Najveći potrošači natron vreća u 1961. bili su industrija nemetala, pretežno cementa (51,4% u 1961. i 49,0% u 1963) i hemijska industrija (31,6% prema 32,6%). Korisnici ove vrste ambalaže bili su i prehrambena industrija (šećer i drugi artikli), industrija nafte (čad) i drugi.

Potrošnja štampane ambalaže od kartona i lepenke porasla je u 1963. za preko dva puta. Najveći

potrošači bili su prehrambena industrija (41,3% u 1963), duvanska industrija (27,1%) i hemijska industrija (13,6%). Ostali potrošači su tekstilna industrija, elektroindustrija, metalna industrija i drvena industrija.

Potrošnja neštampane ambalaže od kartona i lepenke u 1963. veća je za preko 2,5 puta u odnosu na 1959. Najveći potrošači su metalna industrija (23,6% u 1963), hemijska industrija (21,8%), industrija kože i obuće (18,1%) i prehrambena industrija (17,5%). Pošto se savremena privreda sve više orijentiše na štampanu ambalažu, ne očekuje se znatniji porast potrošnje neštampane ambalaže od kartona i lepenke.

Najveći potrošač kesa i kesica je trgovina, koja iste izrađuje uglavnom u svojim pogonima, a zatim dolaze prehrambena i hemijska industrija.

Potrošnja omotnih papira štampanih i neštampanih takođe raste iz godine u godinu. Do ovog porasta došlo je usled porasta proizvodnje ovih papira, porasta standarda i zabrane pakovanja namirnica u novinski papir.

Potrošnja kartonskih doznica i buradi je relativno niska i ograničena je isključivo mogućnostima proizvodnje.

Potrebe za celofanskom ambalažom, naročito za pakovanje prehrambenih proizvoda, duvana, proizvoda tekstilne, hemijske i drugih industrija veoma su velike, ali je potrošnja takođe ograničena proizvodnjom celofana. Potrošnja će se, međutim, povećavati uporedo sa razvojem proizvodnje celofana u kapacitetima koji su u izgradnji, zatim usled sve bržeg prelaska na savremenu trgovinu po sistemu samousluge, kao i usled uvođenja automatskog pakovanja. Pored toga, povećanju potrošnje doprineće i mogućnosti kombinovanja celofana sa drugim ambalažnim materijalima.

DRVENA AMBALAŽA. Potrošnja drvene ambalaže bila je u porastu u periodu 1957—1960 (za oko 14%), ali je u periodu 1961—1963. u opadanju — zbog preorijentacije potrošača sa klasičnih i neracionalnih drvenih sanduka na savremene i racionalne kutije od valovite lepenke i na laku i ekonomičnu ambalažu od ljuštenih i sečenih lišćara, što je pozitivna tendencija u izmeni strukture ambalaže. (Tabela 5.)

TABELA 5 — POTROŠNJA DRVENE AMBALAŽE 1959—1963.

Vrste ambalaže	1959	1961	(U m ³)	
			1963 (procena)	Indeks 1963 1959
Ukupno	205.700	178.400	164.500	80,0
Drveni sanduci	191.800	166.300	154.500	80,6
Drvena burad	13.900	12.100	10.000	71,9

Potrebe tržišta za savremenom i racionalnom ambalažom od ljuštenih i sečenih lišćara veoma su velike. Za pakovanje industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, naročito voća i povrća i to kako za potrebe domaćeg tržišta, tako i za izvoz, ova vrsta ambalaže je veoma racionalna.

Izvoz drvene ambalaže je u porastu, ali ne u dovoljnoj meri da bi se raspoloživi proizvodni kapaciteti potpuno koristili. Očekuje se znatno veći izvoz ambalaže od drveta mekog lišćara (topole, vrbe i dr.).

Potrošnja drvenih buradi nalazi se poslednjih godina u stalnom opadanju. Ukupan pad potrošnje u periodu 1957—1963. iznosio je 29,6%, ili prosečno godišnje 5,7%. Do opadanja potrošnje buradi došlo je usled preorijentacije u transportu tečnosti na tankere, cevovode i plastičnu ambalažu, kao i usled sve većeg pakovanja tečnosti u komercijalnu ambalažu.

Prilikom posmatranja sadašnje i perspektivne potrošnje drvene ambalaže treba uzeti u obzir *strukturu potrošnje* prema sirovinama od kojih je ova ambalaža izrađena. (Tabela 6).

TABELA 6 — PROIZVODNJA DRVENE AMBALAŽE PREMA VRSTI SIROVINA 1959—1963.

Vrste ambalaže	1959	1961	1963 (procena)	Indeks
				1963 1959
Ukupno	205.700	178.400	164.500	80
Sanduci				
Rezana građa četinarsa	173.300	142.800	115.500	67
Ljuštena i sečena bukovina	10.000	11.000	15.000	150
Ljušteni i sečeni meki lišćari	8.500	12.500	24.000	282
Burad				
Hrastova burad	5.400	3.400	3.100	57
Ostala burad	8.500	8.700	6.900	81

Najveći potrošači drvene ambalaže su: prehrambena industrija (npr. u 1959. učestvovala u ukupnoj potrošnji sa 15,7%), tekstilna industrija (14,0%), hemijska (13,3%) i metalna industrija (13,1%), a izvesne količine su i izveze.

Učešće u potrošnji se po godinama menja, naročito kod prehrambene i elektroindustrije, koje sve više prelaze na ekonomičniju ambalažu, naročito od valovite lepenke, kao i na lakše i jeftinije vrste drvene ambalaže.

METALNA AMBALAŽA. Metalna ambalaža obuhvata vrlo širok asortiman grupacija i tipova, počev od glomaznih metalnih kontenera pa do ambalaže od tankih aluminijumskih folija. Po materijalu od kojeg je izrađena, osnovne grupacije metalne ambalaže su: od belog lima, od crnog lima, od aluminijuma, od pocinkovanog lima, i od olova. U svakoj od ovih grupacija postoji velik broj vrsta i tipova ambalaže: konteneri, velika burad, kante, metalni sanduci, dozne, čelične boce, limenke za konzerve, sitne metalne kutije, razne tube, aluminijumske posude i folije, i dr.

Metalna ambalaža se upotrebljava uglavnom za pakovanje tečnosti i drugih proizvoda koji zahtevaju hermetička pakovanja odnosno sterilizaciju. Zbog otpornosti prema raznim uticajima i načinima manipulacije i transporta, ova ambalaža je, i pored velike težine i visokih cena, još uvek nezamenljiva za pakovanje niza proizvoda. U poslednje vreme plastična i oplemenjena papirna ambalaža u izvesnim slučajevima zamenjuju skupu metalnu ambalažu, ali to ne utiče bitno na razvoj potrošnje metalne ambalaže.

Velik porast potrošnje metalne ambalaže svih grupacija, izuzev olovne, do kojeg je došlo u periodu 1959—1963, u skladu je sa porastom proizvodnje industrijskih artikala koji se pakuju u limenu ambalažu, a naročito kod prehrambene i hemijske industrije, koje su glavni potrošači. Potrošnja olovne ambalaže je u opadanju zbog njene neracionalnosti i toksičnosti. Nju sve više zamenjuje aluminijumska ambalaža. (Tabela 7.)

TABELA 7 — POTROŠNJA METALNE AMBALAŽE 1959—1963.

Vrste ambalaže	1959	1961	1963 (procena)	Indeks
				1963 1959
Ukupno	30.500	43.550	55.300	181
Ambalaža od belog lima	12.187	19.420	25.450	209
Ambalaža od crnog lima	15.065	16.230	20.230	134
Ambalaža od aluminijuma	270	390	620	230
Ambalaža od pocinkovanog lima	750	1.960	2.610	348
Olovna ambalaža	255	420	570	224
Ostale metalne ambalaže	1.473	4.130	5.820	395

U strukturi ukupne potrošnje ambalaže metalna ambalaža učestvuje sa oko 18%, što približno odgovara učešću u strukturi potrošnje u drugim evropskim zemljama (18%—24%). Međutim, potrošnja po glavi stanovnika, koja je u 1961. iznosila 2,3 kg, znatno je ispod evropskog proseka (6,8 kg). Relativno niska potrošnja metalne ambalaže u odnosu na evropski proseka, posledica je nedovoljno razvijene sirovinke baze i visokih cena ove ambalaže. Naročito je niska potrošnja aluminijumske ambalaže mada ona, zbog svoje lakoće i lepog izgleda, ima niz prednosti nad ambalažom od belog lima, a pored toga proizvodi se iz domaćih sirovina.

Potrošnja metalne ambalaže po korisnicima pokazuje stalan porast, koji odgovara razvoju proizvodnje u odnosnim industrijama. (Tabela 8.)

TABELA 8 — POTROŠNJA METALNE AMBALAŽE PO KORISNICIMA 1959—1963.

Osnovni korisnici	1959	1961	1963 (procena)	Indeks
				1963 1959
Ukupno	30.500	43.550	55.300	181
Prehrambena industrija	14.300	19.720	24.300	170
Hemijska industrija	10.600	17.650	18.200	172
Industrija nafte	3.530	4.820	6.100	173
Industrija nemetala	1.200	1.400	1.800	150
Ostali potrošači	870	2.960	4.900	563

Najveće količine metalne ambalaže troši prehrambena industrija, koja upotrebljava pretežno ambalažu od belog lima. U 1961. na ambalažu od belog lima otpadalo je 17.071 tona, ili 86,5% od ukupne potrošnje ambalaže u ovoj industriji.

Najveće količine ambalaže od belog lima troše se za pakovanje preradevina od mesa, zatim preradevina od ribe, i najzad u preradi voća i povrća. Znatno manje količine troše se za pakovanje bombona, motornih ulja i raznih kozmetičkih proizvoda.

Potrošnja ambalaže od hladno valjanih traka zavisi od razvoja hemijske industrije, a naročito od proizvodnje artikala koji zahtevaju pakovanje u takvu vrstu ambalaže, kao što su: firniši, uljane boje, štamparske i ostale boje, lakovi, emaili i glazure za potrebe metalne industrije i dr. Proizvodnja ovih artikala povećana je od 11.300 u 1952. na 34.500 tona u 1962, ili za 205%. Dalji razvoj privrede zahtevaće još brži rast ove proizvodnje a time i brži rast industrije odgovarajuće ambalaže. Ambalaža od hladno valjanih traka delimično se zamenjuje ambalažom od belog lima, a za neke proizvode i ambalažom od plastičnih masa.

Brz razvoj industrije nafte, hemijske industrije, industrije gume i drugih grana koje su potrošači ambalaže, zahtevaće takođe odgovarajući porast proizvodnje obične limene ambalaže (bačvi, kanti, limenki), s tim što će se i ona delimično zamenjivati ambalažom od plastičnih masa. Naročito brz porast očekuje se kod proizvodnje i prerade nafte, što će zahtevati i daleko veću upotrebu limenih buradi. Potrošači limene ambalaže biće u sve većoj meri i industrija sode, industrija karbida, industrija bitumena, industrija raznih sirupa, i dr.

Aluminijumska ambalaža (tube, poklopci i aluminijumske folije) nailazi na sve veću primenu. Potrebe za aluminijumskim tubama naročito su velike u prehrambenoj industriji i industriji kozmetičkih proizvoda. Pored toga, postoje i velike mogućnosti za njihov izvoz (u 1961. izvezeno je tuba za 183,0 miliona deviznih din.). Drugi važan artikal iz grupe aluminijumske ambalaže čine poklopci za zatvaranje staklenki u konzervnoj industriji. Poklopci tipa »Omnia« već se proizvode u zemlji, a vrše se pokušaji i za proizvodnju tzv. »Pan« poklopaca po inostranoj licenci.

Za dalji razvoj proizvodnje aluminijumske ambalaže važna je činjenica da tržište sve više traži neke proizvode pakovane u aluminijumske folije (smrznuta i gotova jela, konzerve supe, pudinzi i dr.).

Sirovinska baza za proizvodnju metalne ambalaže nije dovoljno razvijena, zbog čega se uvoze veće količine kvalitetnih limova, naročito belog lima, hladno valjanih traka i tankih limova.

STAKLENA AMBALAŽA. Potrošnja staklene ambalaže je u celom proteklom periodu rasla, jer se proizvodnja bazira na domaćim sirovinama. Pored toga, kapaciteti za proizvodnju su relativno razvijeni, a neki od njih i savremeno opremljeni. Ova ambalaža uživa i regres pri upotrebi za pakovanje konzervi voća i povrća.

Ukupna potrošnja staklene ambalaže iznosila je u 1959. godini 45.600 tona, u 1961. godini 60.800 tona a u 1963. prema proceni, iznosiće 73.500 tona, ili za 134% više nego u 1957. Izvoz šupljeg stakla, uglavnom ambalažnog, povećan je od 2.479 tona u 1957. na 4.387 tona u 1962, ili za 77%.

Na razvoj potrošnje utiče u prvom redu veoma brz razvoj industrija koje su potrošači ove ambalaže, naročito prehrambene i hemijske. Modernizacija trgovine otvaranjem sve većeg broja radnji sa samousluživanjem, robnih kuća i specijalizovanih prodavnica, takođe je doprinela razvoju potrošnje staklene ambalaže (pakovanje ulja, piva, mleka, mineralne vode, alkoholnih i bezalkoholnih pića, voćnih sokova, i dr.).

Najveće količine staklene ambalaže troše se u *prehrambenoj industriji*: za pakovanje ulja, piva, preradevina od voća i povrća, bezalkoholnih pića i voćnih sokova, mleka, alkoholnih pića, medicinskih, farmaceutskih i kozmetičkih proizvoda, i dr.

Jestivo ulje se isporučuje u buradima i staklenim bocama, ali se fabrike sve više orijentišu na pakovanje u boce. Proizvodnja jestivih ulja iznosila je u 1962. godini 73.342 tone, što je za 2,2 puta više nego u 1957.

Pakovanje piva takođe zahteva sve veće količine pivskih boca. Računa se da se u flaše pakuje oko 50% proizvodnje (rezultati ankete Biroa za ambalažu iz Zagreba kod 12 pivara u zemlji). Proizvodnja piva iznosila je u 1962. godini 1.787 hiljada litara, ili za 71,5% više nego u 1957.

Industrija konzervi voća i povrća je takođe veliki potrošač staklene ambalaže. Ukupna proizvodnja raznih proizvoda u ovoj industriji iznosila je u 1962. godini 71.222 tone, ili za preko 2,5 puta više nego u 1957. Sa proširivanjem asortimana proizvodnje u industriji konzervi voća i povrća (u ranijim godinama najveći deo ove proizvodnje sačinjavala je marmelada pakovana u drvenim sanducima), povećavala se i potrošnja staklene ambalaže. U 1959. ona je iznosila 1.208 tona, u 1960 — 3.924 tone, u 1961 — 5.460 tona, i u 1962 — 7.734 tone.

Brz razvoj industrije bezalkoholnih pića i voćnih sokova (proizvodnja samo veštačkih bezalkoholnih pića povećana je od 32.547 hl u 1958. na 135.084 hl u 1962, ili za 315%) uticao je i na odgovarajuće povećanje proizvodnje boca.

U mlekarstvu se takođe beleži velik porast potrošnje boca, jer se sve veće količine mleka pakuju i distribuiraju u bocama. U upotrebi su boce od 1 litra, mada tržište sve više traži mleko pakovano u boce od 0,5 l, koje su se u poslednje vreme u manjim količinama pojavile u nekim gradovima. Takođe raste potrošnja kiselog mleka i jogurta pakovanog u staklenu ambalažu.

Medicina, farmaceutska i kozmetička industrija su veliki potrošači sitne staklene ambalaže. Računa se da je u 1961. proizvedeno 13.975 tona ove ambalaže, što je uglavnom zadovoljilo potrebe.

Velike količine staklene ambalaže troše se i za pakovanje alkoholnih pića, mineralne vode i niza drugih tečnih proizvoda.

TEKSTILNA AMBALAŽA. Potrošnja tekstilne ambalaže u proteklom periodu je stagnirala zbog preorijentacije sa klasičnih jutanih na savremene papirne vreće. Ova preorijentacija će nesumnjivo uticati i na postepeno opadanje potreba za tekstilnom ambalažom na domaćem tržištu, u narednom periodu, utoliko pre što je sirovina od koje se ova ambalaža proizvodi uglavnom uvozna. Do najveće preorijentacije u pakovanju sa jutanih na papirne vreće dolazi kod proizvoda masovne potrošnje, kao što su cement, veštačko đubrivo, šećer, brašno, so i dr.

Održavanje dosadašnjeg nivoa potrošnje postiže se stalnim povećanjem izvoza, koji je već u 1962. dostigao oko 30% od ukupne proizvodnje. Povećanje izvoza predviđa se i u narednim godinama.

Tekstilna ambalaža troši se u celoj privredi, i to u vidu: jutanih tkanina, jutane konfekcije, kudelnih tkanina, kudeljne konfekcije, pamučne konfekcije i kudeljne užarije. Jutane i kudeljne tkanine upotrebljavaju se uglavnom za izradu bala za pakovanje tekstila, duvana, pamuka, vune, koža, linoleuma i dr. Jutana i kudeljna konfekcija obuhvata vreće za šećer, veštačka đubriva, cement, žitarice, povrće i voće, zatim razne cerade, pokrivače, kese, torbe i dr. Pamučnu konfekciju čine uglavnom džakovi za brašno, razne kese za pojedine prehrambene proizvode, i dr. Kudeljna užarija obuhvata razne kanape, gurtne, konce za šivenje, i dr. (Tabela 9.)

TABELA 9 — POTROŠNJA TEKSTILNE AMBALAŽE 1959—1962.

Vrste ambalaže	Jedinica mere	1959	1961	1962	Indeks 1962/1959
Jutane tkanine	000 m ²	16.194	15.205	26.772	165
Kudeljne tkanine	„	8.560	8.750	7.181	84
Kudeljna užarija	tona	1.705	1.979	2.005	117

Podaci: Procena Centra za ambalažu, Ljubljana.

Porast potrošnje ambalaže od jutanih tkanina u 1962. nije nastao zbog povećanja potražnje na domaćem tržištu, već isključivo zbog povećanja izvoza jutanih vreća i tkanina, koji je iznosio 2.077 tona, odnosno oko 30% od ukupne proizvodnje jutane ambalaže. Na izvoz tekstilne ambalaže uticao je i uvoz jutana vlakna, koji je u 1962. iznosio 11.132 tone.

Najveći potrošač tekstilne ambalaže je trgovina, na koju je u 1962. otpadalo 14,8% ukupne potrošnje, a za njom dolaze prehrambena industrija — sa 14,2%, poljoprivreda sa — 12,7%, izvoz — sa 11,5% učešća u ukupnoj potrošnji, i drugi potrošači.

S obzirom na dosadašnji razvoj potrošnje tekstilne ambalaže, očekuje se da će u narednom periodu doći skoro do potpune zamene tekstilne ambalaže papirnom, a delimično i plastičnom ambalažom, naročito za pakovanje žita, brašna, koncentrovane stočne hrane, šećera, amonijake sode, plavog kamena, povrća, skroba i dekstrina, semenske robe i niza drugih proizvoda. Međutim, unapređenjem proizvodnje tekstilne ambalaže i prelaskom sa klasičnih vrsta i formi džakova na savremene, oplemenjene, lake i jeftinije vrste, postoje izgledi da će se primena tekstilne ambalaže zadržati kod pakovanja nekih proizvoda. Ovo naročito važi za komercijalno pakovanje voća i povrća i nekih drugih poljoprivrednih proizvoda. Oplemenjivanjem tekstilne ambalaže putem plastifikacije, impregnacije, bojenja, kaširanja i dr. otklanjaju se njeni osnovni nedostaci, što pruža nove mogućnosti za njenu upotrebu. Naročito je potrebna preorijentacija u pakovanju voća i povrća sa klasičnih džakova na malu komercijalnu ambalažu od 1, 2, 5 i 10 kg, koja je veoma podesna za potrebe savremene trgovine po sistemu samousluge.

PLASTIČNA AMBALAŽA. Veliki porast potrošnje plastične ambalaže u posmatranom periodu uglavnom je rezultat niskog starta u 1957, kada je tek počela njena upotreba. U 1957. potrošnja je iznosila 1.810 tona, u 1959. godini 4.242 tone, u 1961. godini 6.175 tona, dok će u 1963. prema proceni, iznositi 9.150 tona. Međutim, učešće

plastične ambalaže u strukturi ukupne potrošnje ambalaže je i pored toga još uvek neznatno: u 1957. iznosilo je oko 0,50%, u 1959. oko 1%, a u 1962. oko 2%, dok evropski prosek iznosi 6%.

Zbog svoje ekonomičnosti plastična ambalaža je veoma perspektivna, utoliko više što će proizvodnja ove ambalaže već u 1963. raspolagati solidnom domaćom sirovinom bazom. Potrebe tržišta su velike, tako da jedino ostaje da se reši pitanje osvajanja domaće proizvodnje automatskih mašina za pakovanje, koje se sada ne uvoze u dovoljnim količinama.

U narednom periodu predviđa se i izgradnja postrojenja za proizvodnju plastičnih sudova za tečnosti, sokove i konzervnu industriju, koji bi delimično poslužili kao zamena skupljij i manje racionalnoj metalnoj i staklenoj ambalaži.

Prema procenama Biroa za ambalažu pri Zavodu za unapređivanje trgovine Srbije, najveći potrošač plastične ambalaže je hemijska industrija, koja je u 1962. učestvovala u ukupnoj potrošnji sa 39,5%, zatim prehrambena industrija — sa 23,6%, dok je učešće ostalih potrošača bilo znatno niže. (Tabela 10.)

TABELA 10 — POTROŠNJA PLASTIČNE AMBALAŽE PO KORISNICIMA 1959—1962.

Osnovni potrošači	1959	1961	1962	Indeks
				1962 1959
Ukupno	4.242	6.175	7.380	174
Hemijska industrija	1.562	2.350	2.920	187
Prehrambena industrija	884	1.400	1.740	197
Tekstilna industrija	349	425	530	152
Industrija duvana	300	360	400	133
Industrija nemetala	300	400	430	143
Metalna industrija	150	190	210	140
Trgovina	570	790	820	144
Zanatstvo	57	70	120	210
Ostali potrošači	170	190	210	123

PROBLEMI RAZVOJA

Dinamičan razvoj privrede, a naročito industrije, nije bio praćen odgovarajućim razvojem proizvodnje ambalaže i pakovanja. Pored toga, veoma brz razvoj ove privredne aktivnosti u svetu poslednjih godina, još više potencira njeno zaostajanje u Jugoslaviji.

Jedan od osnovnih problema je neusklađenost proizvodnje i potreba kod više vrsta ambalaže, a naročito kod metalne, drvene, papirne, kartonske i plastične ambalaže. Takođe nije usklađena proizvodnja mašina za pakovanje i pomoćnih sredstava.

Struktura potrošnje ambalaže je nepovoljna kako sa gledišta ekonomičnosti i racionalnosti ambalaže, tako i sa stanovišta utroška sirovina, troškova transporta, potreba tržišta, i dr. Nepovoljnost strukture ogleda se u visokoj potrošnji klasične i neekonomične drvene ambalaže u odnosu na kartonsku ambalažu, naročito ambalažu od valovite lepenke. S druge strane, učešće papirne i kartonske, a naročito plastične ambalaže, u ukupnoj potrošnji je u celini nisko. Takođe je još uvek visoko učešće tekstilne ambalaže, koju pretežno čine klasične jutane i kudeljne vreće.

Nedostatak sirovina za ambalažu, naročito za metalnu, papirnu i plastičnu, predstavlja još uvek smetnju za brzi i povoljniji razvoj pakovanja. Naročito je velik nedostatak belog lima, hladno valjanih traka i tankih crnih limova, zatim natron papira u gramaturama pogodnim za proizvodnju kvalitetne valovite lepenke, pergamin papira, raznih specijalnih omotnih i ambalažnih papira, hrom-kartona, celofana, i dr. Takođe nedostaju sirovine za plastičnu ambalažu, a povremeno i juta za proizvodnju tekstilne ambalaže, jer se ova sirovina u celosti uvozi.

Naučnoistraživački rad u vezi sa proizvodnjom ambalaže i pakovanjem nije razvijen. Takođe je nerazvijena standardizacija ambalaže, naročito papirne, kartonske, tekstilne i plastične.

Cene ambalaže i troškovi pakovanja, u odnosu na neke razvijene zemlje, visoko opterećuju cenu pakovanog proizvoda, što je posledica niza faktora, od kojih su najznačajniji nepovoljan izbor sirovina i pomoćnih materijala za odnosnu ambalažu, proizvodnja u malim serijama, nedovoljna mehanizacija proizvodnje, nerazvijena standardizacija, visoke cene sirovina zbog visokih poreskih opterećenja, i dr.

Ostale probleme čine zaostalost u razvoju unutrašnjeg transporta i skladištenja, nerazvijena automatizacija pakovanja, nedostatak stručnih kadrova, kao i još nerešeni organizacioni problemi u ovoj delatnosti.

Svim ovim problemima u poslednje vreme poklanja se sve veća pažnja, naročito posle formiranja Koordinacionog odbora za ambalažu pri Saveznoj privrednoj komori i biroa za ambalažu pri republičkim zavodima za unapređivanje trgovine. Poslednjih godina redovno izlaze i dva stručna časopisa koja tretiraju isključivo problematiku ambalaže, pakovanja, transporta i skladištenja. Pored toga, međunarodni sajmovi ambalaže koji se redovno održavaju, kao i izložbe ambalaže u okviru domaćih sajmova, okupljaju osnovne potrošače i privredne organizacije koje se bave proizvodnjom ambalaže, što sve povoljno utiče na razvoj ove privredne delatnosti.

J. R.

ISPRAVKA: u prethodnom troju »Jug. pregleda«, u informaciji »Investicije u posleratnom periodu«, na str. 302(108), drugi stubac, deseti red odozdo, umesto »po stalnim cenama« treba »po tekućim cenama«, a na str. 304(110), prvi stubac, deveti red odozdo, umesto reči »spolnju« treba »socijalnu«.

STRELJAŠTVO

Streljački savez Jugoslavije je sportska organizacija strelaca čiji je cilj da razvija streljački sport među najširim slojevima građana, a naročito među omladinom, da vaspitava svoje članstvo na tradicijama narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije, kao i da vodi brigu o razvijanju sportskog morala i ostalih pozitivnih osobina kod svojih članova, doprinoseći na taj način jačanju odbrambene moći zemlje. U ostvarivanju svojih zadataka Streljački savez Jugoslavije sarađuje i sa drugim sportskim i društveno-političkim organizacijama i Jugoslovenskom narodnom armijom.

NASTANAK I RAZVOJ. Streljaštvo je jedan od najstarijih i najmasovnijih sportova u Jugoslaviji. Najraniji podaci o organizovanom streljaštvu na području današnje Jugoslavije potiču iz druge polovine XVI veka. U hronici grada Celovca zapisano je da je 14. jula 1562. u Ljubljani održano streljaško takmičenje. Iz Slovenije potiče i prvi pisani streljački pravilnik, u kojem se kaže da je streljačka organizacija bila osnovana na načelu dobrovoljnosti.

Prvo streljačko društvo u Hrvatskoj osnovano je 1784. u Osijeku, pod imenom »Streljačka kompanija«. Dve godine kasnije, 1786. osnovano je »Prvo streljačko građansko društvo« u Zagrebu. Takođe je poznato da je u Slavonskoj Požezi 1871. osnovano »Građansko streljačko društvo« i da je u Karlovcu postojalo »Streljačko društvo« još početkom XIX veka (rasformirano 1809, i ponovo obnovljeno 1848).

Prva streljačka družina na teritoriji Srbije osnovana je, na inicijativu bivših ratnih veterana, 3. juna 1851. u Beogradu. Sve do 1880, kada su osnovane družine u Valjevu i Negotinu, to je bila jedina streljačka družina u Srbiji. Godine 1881. osnovane su družine i u gradovima Kragujevcu i Nišu, koji i danas spadaju u red najjačih streljačkih centara u zemlji. Time su stvoreni i uslovi za osnivanje prvog streljačkog saveza, koje je zabeleženo 1887. Do 1908. na teritoriji Srbije bilo je formirano 220 družina, a krajem 1909. bilo ih je gotovo četiri puta više — 843. Godine 1909. Streljački savez Srbije je u članju u Međunarodnu streljačku uniju, pa su se te godine strelci iz Srbije prvi put pojavili i na međunarodnim takmičenjima — u Londonu i Hamburgu.

Streljački savez Jugoslavije osnovan je 28. septembra 1924. i okupljao je sve streljačke družine u zemlji. Pred drugi svetski rat u Jugoslaviji su postojale 2.122 družine: u Srbiji 1.093, u Hrvatskoj 434, u Sloveniji 190, u Bosni i Hercegovini 99, u Makedoniji 185 i u Crnoj Gori 121.

RAZVOJ STRELJAŠTVA POSLE RATA. U posleratnom periodu materijalna osnova za razvoj streljaštva je znatno proširena, pa je raslo i interesovanje za ovaj sport, naročito posle uvođenja novih disciplina. Broj članova organizacija stalno se povećavao, pa je 4. aprila 1948. obnovljen i Streljački savez Jugoslavije.

U 1949. neposredno posle obnavljanja Streljačkog saveza Jugoslavije, u zemlji je bilo oko 1.000 streljačkih družina sa oko 70.000 strelaca. Četiri godine kasnije, u 1953, bilo je preko 2.100 družina sa preko 190.000 članova, a krajem 1962. preko 6.100 streljačkih družina sa preko 450.000 članova. (Tabela 1.)

Struktura članstva je veoma povoljna: preko 60% od ukupnog članstva čini omladina, pretežno srednjoškolska, a preko 27% pioniri. Naročito je značajno da na selu deluje 2.681 družina sa oko 175.000 strelaca, što pokazuje da je streljaštvo najmasovnija sportska grana na selu.

TABELA 1 — BROJ STRELJAČKIH ORGANIZACIJA I ČLANOVA PO REPUBLIKAMA KRAJEM 1962.

Republika	Broj družina	Broj članova
Jugoslavija	6.176	451.869
Bosna i Hercegovina	531	47.062
Crna Gora	311	17.294
Hrvatska	1.591	100.589
Makedonija	884	50.010
Slovenija	534	41.334
Srbija	2.325	195.580

Podaci: Dokumentacija Streljačkog saveza Jugoslavije.

ORGANIZACIJA
STRELJAČKOG SAVEZA JUGOSLAVIJE

Član streljačke organizacije može biti svaki građanin Jugoslavije. Odluku o prijemu u članstvo donosi osnovna streljačka organizacija.

Osnovna organizacija Streljačkog saveza Jugoslavije je *streljačka družina*, koja se osniva po teritorijalnom i proizvodnom principu, tj. u pojedinim mestima i radnim organizacijama. Osnivanju streljačke družine može se pristupiti samo ako postoje uslovi koji omogućavaju uspešno sprovođenje osnovnih ciljeva i zadataka Streljačkog saveza Jugoslavije, uključujući i pravilno i bezbedno rukovanje oružjem streljačke organizacije.

U većim mestima, u kojima deluje više družina, postoje *opštinski streljački odbori*, a na fakultetima i visokim školama mogu se stvarati *univerzitetski streljački odbori*, koji imaju isti status kao i opštinski odbori.

Streljačke organizacije na području sreza odnosno grada udružuju se preko svojih opštinskih streljačkih odbora u *sreske streljačke odbore*, a u gradovima sa više opština — u *gradske streljačke odbore*.

U pokrajinama i republikama stvaraju se *pokrajinski odbor* odnosno *streljački savez republike*, koji rukovode organizacijama na svojoj teritoriji.

Najviši organ *Streljačkog saveza Jugoslavije* je skupština. Skupština može biti redovna i vanredna. Redovna skupština sastaje se jedanput godišnje.

U periodu između dve skupštine zadatke Streljačkog saveza Jugoslavije izvršava *Izvršni odbor*, koji broji 15 članova. U Izvršni odbor ulazi najmanje po jedan predstavnik republičkih saveza. Izvršni odbor bira među svojim članovima predsednika, dva potpredsednika, generalnog sekretara i članove Sekretarijata, utvrđuje stalne komisije Saveza i imenuje njihove predsednike. Savez ima četiri stalne komisije: Organizaciono-kadrovsku, Stručnu, Materijalno-finansijsku i Propagandnu komisiju. Komisije su pomoćna tela i imaju savetodavni karakter.

Streljački savez Jugoslavije je član Jugoslovenskog saveza organizacija za fizičku kulturu (JSOFK) i Međunarodne streljačke unije (Union International de tir — UIT).

SISTEM TAKMIČENJA

U svim disciplinama, sistem takmičenja počinje od streljačke družine kao osnovne organizacije. Najpre se održavaju prvenstva družina, zatim opštinska, sreska odnosno gradska, pa pokrajinska, republička i državna prvenstva.

Na prvenstvu družine imaju pravo da učestvuju svi članovi. Na opštinskim prvenstvima učestvuju ekipe družina, a na sreskim — porednici sa opštinskih prvenstava. Na prvenstvima pokrajina, republika i na državnom prvenstvu učestvuju ekipe srezova koje na takmičenjima nižeg ranga postignu određene norme.

Takmičenja su ekipna i pojedinačna. Za pojedinačni plasman računa se i rezultat postignut prilikom gađanja za ekipu.

Prema proceni Streljačkog saveza Jugoslavije, svake godine održi se oko 10.000 zvaničnih i isto toliko prijateljskih i raznih drugih takmičenja. Na ovim takmičenjima učestvuje oko 80% članova streljačkih organizacija.

Prvenstva se održavaju u dva dela. Prvenstva u gađanju vazdušnom puškom za pionire i omladinu održavaju se svake godine u proleće, u okviru proslave Dana mladosti.

Prvenstva u takozvanim klasičnim disciplinama, za sve kategorije strelaca izuzev pionira, održavaju se krajem leta, kada su uslovi za streljačka takmičenja najpogodniji.

Dok su se u prvim posleratnim godinama strelci takmičili skoro isključivo vojničkom puškom i vojničkim pištoljem, poslednjih godina se sve više upotrebljavaju i vazdušna puška, malokalibarska puška serijske proizvodnje, malokalibarski pištolj serijske proizvodnje i oružje slobodnog izbora (specijalno pravljeno precizno oružje sa posebnim nišanskim spravama i neograničenom težinom okidanja, koje upotrebljavaju samo vrhunski strelci). Uvođenje vazdušne i malokalibarske puške omogućilo je postupnost u podizanju kvaliteta strelaca.

Obuka počinje sa gađanjem *vazdušnom puškom*. Pored pionira, koji se skoro isključivo takmiče ovim oružjem (izuzev pionira starijeg uzrasta, koji se mogu takmičiti i serijskom malokalibarskom puškom), sa vazdušnom puškom počinju obuku i omladinci, seniori i žene. Tek kada na zvaničnim takmičenjima postignu određene norme vazdušnom puškom, strelci stižu pravo da se takmiče malokalibarskom puškom serijske izrade. Pošto se vazdušnom puškom gađa samo iz stojećeg stava i na odstojanju od 10 metara, početnici se u ovoj disciplini upoznaju samo sa načinom nišanja i okidanja.

Gađanje *malokalibarskom puškom*, kao druga stepenica u obuci, pruža više mogućnosti za upoznavanje i usavršavanje streljačke veštine. Ovim oružjem gađa se na odstojanju od 50 do 100 metara, i to iz sva tri stava: stojećeg, klečećeg i ležećeg. Malokalibarskom puškom se najčešće takmiči u tri discipline: trostavu (gađa se iz sva tri stava sa po 20 metaka), »olimpijskom meču« (gađa se samo iz ležećeg stava sa 60 metaka) i u »engleskom meču« (gađa se takođe samo iz ležećeg stava ali sa 30 metaka na odstojanju od 50 i sa drugih 30 metaka na odstojanju od 100 metara u nešto veće mete).

Takmičari koji u trostavu malokalibarskom puškom postignu određenu normu, stižu pravo da se takmiče *vojničkom puškom*. U ovoj disciplini gađa se na odstojanju od 300 metara u metu čiji spoljni krug ima prečnik od 100 sm. Pošto je municija za ovo oružje dosta skupa, vojničkom puškom se gađa samo na zvaničnim takmičenjima.

Ovakva selekcija takmičenja znatno je uticala na poboljšanje kvaliteta strelaca, a zahvaljujući postupnosti u obuci rezultati u svim disciplinama znatno su poboljšani.

Iz redova najtalentovanijih i najboljih strelaca u gađanju malokalibarskom i vojničkom puškom regrutuju se članovi državne reprezentacije i za discipline *oružja slobodnog izbora*. To su čisto sportske discipline, koje se nalaze na programima svetskih i evropskih šampionata i olimpijskih igara. Na svetskim i evropskim prvenstvima gađa se i vojničkom puškom i vojničkim pištoljem, dok se na olimpijskim igrama takmiči samo oružjem slobodnog izbora. Jugoslovenski strelci su tek u posleratnim godinama počeli intenzivnije da upražnjavaju discipline oružja slobodnog izbora, koje se u zemlji ne proizvodi i dosta je skupo, usled čega i nema mogućnosti da se veći broj strelaca takmiči tom vrstom oružja.

U Jugoslaviji se u streljačkom sportu neguju uglavnom klasične discipline, dok lovno streljaštvo, izuzev, donekle, gađanja glinenih golubova, gotovo i ne postoji.

TRENERI I INSTRUKTORI

O aktivnosti strelaca brinu se treneri i instruktore. To su mahom iskusniji strelci koji su završili kraće kurseve za streljačke instruktore ili trenere. Veći broj kurseva za instruktore u trajanju od 7 dana organizovali su republički streljački

savezi i sreski, opštinski i gradski streljački odbori. Na ovim kursovima oni su stekli zvanje instruktora III razreda.

Streljački savez Jugoslavije dosad je organizovao tri savezna kursa za instruktore II razreda u trajanju od po 30 dana.

Smatra se da u čitavoj zemlji ima preko 5.000 instruktora III i oko 100 instruktora II razreda. To su uglavnom amaterski radnici u streljačkom sportu. Dosad nije bilo mogućnosti za školovanje instruktora I razreda i školovanje trenera. Streljački savez Jugoslavije preduzima mere da se pri Saveznoj trenersko-prednjačkoj školi osnuje katedra za streljačke trenere i instruktore I razreda.

MATERIJALNI USLOVI I SREDSTVA

Poslednjih godina su pojačani naponi da se što većem broju članova omoguće sistematski treninzi i takmičenja. Zbog toga su uvedene nove discipline i nova oružja, koja omogućavaju postupnost u radu.

Streljačke organizacije u čitavoj zemlji raspolažu sa 67.639 vazdušnih i 15.492 malokalibarske puške, kao i sa 1.970 malokalibarskih pištolja. Pored toga, u organizacijama se nalazi i velik broj pušaka kalibra 7,9 mm. Godišnje se u streljačkim drušinama potroši više desetina miliona dijabolo kuglica za takmičenje vazdušnom puškom i oko 15 miliona malokalibarskih metaka. Znatno manje municije troši se za oružje kalibra 7,9 mm, jer je prilično skupa i ne omogućava masovnu upotrebu.

Vazdušne i malokalibarske puške i municija za njih proizvode se u zemlji, i to svake godine sve kvalitetnije, dok se oružje slobodnog izbora uvozi i veoma je skupo, pa se zato i ne upotrebljava u većoj meri. Njega dobijaju samo najkvalitetniji strelci.

Osnovne streljačke organizacije dobijaju municiju i oružje po normativima koje je propisao Streljački savez Jugoslavije. Jedna vazdušna puška dolazi na 10 strelaca, jedna malokalibarska na 20, a jedna puška kalibra 7,9 mm na 30 strelaca. Jedan malokalibarski pištolj dolazi na 100 strelaca.

Prema evidenciji Streljačkog saveza Jugoslavije, u čitavoj zemlji postoji oko 4.000 objekata na kojima se odvijaju takmičenja. Najviše ima strelišta za vazdušnu i malokalibarsku pušku, dok su u najmanjem broju strelišta za gađanje na odstojanju od 300 metara.

Pored uređenih, u seoskim drušinama koriste se i improvizovana strelišta (prirodni tereni pogodni za gađanje).

IZDAVAČKA DELATNOST

Za propagiranje streljačkog sporta i za stručnu pomoć organizacijama, Streljački savez Jugoslavije razvio je i izdavačku delatnost. Savez izdaje 15-dnevni stručno-informativni list »Strelac« u tiražu od 10.000 primeraka, koji spada u red najstarijih sportskih listova u zemlji (sa prekidima u toku ratova neprekidno izlazi od 1. januara 1889).

Savez izdaje i svoju ediciju »Streljačka biblioteka«. Dosad je odštampano preko 60.000 primeraka raznih stručnih brošura i knjiga, kao i pravila i uputstava za rad streljačkih organizacija.

DRŽAVNA PRVENSTVA

Od 1946. naovamo državna prvenstva, koja obuhvataju najjače ekipe strelaca u zemlji, održavaju se redovno svake godine.

Na ovogodišnjem državnom prvenstvu seniora postignuta su dva nova rekorda u takmičenju malokalibarskim pištoljem slobodnog izbora i pištoljem »Drulov«. Pored toga, izjednačen je jugoslovenski rekord u gađanju standardnom malokalibarskom puškom.

Na prvenstvu za žene ekipa opštine Centar iz Sarajeva takođe je postavila nov jugoslovenski rekord u gađanju standardnom malokalibarskom puškom 3×20 metaka. (Tabela 2.)

TABELA 2 — PRVACI JUGOSLAVIJE U STRELJAŠTVU 1963.

Disciplina	Ekipno	Rezultat (krugova)	Pojedinačno	Rezultat (krugova)
<i>M u š k a r c i</i>				
Vojnička puška — »Titova meta«	Opština Vič — Ljubljana	1.961	Slaviša Drinčić, Beograd	515
Malokalibarska puška slobodnog izbora — 3×40 metaka	Opština Niš	4.328	Slobodan Favrić, Beograd	1.112
Malokalibarska puška slobodnog izbora — »olimpijski meč«	Opština Niš	2.266	Esad Dulić, Sarajevo	577
Malokalibarski pištolj slobodnog izbora	Ekipno takmičenje nije održano		Franjo Stiglic, Zagreb	599
Pištola »Drulov«	Opština Osijek	1.986	Ilija Ničić, Niš	525
Standardna malokalibarska puška	Univerzitet Beograd	2.022	Alemko Vučković, Zagreb	524
Puška slobodnog izbora velikog kalibra — 3×40 metaka	Ekipno takmičenje nije održano		Nemanja Marković, Beograd	1.090
<i>Ž e n e</i>				
Standardna malokalibarska puška — 3×20 metaka	Univerzitet Beograd	1.915	Magda Herold, Beograd	499
Malokalibarska puška slobodnog izbora — »olimpijski meč«	Opština Centar — Zagreb	2.241	Alemka Belašković, Zagreb	577
Malokalibarska puška slobodnog izbora — 3×30 metaka	Opština Centar — Zagreb	3.278	Magda Herold, Beograd	853
<i>J u n i o r i</i>				
Standardna malokalibarska puška — 3×20 metaka	Opština Centar — Sarajevo	2.005	Milun Milanović, Kragujevac	520
Malokalibarska puška slobodnog izbora — »olimpijski meč«	Opština Centar — Sarajevo	2.276	Reno Ostojić, Zagreb	574
Malokalibarska puška slobodnog izbora — 3×30 metaka	Opština Centar — Sarajevo	3.237	Amir Dautović, Sarajevo	828
<i>G a d a n j e g l i n e n i h g o l u b o v a</i>				
Gađanje glinenih golubova (pogodaka)	SR Hrvatska	357	Jože Zadnikar, Ljubljana	96

Podaci: Dokumentacija Streljačkog saveza Jugoslavije.

NACIONALNI REKORDI

Nacionalni rekordi vode se u 29 disciplina.¹ U toku poslednjih godina njihov prosek je poboljšan u svim disciplinama. Tako je, na primer, pojedinačni rekord u gađanju vojničkom puškom domaće proizvodnje u 1962. poboljšan za 58 krugova u odnosu na 1952, a prosek ekipe za 51 krug, vojničkom puškom strane proizvodnje za 31 odnosno 24 kruga, i puškom velikog kalibra slobodnog izbora za 37 odnosno 35 krugova. U pojedinačnom takmičenju malokalibarskom puškom slobodnog izbora u 1962. rezultat je po broju krugova isti kao i pre 10 godina, ali je daleko vredniji zbog toga što je postignut na reduciranoj (manjoj) meti. Ekipni rekord je, i pored smanjenja meta, u proseku poboljšan za 9 krugova.

Jugoslovenski rekordi su po svojoj vrednosti ravni najboljim evropskim rekordima. (Tabela 3.)

TABELA 3 — NACIONALNI REKORDI U STRELJAŠTVU POSTIGNUTI DO 30. IX 1963.

Disciplina	Rekorder	Rezultat (krugova)	Mesto	Godina
<i>Malokalibarska puška slobodnog izbora — seniori</i>				
Stojeći stav	Vladimir Grozdanović	371	Moskva	1961
Klečeći stav	Branislav Lončar	388	Zagreb	1962
Ležeći stav	Slobodan Paunović	397	Zagreb	1962
Sva tri stava (3×40 metaka)				
Pojedinačno	Vladimir Grozdanović	1.144	Beograd	1963
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	4.519	Zagreb	1962
<i>Malokalibarska puška slobodnog izbora — žene</i>				
Sva tri stava (3×30 metaka)				
Pojedinačno	Nada Dozet-Drakulić	854	Kragujevac	1961
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	3.317	Sofija	1962
<i>Malokalibarska puška slobodnog izbora — omladinci</i>				
Sva tri stava (3×30 metaka)				
Pojedinačno	Branislav Lončar	848	Moskva	1958
Ekipno	Srbija	3.223	Skopje	1960

Disciplina	Rekorder	Rezultat (krugova)	Mesto	Godina
<i>»Olimpijski meč« — seniori</i>				
Pojedinačno	Branislav Lončar	595	Venecija	1961
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	2.334	Sofija	1962
<i>»Olimpijski meč« — žene</i>				
Pojedinačno	Nada Dozet-Drakulić	593	Zagreb	1962
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	2.337	Sofija	1962
<i>»Olimpijski meč« — omladinci</i>				
Pojedinačno	Slobodan Purišić	584	Ljubljana	1961
Ekipno	Bosna i Hercegovina	2.282	Skopje	1960
<i>Vojnička puška — trostav (3×20 metaka)</i>				
Pojedinačno	Ljiljana Mikolić	531	Beograd	1963
Ekipno	Srbija	2.028	Skopje	1960
<i>Vojnička puška strane proizvodnje</i>				
Pojedinačno	Vladimir Grozdanović	538	Beograd	1962
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	2.117	Beograd	1962
<i>Malokalibarski pištolj slobodnog izbora</i>				
Pojedinačno	Franjo Stiglic	559	Beograd	1963
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	2.153	Varšava	1963
<i>Malokalibarski pištolj (siluete)</i>				
Pojedinačno	Franc Planinc	60/568*	Beograd	1955
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	239/2.199*	Beograd	1955
<i>Puška slobodnog izbora velikog kalibra</i>				
Pojedinačno	Branislav Lončar	1.133	Zagreb	1962
Ekipno	Reprezentacija Jugoslavije	4.414	Lajpcig	1961
Stojeći stav	Branko Karašić	361	Lajpcig	1961
Klečeći stav	Branislav Lončar	383	Lajpcig	1961
Ležeći stav	Branislav Lončar	395	Lajpcig	1961
<i>Standardna malokalibarska puška</i>				
	Alemko Vučković	524	Beograd	1963

* Broj pogodaka u metu i broj sakupljenih krugova.

MEĐUNARODNA TAKMIČENJA

Posle rata muške i ženske reprezentacije Jugoslavije takmičile su se na svim većim svetskim i evropskim prvenstvima.

Od 1946, kada je prvi put posle oslobođenja učestvovala na Balkanskom šampionatu u Sofiji, do 20. jula 1963. reprezentacija Jugoslavije imala je, računajući i učešće na evropskim i svetskim prvenstvima i na olimpijskim igrama, ukupno 58 međunarodnih susreta.

SVETSKA PRVENSTVA. U godinama posle rata jugoslovenski streljački sport stekao je veliku reputaciju na međunarodnom polju, čemu su naročito doprineli uspeši na svetskim prvenstvima.

Prvi put Jugosloveni su se pojavili na *Svetskom prvenstvu 1947.* u Stokholmu, gde su se takmičili samo u jednoj disciplini — gađanju vojničkom puškom, i kao ekipa zauzeli sedmo mesto. Ekipu su sačinjavali predratni strelci Nemanja Marković, Petar Cestnik, Milan Čukić, Momir Marković i Dragan Tošnić.

Posle dve godine, na *Svetskom prvenstvu 1949.* u Buenos Airesu, Jugosloveni su prvi put na svetskom prvenstvu zabeležili veći uspeh: u ekipnom plasmanu vojničkom puškom zauzeli su drugo mesto, sa 2.491 krugom (Stevan Prauhart 514, Jovan Kratochvil 507, Petar Cestnik 503, Momir Marković 484 i Milovan Mihorko 483).

Pored visokog ekipnog plasmana, Jugosloveni su i pojedinačno zauzeli visok plasman. Stevan Prauhart je zauzeo četvrto, Jovan Kratochvil deseto, a Petar Cestnik jedanaesto mesto.

Na *Svetskom prvenstvu 1952.* u Oslu Jugosloveni su se takmičili u tri discipline: gađanju vojničkom puškom, puškom slobodnog izbora velikog kalibra i malokalibarskim pištoljem slobodnog izbora. Na ovom prvenstvu reprezentacija Jugoslavije nije uspešla da ponovi uspeh iz Buenos Airesa: u prvoj disciplini postigla je sedmo, u drugoj šesto, a u trećoj deseto mesto.

Na *Svetskom prvenstvu 1954.* u Karakasu jugoslovenski strelci su se takmičili u tri discipline, pri čemu su ponovili uspeh iz Buenos Airesa: u gađanju vojničkom puškom u ekipnom plasmanu zauzeli su drugo mesto, sa 2.448 krugova. Pojedinačno najbolje plasirani Jugosloven bio je Zlatko Mašek, koji je zauzeo šesto mesto. U takmičenju puškom slobodnog izbora velikog kalibra Jugoslavija je bila šesta, sa 5.285 krugova. Na ovom prvenstvu Jugosloveni su se prvi put takmičili ekipno i u gađanju malokalibarskom puškom slobodnog izbora i zauzeli sedmo mesto, sa 5.630 krugova.

Na *Svetskom prvenstvu 1958.* u Moskvi reprezentacija Jugoslavije zauzela je po treći put drugo mesto u ekipnom plasmanu vojničkom puškom, iza ekipe SSSR.

Na ovom prvenstvu reprezentacija Jugoslavije takmičila se i u drugim disciplinama. Pored takmičara vojničkom puškom, najviše uspeha imao je Branislav Lončar, koji je u takmičenju omladinaca malokalibarskom puškom slobodnog izbora (3×30 metaka) zauzeo drugo mesto u svetu, sa 848 krugova, što je samo za jedan krug slabije od svetskog prvaka Nemca Konkea. I druga dva jugoslovenska predstavnika u ovoj disciplini imala su vrlo dobar plasman.

U istoj disciplini, ženska reprezentacija Jugoslavije koja je tada prvi put učestvovala na svetskom prvenstvu zauzela je peto mesto u konkurenciji 7 ekipa.

U disciplini »engleski meč« za juniore jugoslovenski predstavnik Miroslav Stojanović zauzeo je treće, a Branko Karašić četvrto mesto.

Na *Svetskom prvenstvu 1962.* u Kairu najviše uspeha imala je Magda Herold, koja je zauzela četvrto mesto u svetu u takmičenju žena malokalibarskom puškom slobodnog izbora (3×30 metaka) i sedmo mesto u svetu u disciplini »olimpijski meč« za žene.

Reprezentacija Jugoslavije u gađanju vojničkom puškom zauzela je peto mesto u konkurenciji 10 nacija. Najbolje plasirani Jugosloven u pojedinačnom plasmanu u ovoj disciplini bio je Vladimir Grozdanović, koji je zauzeo petnaesto mesto. (Tabela 4.)

OLIMPIJSKE IGRE. Jugoslovenski strelci učestvovali su i na tri poslednje olimpijade: 1952. u Helsinkiju, 1956. u Melburnu i 1960. u Rimu. Pošto se, međutim, na ovim takmičenjima gađa samo oružjem slobodnog izbora, jugoslovenski strelci nisu imali zapažene rezultate. (Tabela 5.)

TABELA 4 — REZULTATI JUGOSLOVENSKIH STRELACA NA SVETSKIM PRVENSTVIMA U MOSKVI 1958. I KAIRU 1962.

Takmičar	Disciplina	Rezultat (krugova)	Plasman
<i>Svetsko prvenstvo 1958. u Moskvi</i>			
Reprezentacija Jugoslavije	vojnička puška — seniori	2.641	II
Dragoljub Milenković	„	537	VIII
Krešo Anić	„	536	X
Vladimir Grozdanović	„	533	XIII
Miodrag Živanović	„	527	XX
Miroslav Stojanović	„	508	XLI
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora (3×30)	2.511	III
Branislav Lončar	„	848	II
Miroslav Stojanović	„	840	VII
Branko Karašić	„	823	XIII
Ženska reprezentacija Jugoslavije	„	2.456	V
Nada Dozet	„	830	VIII
Magda Herold	„	822	XIII
Milena Dimić	„	804	XVIII
Reprezentacija Jugoslavije	puška slobodnog izbora velikog kalibra	5.415	VIII
Krešo Anić	„	1.102	XX
Branislav Lončar	malokalibarska puška slobodnog izbora (3×30) — juniori	559	X
Miroslav Stojanović	»engleski meč« — juniori	584	III
Branko Karašić	„	583	IV
Branislav Lončar	„	576	XIV
Magda Herold	»engleski meč« — žene	574	XV
Nada Dozet-Drakulić	„	574	XVI
Reprezentacija Jugoslavije	Puška slobodnog izbora (3×40) — seniori	5.415	VIII
Krešo Anić	„	1.102	XX
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora (3×40) — seniori	5.570	VIII
Josip Čuk	„	1.127	XIX
Karel Umek	malokalibarski pištolj slobodnog izbora	542	XX
<i>Svetsko prvenstvo 1962. u Kairu</i>			
Magda Herold	malokalibarska puška slobodnog izbora (3×30) — žene	823	IV
Magda Herold	»olimpijski meč« — žene	577	VII
Reprezentacija Jugoslavije	vojnička puška	...	V
Vladimir Grozdanović	„	521	XV
Branislav Lončar	puška slobodnog izbora velikog kalibra	1.103	XXIX
Vladimir Grozdanović	malokalibarska puška slobodnog izbora (3×40) — trostav	1.114	XXVIII
Vladimir Grozdanović	stojeći stav	362	VI
Vladimir Grozdanović	klečeći stav	383	IX
Ilija Ničić	malokalibarski pištolj slobodnog izbora	534	XXXII

EVROPSKA PRVENSTVA. Jugoslovenski strelci su se takmičili i na tri evropska prvenstva: 1955, 1957. i 1961. Na ovim prvenstvima Jugosloveni su postigli nekoliko vrednih rezultata koji ih uzdižu na najvišu lestvicu u Evropi. Takav je rezultat Branka Karašića u disciplini »engleski meč« za omladince (591 kruga), postignut na Evropskom prvenstvu 1957, koji je samo za dva kruga slabiji od rezultata prvoplasiranog sovjetskog takmičara Švedova. Među značajnijim rezultatima izdvajaju se i rezultat Josipa Čuka, koji je Evropskom prvenstvu 1955. u gađanju malokalibarskom puškom slobodnog izbora osvojio prvo mesto u juniorskoj konkurenciji sa 376 krugova, kao i drugo mesto koje je u istoj disciplini u ekipnom takmičenju postigla jun orska ekipa, sa 4.602 kruga. Na Evropskom prvenstvu 1961. u takmičenju za medalju »majstora strelca« jugoslovenski predstavnici su osvojili 7 zlatnih, 4 srebrne i 2 bronzane medalje. (Tabela 6.)

TABELA 5 — REZULTATI JUGOSLOVENSKIH STRELACA NA OLIMPIJSKIM IGRAMA 1952, 1956. I 1960.

Takmičar	Disciplina	Rezultat (krugova)	Plasman
<i>Olimpijske igre 1952. u Helsinkiju</i>			
Zlatko Mašek	malokalibarska puška slobodnog izbora	1.129	XXV
Nemanja Marković	"	1.127	XXVII
Jovan Kratochvil	puška slobodnog izbora velikog kalibra	1.073	XIV
Stevan Prauhart	"	1.065	XVI
Edvard Dolorenc	malokalibarski pištolj slobodnog izbora	521	XXI
Rudolf Vuk	"	521	XXIII
<i>Olimpijske igre 1956. u Melburnu</i>			
Zlatko Mašek	malokalibarska puška slobodnog izbora — trostav	1.141	XX
Zlatko Mašek	»olimpijski meč«	595	XVI
<i>Olimpijske igre 1956. u Rimu</i>			
Miroslav Stojanović	malokalibarska puška slobodnog izbora — trostav	1.117	XXI
Branislav Lončar	"	1.104	XXXVII
Josip Ćuk	puška velikog kalibra slobodnog izbora	1.085	XXIII
Vladimir Grozdanović	"	1.073	XXVII
Miroslav Stojanović	»olimpijski meč«	566	LI
Karel Umek	malokalibarski pištolj slobodnog izbora	533	XXII
Ilija Ničić	"	529	XXIX

TABELA 6 — REZULTATI JUGOSLOVENSKIH STRELACA NA EVROPSKIM PRVENSTVIMA 1955, 1957. I 1961.

Takmičar	Disciplina	Rezultat (krugova)	Plasman
<i>Evropsko prvenstvo 1955. u Bukureštu</i>			
<i>M u š k a r c i</i>			
Juniorska ekipa	malokalibarska puška slobodnog izbora	4.602	II
Josip Ćuk	malokalibarska puška slobodnog izbora — stojeći stav	376	I
Seniorska ekipa	precizna puška malog kalibra — ležeći stav	1.987	III
Seniorska ekipa	trostav	5.735	VIII
Seniorska ekipa	»engleski meč« (60 metaka ležeći, po 3 metka na 50 i 40 na 100 m)	2.379	V
Bogdan Jež	"	597	VIII
<i>Ž e n e</i>			
Reprezentacija Jugoslavije	precizna puška malog kalibra — trostav	4.436	V
<i>Evropsko prvenstvo 1957. u Beogradu</i>			
<i>M u š k a r c i</i>			
Omladinska reprezentacija I ekipa	»engleski meč« — omladinci	2.330	IV
Branko Karašić	"	591	II

Takmičar	Disciplina	Rezultat (krugova)	Plasman
Vladimir Grozdanović	"	589	IV
Miroslav Stojanović	"	584	XV
Vladeta Jevtić	"	583	XVII
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora za omladince — trostav	2.287	II
<i>II ekipa</i>			
Vladimir Grozdanović	"	2.264	V
Jože Vrbinc	"	577	IV
Mihajlo Urošević	"	576	VI
Mirosav Jozić	"	574	X
Rajko Seratlić	"	574	XI
Krešo Anić	"	571	XIV
Branislav Lončar	"	565	XVI
Vladeta Jevtić	"	565	XXI
Vlada Bašić	"	564	XXIII
Branko Karašić	"	563	XXIX
Miroslav Stojanović	"	560	XXXIV
Alemko Vučković	"	548	XXIX

Ž e n e

Reprezentacija Jugoslavije	»engleski meč«	2.315	IV
Magda Herold	"	585	VIII
Dragoslava Marković	"	583	XI
Nada Dozet-Drakulić	"	581	XIV
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora (3 × 20) — trostav	2.255	IV
Magda Herold	"	570	XII
Mira Dautović-Lukić	"	569	XIV
Nada Dozet-Drakulić	"	566	XVIII
Dragoslava Marković	"	565	XXI

Evropsko prvenstvo 1961. u Budimpešti

M u š k a r c i

Reprezentacija Jugoslavije	»olimpijski meč« — omladinci	1.736	VI
Slobodan Paunović	"	583	X
Janez Otrin	"	582	XX
Bogdan Živak	"	575	XXVII
Slobodan Ranković	"	571	XXXIII
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora za omladince — trostav	2.477	VI
Janez Otrin	"	839	X
Slobodan Paunović	"	835	XIII
Slobodan Ranković	"	829	XXI
Bogdan Živak	"	803	XXXVII

Ž e n e

Reprezentacija Jugoslavije	»olimpijski meč«	1.742	VII
Nada Dozet-Drakulić	"	584	XVI
Magda Herold	"	581	XXI
Tatjana Rebolj	"	577	XXVI
Reprezentacija Jugoslavije	malokalibarska puška slobodnog izbora za žene (3 × 30) — trostav	2.495	V
Magda Herold	"	835	XIII
Tatjana Rebolj	"	830	XIX
Nada Dozet-Drakulić	"	829	XXI

A. Z.

UČEŠĆE OPŠTINA U FINANSIRANJU FIZIČKE KULTURE VAN ŠKOLA

Fizička kultura van škola, a naročito delatnost društvenih organizacija za fizičku kulturu, finansira se sredstvima ostvarenim sopstvenom delatnošću organizacija za fizičku kulturu (prihodi od članarina, sportskih i drugih priredaba, od privredne delatnosti, i sl.), zatim dotacijama državnih organa, privrednih, sindikalnih i drugih organizacija, kao i prihodima od posebno organizovanih sabirnih akcija, sportske prognoze i lotoa. Iako su sopstveni prihodi organizacija za fizičku kulturu prilično visoki, oni još uvek predstavljaju samo 35% od sredstava koja stoje na raspolaganju za fizičku kulturu van škola. Zato su dotacije državnih organa i prihodi od sabirnih akcija, sportske prognoze i lotoa još uvek od velikog značaja za razvoj fizičke kulture.

Sa prelaskom na komunalno uređenje i porastom uloge opština u izgradnji i razvoju društvenog i privrednog života u zemlji, došlo je i do sve većeg učešća opština u finansiranju fizičke kulture. Ulaganja opštinskih organa u fizičku kulturu naročito su porasla u poslednje dve-tri godine, kada su počeli da se osnivaju opštinski fondovi za finansiranje fizičke kulture.¹ U ove fondove slivaju se redovne dotacije opštinskih skupština, prihodi od sabirnih akcija, sportske prognoze i lotoa, kao i druga sredstva koja se mogu obezbediti u komuni. Međutim, u nekim opštinama u ove fondove idu samo investiciona sredstva, dok se dotacije za funkcionalne potrebe daju iz opštinskih budžeta direktno organizacijama kojima su namenjene. Pored toga, u jednom broju opština ne postoje fondovi za finansiranje fizičke kulture.

UKUPNA ULAGANJA U FIZIČKU KULTURU VAN ŠKOLA U OPŠTINAMA u periodu 1958—1962. iznosila su 12.270 miliona din., od čega je za funkcionalne potrebe utrošeno 2.975, a za investicije 9.295 miliona din. (Tabela 1.)

TABELA 1 — UKUPNA ULAGANJA ZA FIZIČKU KULTURU VAN ŠKOLA U OPŠTINAMA 1958—1962.
(U hiljadama din.)

Godina	Ukupna ulaganja u opštinama	Dotacije narodnih odbora opština	Sredstva od sabirnih akcija*	Sredstva od sportske prognoze i lotoa*
1958—1962 ukupno	12.270.156	7.564.176	2.895.407	1.810.573
1958	478.934	478.934	—	—
1959	2.073.120	863.020	1.210.100	—
1960	2.290.193	1.317.157	680.817	292.219
1961	3.624.305	2.023.293	704.068	896.944
1962	3.803.604	2.881.772	300.422	621.410

* Sredstva od sabirnih akcija, sportske prognoze i lotoa prikazana su samo u iznosima kojima su raspolagali opštinski organi, dok deo sredstava koji je realizovan na nivou sresa nije uračunat.

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

Poslednjih godina naročito su povećana ulaganja za investicione potrebe fizičke kulture. Pored sredstava koja su namenjena isključivo za ove svrhe (prihodi od sabirnih

¹ Vidi: »Finansiranje fizičke kulture 1959—1960«, »Jug. pregled«, 1961, maj, str. 221—223 (19—21).

akcija, sportske prognoze i lotoa), i veći deo opštinskih dotacija ima investicionu namenu, tako da se počev od 1959. investiciona ulaganja stalno povećavaju. Ovakva disproporcija između *ulaganja u investicione i funkcionalne potrebe* fizičke kulture, međutim, dovela je do izvesnih teškoća u radu nekih osnovnih organizacija i ustanova za fizičku kulturu. Dešavalo se, na primer, da se izgradi novi objekat za fizičku kulturu iz investicionih fondova a da kasnije nema sredstava za njegovo uredno održavanje i eksploataciju, jer se takva sredstva obezbeđuju iz fondova za funkcionalne potrebe. Takođe se događa da neke osnovne organizacije ne koriste sagrađene objekte zato što nemaju dovoljno sredstava da plate njihovu upotrebu. U 1962. došlo je do ispravljanja ovakvih tendencija, tako da su sredstva za funkcionalne potrebe fizičke kulture van škola porasla u nešto većem iznosu. (Tabela 2.)

TABELA 2 — RASPODELA DOTACIJA OPŠTINSKIH ORGANA 1958—1962.
(U hiljadama din.)

	1958—1962 ukupno	1958	1959	1960	1961	1962
Za funkcionalne potrebe	2.975.489	267.248	366.530	475.896	695.603	1.170.212
Za investicione potrebe	4.588.687	211.686	496.490	841.261	1.327.690	1.711.560

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

Visina opštinskih ulaganja za fizičku kulturu van škola u *pojedinih republikama* uglavnom odgovara razvijenosti fizičke kulture na njihovim teritorijama, osim u Hrvatskoj i Makedoniji, gde se zapaža izvesno zaostajanje. (Tabela 3.)

TABELA 3 — UKUPNA ULAGANJA ZA FIZIČKU KULTURU VAN ŠKOLA PO REPUBLIKAMA U 1962.
(U hiljadama din.)

Republika	Ukupna ulaganja u opštinama	Dotacije narodnih odbora	Sredstva od sabirnih akcija	Sredstva od sportske prognoze
Jugoslavija	3.803.604	2.881.772	300.422	621.410
Bosna i Hercegovina	604.591	419.463	57.208	127.920
Crna Gora	116.015	96.594	1.620	17.801
Hrvatska	526.007	370.954	66.095	124.958
Makedonija	172.777	137.030	14.600	21.147
Slovenija	788.223	738.287	31.625	18.311
Srbija	1.559.991	1.119.444	129.274	311.273
uže područje	643.951	453.078	36.559	154.314
Vojvodina	827.828	596.639	92.715	138.474
Kosovo i Metohija	88.212	69.727	—	18.485

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

Prosečna *ulaganja po jednom stanovniku* iznosila su u 1962. godini 215 din. U tome su dotacije narodnih odbora učestvovala sa 164, a prihodi od sabirnih akcija i sportske prognoze sa 51 din. Ova ulaganja u fizičku kulturu znatno zaostaju za budžetskim rashodima opština, koji su samo od 1960. do 1961. porasli sa 8 na 10 hiljada din. po jednom stanovniku.

U nekim opštinama ulaganja u fizičku kulturu su sasvim beznačajna. Na primer, u opštinama Velika Drenova (srez Valjevo) i Vitina (AP Kosovo i Metohija) ova ulaganja iznose godišnje samo 0,02 din. po stanovniku. Nasuprot tome, u manjem broju opština ulaganja u fizičku kulturu su za deset i više puta veća od jugoslovenskog proseka. Na primer, u opštini Ljubljana-Šiška ova ulaganja iznosila su 2.376, a u opštini Kranj 2.236 din. po stanovniku. U 1962. samo u 12 opština na teritoriji Jugoslavije ulaganja u fizičku kulturu van škola bila su veća od 1.000 din. po stanovniku. (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROSEČNA ULAGANJA ZA FIZIČKU KULTURU PO STANOVNIKU U 1962. PO REPUBLIKAMA

Republika	Ukupni prosek	Najmanji prosek u 1 komuni	Najveći prosek u 1 komuni
Jugoslavija	214,89	0,02	2.376,11
Bosna i Hercegovina	184,44	0,72	1.934,12
Crna Gora	245,85	7,62	801,21
Hrvatska	156,48	3,14	755,86
Makedonija	145,52	0,84	1.226,77
Slovenija	495,28	14,67	2.376,11
Srbija	216,46	0,02	1.695,87
uže područje	133,51	0,02	770,20
Vojvodina	446,28	2,76	1.695,87
Kosovo i Metohija	91,51	0,02	446,86

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

BUDŽETSKA DAVANJA OPŠTINA. Dotacije iz budžeta opštinskih organa čine najveći deo ukupnih budžetskih davanja državnih organa za potrebe fizičke kulture. Ova sredstva rastu iz godine u godinu, i to brže nego dotacije drugih državnih organa, odnosno brže nego svi drugi izvori sredstava za finansiranje fizičke kulture (sportska prognoza, loto, sabirne akcije, i dr.). Ukupne dotacije svih državnih organa u zemlji porasle su u 1962. u odnosu na 1958. za 212%, a dotacije opštinskih organa za 502%. Pošto su prihodi od sportske prognoze i sabirnih akcija u 1962. manji nego prethodne godine, ukupan porast ulaganja u fizičku kulturu van škola može se pripisati u prvom redu činjenici da su znatno porasla budžetska davanja opštinskih organa. (Tabela 5.)

TABELA 5 — UČEŠĆE OPŠTINSKIH DOTACIJA ZA FIZIČKU KULTURU U DOTACIJAMA SVIH DRŽAVNIH ORGANA 1958—1962.

(U hiljadama din.)

Godina	Ukupne dotacije državnih organa	Dotacije organa u opštinama	
		ukupno	u %
1958—1962 ukupno	20,467.402	7,564.176	37
1958	2,092.502	478.934	23
1959	2,938.673	863.020	29
1960	3,720.587	1,317.157	35
1961	5,185.068	2,023.293	39
1962	6,530.572	2,881.772	44

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

Na porast ukupnih budžetskih davanja opštinskih organa za potrebe fizičke kulture van škola uticalo je i povećanje broja opština koje izdvajaju sredstva za ove svrhe, a naročito povećanje broja opština koje izdvajaju sredstva za investicione potrebe fizičke kulture. Međutim, priličan broj opština (oko 30%) još uvek ne daju nikakva sredstva za finansiranje fizičke kulture van škola, pa bi njihovo aktiviziranje u tom pravcu znatno poboljšalo opšte materijalno stanje fizičke kulture. (Tabela 6.)

TABELA 6 — OPŠTINE KOJE SU DALE DOTACIJE IZ BUDŽETA ZA RAZVOJ FIZIČKE KULTURE VAN ŠKOLA 1958—1962.

(U procentima od ukupnog broja opština)

	1958	1959	1960	1961	1962
Dotacije za funkcionalne potrebe	58,28	67,28	61,59	64,26	70,20
Dotacije za investicione potrebe	8,77	17,08	20,96	26,73	44,59

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

PRIHODI OD SABIRNIH AKCIJA sve više postaju sporedan izvor sredstava za finansiranje fizičke kulture. Na primer, u 1962. je ukupno prikupljeno 300,421.778 din., ili svega 25% od iznosa u 1958. Razlog tome je smanjeno interesovanje za ovakav način prikupljanja sredstava. Tako su u 1962. samo 142 opštine (od 552 za koje postoje podaci) organizovale sabirne akcije i prikupile prosečno po 2,1 milion din. Sredstva od sabirnih akcija, prema propisima, služe isključivo za izgradnju objekata za masovnu fizičku kulturu. Međutim, na području fizičke kulture postoje veće potrebe za finansiranje delatnosti osnovnih organizacija za fizičku kulturu, uključujući i održavanje objekata, zbog čega opštine ne pokazuju naročito interesovanje za prikupljanje sredstava za izgradnju novih objekata.

Karakteristično je da su u strukturi sredstava dobivenih sabirnim akcijama u 1962. sredstva u novcu nešto veća a sredstva prikupljena u materijalu, radnoj snazi i uslugama znatno manja nego u 1961. (Tabela 7.)

TABELA 7 — STRUKTURA SREDSTAVA OD SABIRNIH AKCIJA 1959—1962.

(U hiljadama din.)

Godina	Ukupno prikupljeno u opštinama	Od toga u novcu	U materijalu i radnoj snazi
1959	1,210.100	607.921	602.179
1960	680.817	306.306	374.511
1961	704.068	240.468	463.600
1962	300.422	256.381	144.041

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu

PRIHODI OD SPORTSKE PROGNOZE I LOTOA u 1962. su takođe nešto manji nego u prethodnim godinama (u 1962. fizička kultura je dobijala samo 50% čistog prihoda od lotoa). U većini gradova i opština prihodi od sportske prognoze i lotoa koje dobija fizička kultura kretali su se u 1962. između 100.000 i milion din. U 97 gradova i opština ovi prihodi iznosili su više od milion, a u 36 gradova i opština više od 5 miliona din. (Tabela 8.)

TABELA 8 — GRADOVI I OPŠTINE PREMA VISINI PRIHODA OD SPORTSKE PROGNOZE I LOTOA U 1962.

Republika	Ukupno gradova i mesta	Broj mesta u kojima je prihod izneo			
		do 100.000 din.	do 1 milion din.	do 5 miliona din.	preko 5 miliona din.
Jugoslavija (1962)	432	76	223	97	36
Bosna i Hercegovina	96	25	48	17	6
Crna Gora	16	—	11	4	1
Hrvatska	72	4	42	19	7
Makedonija	27	4	13	9	1
Slovenija	41	7	28	3	2
Srbija	181	36	81	45	19
uže područje	112	26	52	22	12
Vojvodina	48	—	22	20	6
Kosovo i Metohija	21	10	7	3	1

Podaci: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu.

Prihodi od sportske prognoze i lotoa pripadaju organima za fizičku kulturu (fondovima) opština na čijim teritorijama su realizovani. Izuzetak čine pet velikih gradova (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Maribor i Skopje), u kojima se ova sredstva centralizuju u gradske fondove. Interesantno je da su ovih pet gradova u 1962. dobili od sportske prognoze i lotoa 500,844.000 din., a svih 428 ostalih opština 621,410.000 din., što znači da se 45% prihoda od sportske prognoze i lotoa koristi uglavnom za investicionu izgradnju objekata u najvećim gradovima, tj. objekata koji služe u prvom redu vrhunskom sportu.

FONDOVI ZA FINANSIRANJE FIZIČKE KULTURE predstavljaju veoma značajno ostvarenje na organizaciono-materijalnom planu fizičke kulture u opštinama. Oni nisu samo regulatori pravilnog i racionalnog trošenja sredstava (to čak ne mogu uvek ni da obezbede), niti distributeri na razne korisnike, već u prvom redu mobilizatori za prikupljanje i objedinjavanje sredstava namenjenih razvoju fizičke kulture u opštini.

Uvođenje fondova za finansiranje fizičke kulture navelo je njihove osnivače — opštinske organe — da pored standardnih izvora prihoda (dotacija iz budžeta, sredstava od sportske prognoze i lotoa, itd.) potraže i druge, još efikasnije. Tako, na primer, u nekim opštinama utvrđen je stalni procenat sa kojim fizička kultura učestvuje u njihovim budžetskim rashodima (Split 1,85%, Skopje i Rijeka po 1%, itd.), ili paušalni doprinos po svakom zaposlenom radniku (Zenica 400 din. mesečno), ili doprinos po svakoj prodatoj ulaznici za kulturne, fiskulturne, bioskopske i slične priredbe (Rijeka 10 din.). Ima slučajeva da se i deo poreza na promet trgovine ustupa fondu za fizičku kulturu (Valjevo 0,5%), itd.

Fondovi imaju svoje organe upravljanja i posluju po propisima koje utvrđuje opštinska skupština. Oni su najčešće osnovani sa zadatkom da se iz njih finansiraju sve potrebe fizičke kulture. (Tabela 9.)

Na kraju 1962. samo 64 opštinska fonda utrošila su sva sredstva koja su im stajala na raspolaganju, a kod 275 fondova ostalo je neutrošeno 618 miliona din. Razloga zbog kojih sredstva ostanu neutrošena ima više: u nekim opštinama u toku niza godina prikupljaju se sredstva potrebna za rešavanje nekog krupnijeg investicionog podu-

TABELA 9 — FONDOVI ZA FINANSIRANJE FIZIČKE KULTURE I NJIHOVA SREDSTVA U 1962. PO REPUBLIKAMA
(U hiljadama din.)

Republika	Broj fondova	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Ostatak
Jugoslavija	339	2,046.715	1,428.693	618.022
Bosna i Hercegovina	85	357.782	245.467	112.315
Crna Gora	11	34.364	25.472	8.902
Hrvatska	55	481.443	374.317	107.126
Makedonija	23	109.282	69.101	40.181
Slovenija	18	188.222	149.139	39.082
Srbija	147	875.612	565.197	310.415
uže područje	93	483.732	275.553	208.179
Vojvodina	37	319.609	250.058	69.551
Kosovo i Metohija	17	72.271	39.586	32.685

Podaci: Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu.

hvata; u drugima se dugo čeka na rešenja urbanističkih problema (lokacija, raščišćavanje terena, i sl.); ponegde zakašnjanja u trošenju sredstava prouzrokuju izvođači radova ili projektanti itd. Međutim, ima i pojava da u nekim opštinama, gde fizička kultura nije dovoljno razvijena, sredstva ostaju neutrošena i iz subjektivnih razloga. Nasuprot takvim pojavama kod upotrebe investicionih sredstava, sredstva za funkcionalne potrebe fizičke kulture utrošena su u svim opštinama, i stalno se oseća potreba za još većim ulaganjima u tom pravcu.

D. M.

JUGOSLAVIJA NA XXXVI ZASEDANJU EKONOMSKO-SOCIJALNOG SAVETA UN

Na ljetnjem,¹ XXXVI zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN (ECOSOC), koje je održano u Ženevi od 2. jula do 2. avgusta,² razmatran je niz pitanja ekonomskog i društvenog razvoja međunarodne zajednice i donesen veći broj značajnijih odluka. Dnevni red zasjedanja imao je sledeće tačke: Konferencija UN o trgovini i razvoju; Rezultati Konferencije UN za primenu nauke i tehnike u korist manje razvijenih područja; Izveštaji regionalnih ekonomskih komisija, i u okviru te tačke: Pitanje proširenja Saveta; Finansiranje ekonomskog razvoja; Sirovinski problemi; Industrijski razvoj; Pregled svetske ekonomske situacije; Ekonomske i socijalne posledice razoružanja; Svetska populaciona konferencija 1965. U dnevni red naknadno je uključena posebna tačka: Mere povodom zemljotresa u Skopju.

KONFERENCIJA UN O TRGOVINI I RAZVOJU. Na XXXVI zasjedanju Saveta, koje je održano neposredno posle drugog zasjedanja Pripremnog komiteta za Konferenciju UN o trgovini i razvoju, razmatrani su zaključci i predlozi tog komiteta. Pripreme za ovu konferenciju, koja se ubraja u najznačajnije akcije UN na ekonomskom planu od njihovog osnivanja, vrše se već odavno, a nakon ovog zasjedanja ušle su u završnu fazu.

Danas je u svetu već opšteusvojeno stanovište, za koje se zalaže i Jugoslavija, da ekonomski i društveni napredak u velikoj meri zavisi od ekspanzije međunarodne trgovine, a naročito od povećanog učešća zemalja u razvoju u toj trgovini. Zbog toga prilikom priprema za Konferenciju UN o trgovini i razvoju treba obezbediti da ona bude radni sastanak koji će predložiti i doneti konkretna i praktična rešenja za međunarodnu akciju na ekonomskom i političkom planu radi rešavanja akutnih problema nepovoljne trgovinske razmene i ekonomskog razvoja zemalja u razvoju i uvršćivanja ekonomske stabilnosti, čime bi se ujedno doprinelo i uvršćenju mira i bezbednosti u svetu.

Zastupajući ovakvo stanovište, Jugoslavija se, zajedno sa ostalim zemljama u razvoju — članicama Pripremnog komiteta i ECOSOC-a, zalagala da se Konferencija UN o trgovini i razvoju ne pretvori u deklarativni politički skup. Ona je bila jedan od predlagača deklaracije 19 zemalja u razvoju na zasjedanju Pripremnog komiteta i rezolucije ECOSOC-a o Konferenciji, kojima se pozivaju vlade svih zemalja-članica da razmotre potrebu i mogućnost usvajanja nove međunarodne politike u oblasti trgovine i ekonomskog razvoja. Rezolucijom koju je usvojio na ovom zasjedanju ECOSOC je takođe primio na znanje izveštaj Pripremnog komiteta, sa privremenim dnevnim redom Konferencije, i doneo odluku da se Konferencija održi u Ženevi od 23. marta do 15. juna 1964, s tim da prvih petnaest i

poslednjih deset dana šefovi delegacija budu u rangju ministara, kako bi zaključci Konferencije imali veću snagu. Odlučeno je da se III sastanak Pripremnog komiteta, na kojem će se razmatrati poslednje pripreme za Konferenciju, održi 3. februara 1964. u Njujorku, posle XVIII zasjedanja Generalne skupštine UN.

SPROVOĐENJE PREPORUKA I ZAKLJUČAKA KONFERENCIJE UN ZA PRIMENU NAUKE I TEHNIKE U KORIST MANJE RAZVIJENIH ZEMALJA. Drugo važno pitanje na XXXVI zasjedanju ECOSOC-a, kojem je poklonjeno i najviše vremena na plenarnim sednicama i u Koordinacionom komitetu, bilo je sprovođenje preporuka i zaključaka istaknutih na Konferenciji UN za primenu nauke i tehnike u korist manje razvijenih područja (UNCSAT), održanoj februara 1963. u Ženevi uz učešće preko 1.200 stručnjaka iz raznih oblasti nauke i tehnike iz čitavog sveta.

Jugoslovenska delegacija je zastupala stanovište da za tako važno pitanje kao što je primena nauke i tehnike u korist zemalja u razvoju, ECOSOC treba da osnuje posebno telo sastavljeno od predstavnika vlada jednog broja zemalja-članica, koje bi, razmotrivši rezultate UNCSAT-a, podnelo narednom zasjedanju ECOSOC-a izveštaj sa predlozima za dalju akciju. Jugoslovenska delegacija je pri tome naročito ukazivala na potrebu osnivanja posebne agencije za nauku i tehniku, za koju su zemlje u razvoju u više navrata pokazale veliko interesovanje.

Međutim, s obzirom da je u Savetu zastupljen samo mali broj zemalja u razvoju, ovaj stav jugoslovenske delegacije ostao je relativno usamljen, a prihvaćena je teza zapadnih industrijskih zemalja da se osnuje jedan komitet sastavljen od istaknutih stručnjaka a ne od predstavnika vlada. Ipak je zaključeno da generalni sekretar UN, koji treba da imenuje članove Komiteta, to učini na predlog vlada, čime ovi stručnjaci postaju odgovorni svojim vladama za politiku koju sprovedu kao pojedinci i za politiku koju sprovodi Komitet kao celina.

IZVEŠTAJI REGIONALNIH EKONOMSKIH KOMISIJA. Izveštaji regionalnih ekonomskih komisija — za Afriku (ECA), Aziju i Daleki istok (ECAFE), Latinsku Ameriku (ECLA) i Evropu (ECE) — zauzeli su značajno mesto i na XXXVI zasjedanju ECOSOC-a. Sve važnija uloga koju ovi organi regionalne ekonomske saradnje imaju u privrednom razvoju pojedinih područja, došla je potpuno do izražaja u toku generalne debate o izveštajima, kao i u rezoluciji ECOSOC-a o decentralizaciji ekonomskih i socijalnih aktivnosti UN i prenošenju mnogih dosadašnjih funkcija Sekretarijata na regionalne ekonomske komisije. Među predlagačima ove rezolucije bila je i Jugoslavija.

Na zasjedanju Saveta razmatran je jednodušnan zahtev Ekonomske komisije za Afriku (ECA) da se, zbog politike rasne diskriminacije i negiranja osnovnih ljudskih prava crnačkog stanovništva u Južnoafričkoj Republici i u teritorijama pod dominacijom Portugalije, ove dve zemlje isključe iz ECA. Na svom prošlogodišnjem zasjedanju ECA je već donela rezoluciju sa ovim zahtevom, ali je ECOSOC nije potvrdio, već ju je vratio ovogodišnjem skupštini ECA na ponovno razmatranje. Stoga afričke zemlje-članice ECOSOC-a (Etiopija i Senegal) nisu na XXXVI zasjedanju ni tražile da ECOSOC donese odluku o ovom pitanju, već samo da se rezolucija ECA prosledi Generalnoj skupštini UN, smatrajući da će tamo imati potrebnu većinu za donošenje pozitivne odluke. Zapadne zemlje (podržane i od četiri članice Saveta iz Latinske Amerike) tražile su, međutim, da se odluka o isključenju Južnoafričke Republike i Portugalije donese u ECOSOC-u. Posle mnogih proceduralnih i suštinskih diskusija i niza amandmana i glasanja, odlučeno je da se Portugalija isključi iz ECA, a da se Južnoafrička Republika odstrani iz učestvovanja u radu ECA sve dok Savet, na preporuku ECA, ne bude smatrao da su — na osnovu promene u rasnoj politici te zemlje — ispunjeni potrebni uslovi za konstruktivnu saradnju. Jugoslavija je glasala za isključenje iz ECA i Portugalije i Južnoafričke Republike.

¹ Redovna zasjedanja ECOSOC-a održavaju se dvaput godišnje: u proleće (neparna — obično u Njujorku) i u leto (parna — obično u Ženevi). Članovi ECOSOC-a, kojih ima 18, biraju se na rok od tri godine. Jugoslavija je sada po treći put član Saveta. (Vidi: »Jugoslavija na XXXIV zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN«, »Jug. pregled«, 1962, septembar, str. 378—380 (40—42)).

² XXXV zasjedanje ECOSOC-a održano je aprila 1963. u Njujorku. Na dnevnom redu su se od važnijih pitanja nalazili izveštaji Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodnog monetarnog fonda, Međunarodnog udruženja za razvoj i Komiteta za industrijski razvoj. Jugoslovenska delegacija je učestvovala u radu ovog zasjedanja.

Pre toga je Savet, na zahtev ECA i uz pristanak zainteresovanih zemalja, zaključio da se Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska i Španija prekvalifikuju od punopravnih u pridružne članove Komisije. Jugoslavija je podržala ovaj zahtev, smatrajući da su sa prestankom kolonijalne dominacije ovih zemalja nad teritorijama u Africi nestale i okolnosti na osnovu kojih su one bile punopravni članovi ECA, ali da velika privredna i društvena povezanost bivših kolonija i metropola upućuje na potrebu njihove dalje uske međusobne saradnje, i da je zato opravdano da te zemlje ostanu pridružni članovi Komisije.

Zastupljenost afričkih zemalja u ECOSOC-u. Savet je raspravljao i o rezoluciji sa V zasedanja ECA kojom afričke zemlje traže da budu adekvatnije zastupljene u ECOSOC-u. Naime, osamnaest mesta, koliko članova ECOSOC broji prema Povelji UN, podeljeno je »džentlmenkim sporazumom« iz 1946. po regionima i grupacijama zemalja tako da je Afrika, koja je tada imala vrlo mali broj nezavisnih zemalja, dobila svega dva. Međutim, od osnivanja Ujedinjenih nacija 1945. i od londonskog »džentlmenkog sporazuma« iz 1946. broj članova UN se više nego udvostručio, i to uglavnom novooslobođenim zemljama iz Afrike i Azije. Te velike promene u sastavu Generalne skupštine nisu se odrazile na povećanje ili redistribuciju mesta u drugim organima UN, čiji je sastav odnosno broj određen Poveljom. Zato je ECA na svom V zasedanju odlučila da od Generalne skupštine zatraži preduzimanje svih potrebnih mera kako bi Afrika bila pravedno predstavljena u Savetu.

Paralelno sa ovom rezolucijom, delegacije SAD, Argentine, Italije, Japana, Senegala i Urugvaja podnele su zajednički nacrt rezolucije kojom se traži od Generalne skupštine da na XVIII zasedanju preduzme potrebne mere za povećanje broja članova Saveta, što bi zahtevalo reviziju Povelje UN.

Predstavnici SSSR i ČSSR suprotstavili su se prihvatanju ove zajedničke rezolucije, povezujući pitanje revizije Povelje sa prijemom NR Kine u UN. Predstavnik Jugoslavije je takođe podržao legitimna prava vlade i naroda NR Kine na članstvo u UN, ali je istakao da će se izjasniti u korist rezolucije o proširenju Saveta, jer jugoslovenska vlada već odavno smatra da sastav Saveta nije adekvatan i da ne odražava — ni brojčano ni po geografskoj raspodeli — sastav Generalne skupštine. Jugoslovenski predstavnik je rekao da, pošto to nije precizirano u nacrtu rezolucije, njegova delegacija smatra da bi ECOSOC trebalo proširiti na najmanje 30 članova i da bi pri tome kao predsedan mogao da posluži sastav Pripremnog komiteta za Konferenciju UN o trgovini i razvoju.

Pošto su obe rezolucije u Savetu bile jednoglasno prihvaćene (delegacije SSSR i ČSSR nisu učestvovala u glasanju), na ovogodišnjem zasedanju Generalne skupštine može se očekivati dalja akcija, naročito zemalja u razvoju, za povećanje broja članova Saveta. Međutim, krajnji rezultat zavisi i od stava SSSR, jer je za reviziju Povelje potreban pristanak svih stalnih članova Saveta bezbednosti.

Ostala pitanja ekonomskog razvoja i međunarodne ekonomske saradnje. Ostale tačke dnevnog reda XXXVI zasedanja ECOSOC-a koje su se odnosile na ekonomski razvoj i međunarodnu ekonomsku saradnju (npr. Finansiranje ekonomskog razvoja, Sirovinski problemi, Industrijski razvoj, pa čak u izvesnoj meri i Pregled svetske ekonomske situacije), nisu opširnije diskutovane, niti su o njima donešene neke značajnije odluke, jer su ti problemi bili predmet svestranih i opširnih diskusija na prva dva sastanka Pripremnog komiteta za Konferenciju UN o trgovini i razvoju, a glavni cilj same Konferencije biće da raspravlja baš o njima. Zato su usvojene samo proceduralne rezolucije, kojima se primaju na znanje izveštaji Komisije za međunarodnu trgovinu sirovinama i Komiteta za industrijski razvoj, kao i Pregled svetske ekonomske situacije u 1962. i preporučuje se dalje studiranje tih problema.

Ekonomske i socijalne posledice razoružanja. U diskusiji o ekonomskim i socijalnim posledicama razoružanja istaknut

je značaj koji bi opšte i potpuno razoružanje imalo za ekspanziju i ubrzanje ekonomskog i socijalnog napretka u svetu.

Savet je pod ovom tačkom dnevnog reda razmatrao izveštaj generalnog sekretara UN o anketi koju je Sekretarijat sproveo kod zemalja-članica o njihovoj aktivnosti na području proučavanja ekonomskih i socijalnih posledica razoružanja. Ova se diskusija vremenski poklopila sa moskovskim pregovorima o zabrani nuklearnih eksperimenata, koje su pozdravili svi predstavnici u Savetu. U duhu tih pregovora, SSSR i ČSSR, s jedne, i SAD, s druge strane, kao autori dvaju nacrtu rezolucije, pripremili su i predložili, na sugestiju jugoslovenskog predstavnika, jedan usaglašen tekst rezolucije. Ovom rezolucijom, koja je bila jednoglasno prihvaćena, izražava se nada da će sve zemlje-članice UN pojačati napore za postizanje sporazuma o opštem i potpunom razoružanju pod efektivnom međunarodnom kontrolom i da će tako Deklaracija o upotrebi sredstava oslobođenih razoružanjem u mirnodopske svrhe (rezolucija Generalne skupštine UN 1837/XVII) postati stvarnost. U rezoluciji se regionalnim ekonomskim komisijama i drugim podređenim organima Saveta takođe preporučuje da u okviru svojih odgovarajućih područja delatnosti nastave proučavanje raznih aspekata razoružanja, uključujući društvene probleme koji bi se mogli pojaviti u procesu preorijentacije proizvodnje u mirnodopske svrhe. Pored toga, u rezoluciji se poziva generalni sekretar da ispita mogućnosti za izradu jedne međunarodne studije o sirovinskim problemima koji bi mogli nastati u vezi sa razoružanjem.

Svetska populaciona konferencija. Na XXXVI zasedanju ECOSOC-a prihvaćen je i predlog generalnog sekretara UN da se, na osnovu ponude jugoslovenske vlade, Svetska populaciona konferencija 1965. održi u Beogradu, od 30. avgusta do 10. septembra. Konferencija, koju saziva ECOSOC na predlog Populacione komisije, raspravljala će o demografskim problemima u svetu, naročito u zemljama u razvoju, zatim o problemima priraštaja stanovništva i o povezanosti ovih problema sa pitanjima ekonomskog i društvenog razvoja. Očekuje se da će Konferenciji prisustvovati oko 2.000 naučnika i stručnjaka iz celog sveta, tako da će to biti jedan od najvećih dosad održanih skupova ovakve vrste. Savet je izrazio zahvalnost jugoslovenskoj vladi na njenoj ponudi za organizaciju Konferencije i ovlastio generalnog sekretara da sa jugoslovenskom vladom povede definitivne pregovore o pripremanju Konferencije.

REZOLUCIJA O SKOPJU. Za vreme XXXVI zasedanja ECOSOC-a stigla je u Ženevu i vest o katastrofalnom zemljotresu u Skopju, na šta su predsednici svih komiteta prekinuli zasedanje i izrazili saučešće vladi i narodima Jugoslavije, čemu su se pridružile i sve delegacije. Na prvoj narednoj plenarnoj sednici predstavnik Indije zatražio je unošenje u dnevni red zasedanja nove tačke pod nazivom »Mere u vezi sa zemljotresom u Skopju« i prioritet za razmatranje te tačke. Ovaj predlog je odmah prihvaćen, pa je zatim indijski delegat u svoje ime i u ime Argentine, ČSSR, Etiopije, Italije, Jordana, Kolumbije i Senegala podneo nacrt rezolucije kojom se izražava duboko saučešće narodima Jugoslavije povodom teške nesreće koja ih je zadesila i pozivaju zemlje-članice UN da hitno razmotre pitanje pružanja pomoći postradalom Skopju i njegovim stanovnicima. Rezolucijom se takođe traži od generalnog sekretara UN i šefova specijalizovanih agencija, a naročito od šefova Svetske zdravstvene organizacije, Organizacije za poljoprivredu i ishranu, Svetskog programa ishrane i UNICEF-a, da prilikom dodeljivanja pomoći zemljama-članicama vode računa o velikim i neposrednim potrebama stanovnika Skopja. Nacrt rezolucije je naišao na jednodušno i iskreno odobravanje svih članova Saveta, od kojih su SSSR, Urugvaj i Japan zatražili da budu naknadno uključeni u listu predlagača.

IZVOR: Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove: Zbirka govora jugoslovenskih predstavnika na XXXVI zasedanju ECOSOC-a; Dokumentacija Ujedinjenih nacija; zapisnici sa plenarnih sastanaka XXXVI zasedanja ECOSOC-a.

D. Š.

SADRŽAJ 1963.

STANOVNIŠTVO

Prognoza stanovništva Jugoslavije u periodu 1961—1981	145—150	(1—6)
---	---------	-------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Osnovna načela i osnovni i opšti instituti društveno-ekonomskog i političkog uređenja SFRJ prema novom Ustavu..	193—202	(43—52)
Sprovođenje novog Ustava	202—203	(52—53)
Pripremanje novog Ustava	204—207	(54—57)
Delatnost Savezne narodne skupštine IV saziva	208—210	(58—60)
Aktuelna pitanja daljeg društvenog i privrednog razvoja i spoljne politike Jugoslavije (govor predsednika Tita u novoj Saveznoj skupštini)	287—292	77—82)
Razvoj svojinskih odnosa	1 — 8	(1—8)
Radnički saveti i upravni odbori privrednih organizacija 1950—1962.	151—153	(29—31)
Radničko samoupravljanje u ekonomskim jedinicama	49—56	(9—16)
Ustanove društvenih delatnosti	241—246	(63—68)
Opšta politika u oblasti društveno-ekonomskih odnosa i samoupravljanja u 1962.	97—103	(17—23)
Unutrašnja politika u 1962.	104—105	(24—25)
Organizacija i rad Saveznog izvršnog veća u 1962.	106—108	(26—28)
Teritorijalna podela na srezove i opštine 1963.	247—254	(69—76)
Sednice Savezne narodne skupštine, 154—155 (32—33);	211	(61)
Sednice republičkih skupština, 155—163 (33—41);	211—212	(61—62)
Sednice Saveznog izvršnog veća	163—164	(41—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Aktuelni problemi sela i zadaci Socijalističkog saveza	109—110	(9—10)
Sastav članstva i rukovodstava SSRNJ..	255—256	(27—28)
Stav Saveza komunista Jugoslavije prema aktuelnim međunarodnim pitanjima i zadacima međunarodnog radničkog pokreta u borbi za mir i socijalizam	213—222	(17—26)
Aktivnost Centralnog veća Saveza sindikata (1959—1962).	9—10	(1—2)
Savez omladine Jugoslavije	57—62	(3—8)
Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije	165—170	(11—16)
Aktivnost Jugoslovenske lige za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda 1961—1963.	293—294	29—30)

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1963. godinu	11—14	(1—4)
Društveni planovi republika za 1963.	63—67	(17—21)
Carinski sistem	223—227	(63—67)
Investicije u posleratnom periodu	295—306	(101—112)
Razvoj privrede 1958—1962.	118—124	(38—44)
Privreda u 1962.	111—117	(31—37)
Privreda u prvom tromesečju 1963.	184—188	(58—62)
Materijalna sredstva opština u 1961.	257—260	(79—82)
Kretanje cena u periodu 1952—1962.	261—266	(83—88)
Dinamika produktivnosti rada u industriji	68—70	(22—24)
Izvoz industrijskih proizvoda	273—276	(95—98)
Izvoz brodova	277—278	(99—100)
Razvoj energetike	267—272	(89—94)
Crna metalurgija	331—339	(121—129)

Elektroindustrija 1957—1962.	307—312	(113—118)
Struktura korišćenja poljoprivrednog zemljišta	340—344	(130—134)
Kukuruz	71—75	(25—29)
Troškovi proizvodnje pšenice, kukuruza i šećerne repe na društvenim gazdinstvima	19—26	(9—16)
Rezultati proizvodne saradnje u ratarstvu	228—233	(68—73)
Kooperacija u setvi pšenice 1962/63.	182—183	(56—57)
Ekonomije zemljoradničkih zadruga	345—349	(135—139)
Razvoj svinjarstva 1957—1962.	234—238	(74—78)
Živinarstvo	354—359	(144—149)
Proizvodnja, prerada i izvoz duvana	350—353	(140—143)
Proizvodnja i prerada višanja	76	(30)
Putnički saobraćaj	15—18	(5—8)
Sistem i organizacija spoljne trgovine ..	176—181	(50—55)
Pružanje usluga turistima u domaćinstvima	313—314	(119—120)
Stambena izgradnja i demografski razvoj	171—175	(45—49)
Ambalaža	360—364	(150—154)

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Rashodi za zdravstvenu zaštitu 1956—1962.	27—30	(1—4)
Zdravstvo u 1962.	125—126	(7—8)
Eradikacija malarije	77—78	(5—6)
Socijalna zaštita u 1962.	127—128	(9—10)
Stambena i komunalna delatnost u 1962.	129—130	(11—12)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Nepismenost i opismenjavanje	79—82	(13—16)
Školstvo u 1962.	131—135	(17—21)
Školovanje nastavnika za fizičku kulturu	319—320	(33—34)
Kultura u 1962.	136—138	(22—24)
Naučno-tehnička saradnja Jugoslavije sa inostranstvom	315—316	(29—30)
Doktorat nauka u 1961. i 1962. godini..	31—42	(1—12)
Stručni nazivi i akademski stepeni	317—318	(31—32)
Stručno obrazovanje radnika u preduzećima industrije i rudarstva	189—192	(25—28)

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Organizacija Narodne tehnike	321—325	(5—9)
Streljaštvo	365—369	(11—15)
Učešće opština u finansiranju fizičke kulture van škola	370—372	(16—18)
Državna prvenstva u 1962.	83—84	(1—2)
Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1962.	85—86	(3—4)
V kup Evrope u gimnastici	326	(10)

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1962.	139—144	(17—22)
Učešće Jugoslavije na XVII zasjedanju Generalne skupštine UN	87—96	(7—16)
Jugoslavija u Komitetu za dekolonizaciju	283—285	(29—33)
Jugoslavija na XXXVI zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN	373—374	(37—38)
Ekonomski odnosi sa Poljskom	279—282	(25—28)
Poseta predsednika Sjedinjenih Država Meksika Adolfa Lopeza Mateosa	239	(23)
Poseta predsednika Republike Finske Urha Kekkonena	239	(23)
Poseta generalnog sekretara Ujedinjenih nacija U Tanta	240	(24)
Poseta predsednika Ujedinjene Arapske Republike Gamala Abdela Namera	240	(24)
Poseta predsednika Republike Liberije Viljama Tabmana	286	(34)
Diplomatsko-konzularna predstavnštva..	43—48	(1—6)
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1963.	327—330	(33—36)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 6.000 dinara / Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611.
Žiro račun br. 101-26-603-63, Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.